

ÉRTEKEZÉSEK

A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

AZ I. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

GYULAI PÁL

OSZTÁLYTITKÁR.

XVIII. KÖTET. 5. SZÁM.

ALEXANDRIAI SZENT KATALIN LEGENDÁJA KÖZÉPKORI IRODALMUNKBAN.

KATONA LAJOS

L. TAGTÓL.

Ára 1 kor. 60 fillér.

BUDAPEST.

1903.

Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.

- I. k.** I. *Tel'fy Iván*: Solon adótvényéről. 20 f. — II. *Tel'fy Iván*: Adalékok az attikai törvénykönyvhöz. 20 f. — III. *Tárhányi J. Béla*: A legújabb magyar Szentírásról. 40 f. — IV. *Szász Károly*: A Nibelungének keletkezéséről és gyanítható szerzőjéről. 20 f. — V. *Toldy Ferencz*: Tudománybeli hátramaradásunk okai, s ezek tekintetéből Akadémiánk feladása. 20 f. — VI. *Vámbery Ármín*: A keleti török nyelvről. 20 f. — VII. *Imre Sándor*: Geleji Katona István főleg mint nyelvész. 60 f. — VIII. *Bartalus István*: A magyar egyházak szertartásos énekei a XVI. és XVII. században. Hangjegyekkel. 1 K 20 f. — IX. *Toldy Ferencz*: Adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 1 K 20 f. — X. *Brassai Samuel*: A magyar bővített mondat. 40 f. — XI. *Bartalus I.*: A felsőaustriai kolostoroknak Magyarországot illető kézirat- és nyomtatványairól. 40 f. (1867—1869.)
- II. k.** I. *Mátray Gábor*: A Konstantinápolyból legújabbán érkezett négy Corvin-codexről. 20 f. — II. *Szász Károly*: A tragikus felfogásról. 40 f. — III. *Joannovics Gy.*: Adalékok a magyar szóalkotás kérdéséhez. 40 f. — IV. *Finály Henrik*: Adalékok a magyar rokonértelmi szók értelmezéséhez. 40 f. — V. *Tel'fy Iván*: Solomos Dénes költeményei és a létszigeti görög népryelv. 40 f. — VI. *Zichy Antal*: Q. Horatius satirái. 40 f. — VII. *Toldy Ferencz*: Újabb adalékok a régibb magyar irodalom történetéhez. 80 f. — VIII. *Gr. Kuun Géza*: A sémi magánhangzókrol és megjelölések módjairól. 40 f. — IX. *Szilády Áron*: Magyar szófejtetések. 20 f. — X. *Szenácssy Sándor*: A latin nyelv és dialektusai. 60 f. — XI. *Szilády Áron*: A defferekről. 40 f. — XII. *Szvorényi József*: Emlékbeszéd Árvay Gergely felett. 20 f. (1869—1872.)
- III. k.** I. *Brassai Samuel*: Commentator commentatus, Tarlózatok Horatius satiráinak magyarázói után. 80 f. — II. *Szabó Károly*: Apáczai Cséri János Barczai Ákos fejedelmhez benyújtott terve a magyar hazában felállítandó első tudományos egyetem ügyében. 20 f. — III. *Szabó Imre*: Emlékbeszéd Bitnitz Lajos felett. 20 f. — IV. *Vadnai Károly*: Az első magyar társadalmi regény. 40 f. — V. *Finály Henrik*: Emlékbeszéd Engel József felett. 20 f. — VI. *Barna Ferdinánd*: A finn költészetrol, tekintettel a magyar ösköltészetre. 80 f. — VII. *Riedl Szende*: Emlékbeszéd Schleicher Ágost, külső l. tag felett. 20 f. — VIII. *Dr. Goldziher Ignác*: A nemzetiségi kérdés az araboknál. 60 f. — IX. *Riedl Szende*: Emlékbeszéd Grimm Jakab felett. 20 f. — X. *Gr. Kuun Géza*: Adalékok Krim történetéhez. 40 f. — XI. *Riedl Szende*: Van-e elfogadható alapja az ike-igék külön ragozásának. 40 f. (1872—1873.)
- IV. k.** I. *Brassai Samuel*: Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virgilius Aeneise II-ik könyvére különös tekintettel a magyarra. 80 f. — II. *Bálint Gábor*: Jelentése Oroszország és Ázsiában tett utazásáról és nyelvészeti tanulmányairól. 40 f. — III. *Bartalus Antal*: A classica philológiának és az összehasonlító árja nyelvtudománynak mívelése hazánkban. 80 f. — IV. *Barna Ferdinánd*: A határozott és határozatlan mondatról. 40 f. — V. *Dr. Goldziher Ignác*: Jelentés a m. t. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről, tekintettel a nyomdai viszonyokra keleten. 40 f. — VI. *Hunfalvy Pál*: Jelentések: I. Az orientalistáknak Londonban tartott nemzetközi gyűléséről. — II. *Budenz József*: A németországi philologok és tanfériak 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről. 30 f. — VII. *Fogarasi János*: Az új szókról. 30 f. — VIII. *Toldy F.*: Az új magyar orthologia. 30 f. — IX. *Barna Ferd.*: Az ikes igékről. 30 f. — X. *Szarvas G.*: A nyelvújításról. 30 f. (1873—1875.)
- V. k.** I. *Barna Ferdinánd*: Nyelvészkedő hajlamok a magyar népnél. 50 f. — II. *Brassai Samuel*: A neo- és palaeologia ügyében. 60 f. — III. *Barna Ferdinánd*: A hangsúlyról a magyar nyelvben. 60 f. — IV. *Ballagi Mór*: Brassai és a nyelvújítás. 30 f. — V. *Szász Károly*: Emlékbeszéd Kriza János l. t. felett. 50 f. — VI. *Bartalus István*: Művészet és nemzetiség. 40 f. — VII. *Tel'fy Iván*: Aeschylus. 1 K 60 f. — VIII. *Barna Ferdinánd*: A mutató névmás hibás használata. 20 f. — IX. *Imre Sándor*: Nyelvtörténelmi tanulságok a nyelvújításra nézve. 1 K 20 f. — X. *Arany László*: Bérczy Károly emlékezete. (1875—1876.)
- VI. k.** I. *Mayr Aurél*: A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben. 20 f. — II. *Bálint Gábor*: A manduk szertartásos könyve. 20 f. — III. *Dr. Barna Ignác*: A rómaiak satirájáról és satirairóikról. 40 f. — IV. *Dr. Goldziher Ignác*: A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében, összehasonlítva a keleti arabokéval. 1 K. — V. *Szász Károly*: Emlékbeszéd Jakab István l. t. fölött.

ALEXANDRIAI
SZENT KATALIN LEGENDÁJA
KÖZÉPKORI IRODALMUNKBAN.

KATONA LAJOS

I. TAGTÓL.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1903.

Alexandriai Szent Katalin legendája középkori irodalmunkban.

(Olvastatott a M. T. Akadémia I. osztályának 1903. jan. 5-iki ülésén.)

I.

Alex. Szt. Katalin legendájával középkori nyelvemlékeinkben három helyen találkozunk: Az *Érdy* codex 656—675. lapjára terjedő végső fejezeteiben (Nyelvemléktár V. 505—530. l.), a *Debreczeni* codex 491—557. (Nyelvemléktár XI. 234—256. l.) lapjának az előbbi mintegy kiegészítő részében és az *Érsekújvári* codex 447—520. lapján (Nyelvemléktár X. 150—274. l.) olvasható verses földolgozásban. A három közül kétségtelenül ez utóbbi a legérdekesebb, s míg az első kettőnek forrásukhoz, *Pelbárt* prédikációihoz való viszonyát, néhány csekély részletet kivéve már tisztázták SZILÁDY ÁRON és HORVÁTH CYRILL dr. e téren végzett érdemes nyomozásai, addig a harmadikat illetőleg még több kérdés vár megoldásra.

E kérdések elseje mindjárt az, hogy vajjon megállhat-e SZILÁDY-nak a szerzőre vonatkozó ama feltevése, a mely szerint mind a magyar verses feldolgozás, mind annak latin eredetije Temesvári Pelbárttól eredne.

Középkori irodalmunk fáradhatatlan és szerencsés buvára e feltevését vagy huszonöt évvel ezelőtt kockáztatta, ha jól tudom, először a *M. T. Akadémia Évkönyvei* XVI. kötetében (1. darab), s kevéssel utóbb a *Régi Magyar Költők Tára* I. kötetében (1877) kiadott verses legenda jegyzetei során (307—311. l.) foglalt állást mellette. Akkoriban, úgy emlékszem, csak HEINRICH GUSZTÁV fogadta

e tetszetős feltevést kétkedő bizalmatlansággal*), egyelőre azon reményét fejezve ki, hogy majd *Temesvári Pelbárt életéről és munkái-ról* szóló dolgozatában (Budap. 1880) Szilády e feltevést jobb bizonyítékokkal fogja támogatni. Az idézett műben a 41—50. lapon csakugyan részletesebben kiterjeszkedik e kérdésre a szerző s a Függelék 81—92. lapján többrendbeli párhuzamos szöveggel**) is igyekszik a maga álláspontját igazolni. Okoskodása főbb pontjaiban a következő: Épen Pelbárt halála évében (1504) jelenik meg Bázelen egy terjedelmes Katalin-legenda, mely ugyan seholsem vallja magát Pelbárt művének, de a vége felé kétszer hivatkozik *Pomerius*ra, kinek nevén nem lehet mást, mint a *Pomerium* szerzőjét, tehát a mi Pelbártunkat értenünk, mivel a neve alatt idézett példák csakugyan az ő Katalinról szóló negyedik beszédében (De Sanctis aest. CII. H és I) vannak s innen kerültek az *Érdy* codex megfelelő helyeire is (673^b—675. l.). Ehhez járul még egy nevezetes jelenség, az t. i. hogy a verses legendában oly nagy szerepet játszó orvosnak és csillagjósnek (Pelbártnál *philosophus*) csakis itt és Pelbártnál meg a kétségtelenül tőle függő szövegekben (LASKAI OZSVÁT: *Biga Salutis de Sanctis* CX. és CXI. és az *Érdy* meg a *Debr.* codex illető helyein) *Alphorabius* a neve, míg a többi párhuzamos elbeszélésekben hol *Alphoncius*, hol *Alphon-sus*, hol *Macrobius* nevet visel. Az érvelés többi részeire, a melyek úgysem nyomnak sokat a latban, alig szükséges itt kiterjeszkednem.

Azóta Szilády véleménye, melyhez ma már, úgy hiszem, ő maga sem ragaszkodik, jóformán a köztudatba ment át irodalomtörténeti kézikönyveink útján. Ellene behatóbb fejtegetéssel csak

*) *Egyet. Philol. Közlöny* III. (1879.) 136. s k. l. és *Liter. Berichte aus Ungarn* II. 467. l.

**) E párhuzamos idézetek közül a 87—90. lapon lévők czíme (Pelbárt magyar és latin Katalin-legendájából!) teljesen bebizonyítottak tételre fel a Szilády-féle hypothesis. Pedig épen az e cím alatt olvasható egybevetések azok, a melyeknek a legkisebb bizonyító erejük sincs, mivel csak a verses legenda és a *Vulgata* egyezéseit mutatják, tehát az *Érsekujr.* Codex versezetének a *Passio* azon szerkezetétől való függését, a mely annak a XII. század eleje óta legelterjedtebb előadása a *Ley. aurea* kivonata mellett. Utóbbi különben szintén csak amazon és még néhány régebbi forráson alapúl. A Pelbártnak tulajdonított *Nova Legenda*, mint alább majd kiderül, szintén csak a *Vulgata* szövegét kebelezte be IX. s köv. fejezeteibe.

HORVÁTH CYRILL dr. nyilatkozott ismételten; a legkimerítőbben az *Irodalomtört. Közlemények* II. kötete (1892) 35. s k. lapjain, a hol *belső* érvekkel próbálta e feltevés tarthatatlanságát kimutatni.

Mi ezuttal a *belső* érvek ez esetben ingatag talaját mellőzve, inkább *külsőket* szándékozunk megszólaltatni, a melyekből elég-séges bizonyosság meríthető Pelbárt szerzősége ellen, akár a magyar verses átdolgozást nézzük, akár annak latin eredetijét. Azaz, hogy tulajdonképen csakis az utóbbit illetőleg érezhetjük magunkat a bizonyításra kötelezetteknek, mert a magyar feldolgozás Pelbárt-tól való származásának kérdése Szilády érvelésében is inkább azon sarkallik, vajjon a latin eredeti tőle való-e avagy nem.

Mielőtt azonban e kérdés vizsgálatába fogunk, legalább futó visszapillantást kell vetnünk a legenda fejlődésére egész addig az időpontig, a mikor már századokon át szélesen hömpölygő nemzetközi folyamából két erecske a mi szegényes, hogy úgy mondjam, megkéssett középkori irodalmunkba is átkanyarodik.*) *Két* erecskét mondtam, holott ha Szilády feltevése megállhatna, akkor csak *egy*et kellett volna mondanom; mert hiszen akkor mind a próza-legendák, melyek az *Érdy* és *Debreczeni* codexben egymást kiegészítve, csakugyan Pelbárt előadásának a származékai, mind pedig az ezeknél jóval érdekesebb verses feldolgozás forrása egy helyről kerültek volna; sőt az utóbbi magyarul megszólalva

*) A legenda fejlődésének a XIV. századbeli *Nova Historia* szerkesztéseig menő részét l. KNUST HERMANN, *Geschichte der Legenden der heil. Katharina von Alexandrien und der heil. Maria Aegyptiaca*. Halle a. S. 1890. és e sok becses adatot rendezetlenül összevissza hányó könyv kiegészítése gyanánt: VARNHAGEN HERMANN, *Zur Gesch. der Legende der Katharina von Alex.* Erlangen, 1891. Knust könyvének némi mentségére szolgálhat különben az a sajnálatos körülmény, hogy korán elhunyt szorgalmas szerzőjének halála után, az utolsó simítás híjával jelent meg. De a szerzőnek Varnhagen részéről (i. h. Vorwort III. és IV. l.) joggal meg-rótt hibás módszerét s a legendák tárgyalásában meg nem engedhető esetlen rationalistikus kirohanásait ez a körülmény sem mentheti ki teljesen. Nagyon megkönnyítené dolgunkat, ha a Bollandisták utóbbi időben csigalassúsággal előrehaladó nagy munkája, az *Acta Sanctorum*, már Szt. Katalin napjáig (nov. 25.) jutott volna. Addig is jó segítségünkre voltak az *Analecta Bollandiana* alább említendő becses közleményei. Ezeket hazai és külföldi könyvtárakban végzett saját búvárkodásaink egészítik ki nem egy adalékkal, melyek főleg az *Ersekujvári codex* gyanítható forrására nézve becses útmutatást foglalnak magukban.

is egyenesen a Pomerius amúgy is bokros érdemeinek koszorúját gyarapítaná.

Lássuk már most mindenekelőtt, hogyan alakultak a XI. századtól kezdve — a mikor a legenda a nyugati egyházban ismeretebbé kezd lenni, — annak mind jobban bővülő fejezetei egészen addig, a míg azt az alakot és szerkezetet nyerték, a melyben a Raymundus kiadta bázeli nyomtatványban és némely részletre nézve nagyjában ezzel egyezőleg Pelbártnál is találhatók.

A legendák történetében általános, szinte törvényszerűi jelenség, hogy az illető szentnek tiszteletével egyenes arányban nő a róla szóló jámbor elbeszélések terjedelme és részletessége. Kevés legenda igazolja ezt tanulságosabb példával, mint Alex. Szent Kataliné, s e legenda fejlődését nyomról-nyomra kísérni különben is egyike az összehasonlító irodalomtörténet bonyolultabb, de tán épen azért vonzóbb és érdekesebb feladatainak.

A görög és a még alig ismeretes *keleti* szerkezeteket*) itt mellőzve, minthogy minket itt csak az előbbieken alapuló latin redactiók érdekelnek, — ezek időrendi sorban így következnek egymás után:

I. A MOMBRICTUS *Sanctuarium*-ában (Milano év nélkül, 1480 előtt, l. HAIN, Repert. 11544.) I. 160—162^b olvasható szöveg, melyet nehezen hozzáférhető volta miatt ujabbán VARNHAGEN adott ki.**)

II. A monte-cassinoi Benedek-rendi anyakolostor könyvtárának egy X—XI. századi kéziratában lévő szerkezet (*Bibl. Casinensis* III. Florileg. 74—76.), mely az előbbinek közeli rokona s vele együtt az ú. n. *Athanasius*-féle görög szöveg szabad fordítása.

III. U. a. könyvtár egy másik, a XI. századból való kéziratának előadása (*Bibl. Casin.* III. Floril. 184—187.), mely az előbbiektől független és még ki nem derített eredetű.

IV. Az ú. n. *Arechis*-féle szöveg, melyet VARNHAGEN közöl

*) KNUST i. h. 41. l. említ egy a vatikáni könyvtárban lévő, még teljesen ismeretlen arab nyelvű Katalin-legendát, melyről l. J. S. ASSEMANUS *Bibl. Orientalis Clementino-Vaticana*. Romæ. Tom. I. (1719.) 586. l.

**) *Eine lat. Bearb. d. Leg. d. K. v. Alex. in Distichen, nebst dem lat. Text des Mombritius* (Erlangen, 1892), 26—32. l.

Zur Gesch. d. Leg. d. K. v. Al. 10—18. l., v. ö. 2. és 3. l. u. o. Ez az Athanasius-féle görög előadás részben rövidített, részint toldalékokkal bővített származéka.

V. Az ú. n. *Vulgata*, mely a legelterjedtebb valamennyi szerkezet között s többször ki is van már adva. Így egy hely és év nélküli kiadásban, (Köln, 1474 táján, l. HAIN Repert. 5480), egy későbbi, szintén h. és év n. kiadásban (Bázel 1500, l. HAIN i. h. 9759) és ujabban a következő helyeken: *Acta SS. Hiberniae ex cod. Salmanticensi* ed. CAR. DE SMEDT et JOS. DE BACKER. Edinburgi et Brugis 1888. 681—734. ll. EINENKEL, *The Life of Saint Kath.* London 1884. Early Engl. Text. Soc. 80 : 1—123. ll. JARNÍK, *Dvě verše starofrancouzské Legendy o Sv. Kateřině Alex.* Prága 1894. 1—80. ll. KNUST id. munkájában e szöveget a mindjárt említendővel együtt közli egy XII/XIII. századbéli pergament-kéziratból (Brit. Mus. Caligula. A. VIII.); de említi annak régibb, a párisi Bibl. Nat.-ban lévő kézirateit is, úgy, hogy a *Passio*-nak ezen, az eddigieknél jóval bővebb előadása alighanem már a XI. században keletkezhetett, de csak a következőben és még inkább a XIII. század folyamán lett népszerűbbé. (L. KNUST: i. h. 231—314. és v. ö. a 8. s k. l. mondottakkal.) E szöveg, mint VARNHAGEN i. h. 5—6. l. kimutatja, az Athanasius görög legendája fordításának és az Arechis-féle átdolgozásnak egybeolvasztásán alapszik.

VI. Egy szintén igen gyakori szöveg, mely alighanem az előbbinek rövidítése útján keletkezett; legalább Varnhagennek ez az igen elfogadható véleménye róla (l. i. h. 3. és 6. l.). E szöveg a legjobban KNUST ép említett kiadásában tekinthető át, hol a *Vulgata* saját részleteitől antiqua nyomással van megkülönböztetve, míg emezek *dólt* betűs szedéssel ismerszenek föl.

VII. A Jacobus a Voragine *Legenda aurea*-jának (c. CLXXII. GRAESSE kiad. 789—797. l.) több elődjén alapuló szerkezete, mely kivonatos előadása mellett is több új részletet tartalmaz s kivált a szent nevének furcsa etymológiája révén, mely a bevezetését alkotja, termékenyítő hatással volt a legenda későbbi fejlődésére, mint majd alább látni fogjuk. Alkotó-elemeiről l. VARNHAGEN i. h. 7—9. l.

Mindezen szerkezetek, a XIII. század második feléből való legifjabbat, a *Legenda aurea*-t sem véve ki, csupán a szentnek

Maxentius, illetőleg Maximinus *) alatti vértanúságát, a *Passio*-t tartalmazza többé-kevésbé részletes előadásban. Legrészletesebb és leghosszabb a *Vulgata*, a melyen akár közvetlenül, akár a *Leg. aurea*-beli kivonatának közbejöttével a legtöbb népnyelvi feldolgozás is alapszik, legalább addig, a míg újabb részletek nem járulnak a Passióhoz.

Ezek a XIII. s még inkább a XIV. században kezdik a legenda törzsét kúszó növényekként mind sűrűbb indáikkal körülfonni. Először, úgy látszik, a szentnek *megtéréséről*, majd kevéssel utóbb a *születéséről* s az ezt megelőző csodálatos eseményekről szóló elbeszélés, a *Conversio* és a *Nativitas* fejezete járul bevezetésként a Passióhoz. Az utóbbinak a magva különben már a *Legenda aurea* Alex. Szt. Katalinról szóló fejezetének bevezetésében fellelhető. Voragói Jakab ugyanis itt, rendes szokását követve, a szentnek a nevét magyaráztatja, s egészen a középkor hagyományos etymologizáló módszerével a következőket hüvelyezi ki a nála *Catherina* írású névből:

«Catherina dicitur a *catha*, quod est universum, et *ruina*, quasi *universalis ruina*; omne enim ædificium dyaboli in ea universaliter corruit. Nam in ea corruit ædificium superbiæ per humilitatem, quam habuit, carnalis concupiscentiæ per virginitatem, quam servavit, cupiditatis mundanæ, quia omnia mundana despexit . . . » A *Leg. aur.* másik magyarázási kísérletét, mely a *C.* nevet a *catenula* szóból próbálja ép ilyen erőszakosan, de nem kevésbé subtilisen értelmezni, itt bátran mellőzhetjük, mint-hogy a legenda további fejlődésére alig volt hatással. De az első már a XIV. században kimutatható befolyást gyakorolt, mert a Jézus gyermekségéről szóló apokryph evangeliumok egy nevezetes helyében termékeny talajra akadt s ebből újabb sarjat fejlesztett.

Al. Szent Katalin legendájának továbbképződésében különben

*) Már a *Leg. aur.* id. fejezete helyet ad azon kétségnak, vajjon csakugyan *Maxentius* és nem inkább *Maximinus* alatt szenvedett-e K. vértanúságot. (L. GRAESSE kiad. 797. l.) Utóbbi valószínűbb lenne s a X. század végéről vagy a következőnek elejéről való *Menologium Basilii* és a régiebb *monte-casinoi* szöveg (l. fönt II.) *Maximinus* mellett vallanak a többiek ellenében. (L. KNUST i. h. 4. és 7. l.) A *Breviarium Rom.* hivatalos szövege is 1570 óta *Maximinus*-t említi a szent kínozjaképen. (Nov. 25.)

is szembeszökő az a törekvés, hogy a mind szélesebb körben és mindegyre fokozódó áhitattal tisztelt jeles szűznek, Krisztus hite rettenthetetlen bajnokának élete és kinszenvedése mind több hasonlóságot tüntessen föl isteni jegyesének, az Üdvözítőnek életével és kínhalálával. Már a *Passio* legrégibb görög szövegeinek egyike, az ATHANASIUS-féle is említi a *pénteki napot* (ἡμέρα παρασκευῆς), melyen a szent lefejeztetett, de nov. 25-e helyett 24-ét mond a szent kivégzése napjául (μὴν Νομβρίου εἰκάδι τέταρτη); holott a *Menologium Basilii* (a X. század végéről vagy a következőnek elejéről) nov. 25-éhez mondja el röviden K. vértanúságát. (L. KNUST i. h. 3. s k. 1.) MOMBRIUS-nál és az ARECHIS-féle szövegben a pénteki nap nincsen megemlítve, csak a nov. 25-e. A VULGATA-legenda, melynek már a XI. századból vannak kézíratai, határozottan pénteki napra teszi a szent kivégzését, sőt annak az óráját is megmondja (*hora tertia*, de még a régi római, nem pedig a mai időszámítás szerint); tehát ezzel is hasonlóbbá teszi őt Krisztushoz, ki is emelvén e körülményt. (*Servans videlicet diem et horam, qua Christus pro mundi redemptione ad passionem properavit.*) A későbbi időkben általában el lehetett terjedve e hiedelem, mert a XV. századból két, térben egymástól jó messze fekvő helyről ismerjük a bizonyítékait. (Ezeket, egy magyar és egy katalán szöveget, az *Ethnographia* XI. k. 334. lapján állítottam párhuzamba, *Miért bőjtölök meg a pénteket?* czímen.) A Krisztus és Katalin kinszenvedésének párhuzamosságáról elterjedt ezen felfogás egy érdekes tanújele az is, hogy a *Vulgata* első, incunabulum-kiadásai mind a Megváltó *Passio*-jával kapcsolatosan jelennek meg. (L. a KNUST-nál 8. l. 5. jegyzetben felsoroltakat. Így a birtokomban lévő h. és é. n. bázeli kiadásban is, mely 1500 tájáról való.)

De Krisztus hitének állhatatos és bölcs védelmezőjét isteni mesteréhez nemesak halálában, hanem már életének legzsengőbb szakában is mentül hasonlóbbá igyekezett tenni a jámbor képzelet, midőn legendáját mind több részlettel színezte ki. E bővítések munkája mindenha régibb minták csapásán haladt. Itt, az «*Evangelia infantiae Salvatoris*» és a velük rokon apokryph könyvek mellett, még a következő, már magában az eredeti legendában meglévő elemek bizonyítottak a továbbképződés tevékeny csiráinak. Katalin csodálatos bölcsességének és nagy tudományának, mely ötven pogány bölcslet szegyenít meg és térít az igaz hitre, eredetét

is csak csodálatos módon tudta megmagyarázni a legenda későbbi fejleménye. Már a szűz fogantatásában előre kellett jeleznie az isteni gondviselésnek a nagy és dicső szerepet, a melyre e választottját kiszemelte. A ki Alexandriában, az alkonyuló ókori műveltség e góczpontján, Kelet és Nyugat érintkezésének e páratlan szellemi emporiumában oly fényes diadalt aratott a pogányság fölött, annak már a születését és a nevelkedését is csodákkal népesítette be az iránta mind lelkesebb hódolat. A szentek születését rendszeren megelőző csodajelek és jóslatok mellett,*) nála még egy körülményben vetik előre árnyékukat, vagy inkább fényüket a nagy dolgok, melyeknek végzésére hivatva van: ez a szűz szüleinek hosszas magtalansága, mely csak különös isteni kegyelemre szűnik meg. E kegyelmet oly jelek kísérik, a mikben a szent már ismeretes módon értelmezett nevét mintegy cselekvénynyé alakítva látjuk. Még meg sem született, még csak kéri gyermekre régóta hiába áhítozó szülei az ismeretlen új, a minden másnál nagyobb s hatalmasabb istenségtől, s már csodák czéloznak a jövődre: atyja a maga vállán viszi az ismeretlen istenség képét a templomba, s ime az ott lévő bálványképek mind összeomlanak. Hasonlót olvasunk a Jézus gyermekségéről szóló ál-evangéliumokban, a melyek elmondják, hogy az isteni kised Egyiptomba menekülte idején mint döltek romba a király szemeláttára az ottani pogány templom bálványképei, a mint az emberré lett igaz Isten közöttük megjelent. (Ev. inf. Salv. sec. S. Petrum c. V. v. 1—5.)

Nem kevésbbé csodálatos a szentnek az igaz hitre térése oly események kíséretében, a melyek ismét csak egy hagyományos szólamnak epikus megtestesítései. A *sponsa Christi*, a mely jelző a szent szüzek általános attribútuma, nála ünnepélyes *eljegyzés* hovatovább mind részletesebben kiszínezett történetévé fejlődik; és a *gyűrű*, melylyel Krisztus őt mennyasszonyává avatja, előbb csak visióban feltetsző alakjából utóbb anyagi erekljetárggyá lesz, sőt megismétlődik egy másik Katalinnak, a sienainak legendájában.

Ime a szent élettörténetének két oly mozzanata, mely csak a mondák történetében általános substructióképen járul a *Passio* elé annak stilszerű bevezetéseül. Közülök elsőül, úgy látszik, az

*) Ezeknek igen érdekes példáit sorolja fel TOLDO a *Studien zur vergl. Litteraturgesch.* I. köt. 320. s k. lapjain.

eljegyzés története, a *Conversio*, nyer egy ideig ingadozó, majd mind határozottabb alakot. Egyik formájával már a XIII. században megismertet egy francia verses legenda,*) s minthogy ennek alighanem egy régibb latin szerkezet az eredetije, ezt legalább is a XII. századba visszanyúlónak kell gondolnunk. Valamivel fiatalabbnak lászik a *Nativitas* fejezete, melynek eleinte vajmi határozatlan körvonalai csak a XIII. században kezdenek feltűnni, egyelőre csak a már említett névmagyarázatban; de a XIV. század folyamán ez ösztövére vázlat már eléggé részletes elbeszéléssé izmosodott, a következő évszázban pedig már több változattá is fejlődött.

Ezek közül egyelőre a legrégibb az a szerkezet, a mely egy XIV. századbeli *brüsszeli* s egy ettől csak kevésbé eltérő *müncheni* kéziratban maradt fenn.

A brüsszeli kir. könyvtár 7917. sz. codexében, melyről l. a *Catal. Codic. Hagiogr. Bibl. Reg. Bruxell.* Pars II. 155. l. (*Anal. Boll.* VI. 1887.), a 4^b—16^a levélen olvasható *Passio* előtt, az 1^a—4^a levélen a szent születése két külön című fejezetben s egy ezt követő ezim alatt a *Conversio* van elmondva. A Passiót f. 16^a—21^b néhány csodatörténet követi, melyekről alább lesz szó. A kéziratot a XIV. századból valónak jelzi a *Catal.*, de a 195^a levélen végződő Szt. Erzsébet életének explicitje szerint e részt írója 1297. május havának 7-én fejezte be. Tehát csak a másolat XIV. századbeli, az eredetije valamivel régibb s bátran a XIII. század második felébe tehető. Ez alább egész terjedelmében közölt *Nativitas*-ban a görögországi bölc s csillagjós neve *Alphorius* (!). Az előadás sokban egyezik Pelbártéval, igen közel áll a mindjárt említendő szerkezethez és az Érsekujv. codex verses legendájához is, melyekhez való viszonyát majd a tüzetes egybevetés fogja megvilágítani. Alább Br. jegygyel hivatkozunk rá, a mellékletek közt pedig az első fejezethez első helyen (I. A.) közöljük, teljesen a *Anal. Boll.* kiadása szerint. Csak néhány jellemző eltérést iktatunk a sorok alatti jegyzetekben e szöveg alá a részben párhuzamos *müncheni* kéziratból (M¹), a mely a HALM-LAUBMANN-féle jegyzék 18630. sz. latin codexében van. Még hasonlóbb a *Nativitas* fejezete e brüsszeli előadáshoz egy másik müncheni kéziratban (M = cod. lat. Monac.

*) L. KNUST i. h. 22—31. l.

18358. s. XV.), a hol szintén a *Conversio*-val kapcsolatos a *Nativitas* története. A csillagjós neve itt már *Alphoncius*.

A másik, eddig tudtommal teljesen ismeretlen (a *Bibl. Ha-giogr. Latina*-ban legalább nem említett) előadás egy *krakói* és egy *budapesti* kéziratban található, melyek mindkettője a XV. századból való. A hazai kézirat a budapesti egyetemi könyvtár 79. sz. latin codexének 221^b—233^b lapján van, a krakói pedig az ottani Jagello-egyetem 2039 számú, BB XXVII 12. jegyű codexében a 441. lapon kezdődik és a 465. lapon végződik. Emerre azon a nyomon indult kutatásaim vezettek, hogy a budapesti kéziratban, az annak eredetére vonatkozó bejegyzéseken kívül, magának a kérdéses szövegnek egy-egy lengyel glosszája Krakó felé mutatott. S nem csekély örömemre a Jagello-egyetem kézíratainak jegyzéke (*Catal. Codicum Manuscr. Bibl. Univ. Jagell. Cracov.* 1877—81.) teljes mértékben igazolta e feltevésemet. Még nagyobb elégtétellel láttam aztán, mikor a budapesti egyetemi könyvtár igazgatóságának szives közbejárására, a krakói testvérintézet lekötelező előzenysége folytán a szóban forgó kéziratot ideküldték, hogy abban egy a mienknél jóval teljesebb és többnyire sokkal jobb szöveg áll előttem, a mely tetemesen megkönnyíti a helyes olvasások megállapítását ott is, a hol egészen párhuzamos a budapestivel. Mivel pedig némely helyütt az *Érsekujvári codex* verses legendájának előadásához még közelebb áll, mint az említett brüsszeli kéziraté, már ebből a szempontból is tüzetes átvizsgálást és az alábbi szövegek közt kiváló helyet érdemelt.

A *Nativitas* ezen elbeszélése közeli rokona az előbbi brüsszelinek, de attól mégis nem egy részletben különbözik. Benne a még pogány Costus hívására megjelenő bölcse csillagjós *Alphoncius* nevet visel, ezen eltérés mellett azonban előadásának egész menete még hasonlóbb az *Érsekujvári codex* verses legendájának megfelelő részéhez, mint a brüsszeli kézirat. Alább a melléklet első darabjában BC jeggyel közlöm az első fejezethez második helyen (I. B.), de alapul egészben a sokkal jobb krakói szöveget (C) véve s ennek a budapestiben (B) meg nem levő részeit [] között adva. Viszont a budapestinek a krakóiból hiányzó részeit () közt tűntetem fel. Az egymástól eltérő lectiók közül csak a fontosabbakat említem meg jegyzeteimben, a két kézirat consensuát BC-vel jelölve. A helyesírást a ma divóra változtattam, a hol azonban,

mint pl. a tulajdonneveknél, a kézirat írásmódját feltüntetni kívánatosnak látszott, ott jegyzetben ezt is közlöm.

A harmadik versio ismét egy-egy *krakói* és *budapesti* kéziratban van, a melyek közül az utóbbit már közölte a mi egyetemi könyvtárunk 56. sz., XV. századbéli codexéből SZILÁDY ÁRON. (Temesv. Pelb. 90—92. l.) Ennek is megjeltem a párhuzamos szövegét a Jagello-egyetem könyvtárának 2366. sz., AA XIII 21. jegyű XV. századbéli codexében, melyet ez alkalommal szintén Budapestre hozattam, hogy a hazai említett kézirrattal pontosan egybevetve újra kiadhassam; a minek a fenti szövegekkel való kényelmesebb egybevetés okán kívül még talán az is némi igazolására szolgálhat, hogy a Sziládynál közölt szöveget nem találtam mindenben teljesen pontosnak. (Pl. a 91. l. alulról 15-ik sorában *rilis ruina* olvasható *vniuersalis ruina* helyett, a mi csak az első szó szokásos rövidítésének helytelen feloldásán alapúlhat.) Kiadásomban e két testvérkézirat jegye bc, az eltérő olvasatoknál a budapestit b-vel, a krakóit c-vel, a kettőnek consensusát természetesen bc-vel jelölöm. A helyesírást illetőleg és a var. lectiók közlésének mértékére nézve ugyanazon elvek szerint járok el, mint az előbbinél. E szövegek alább az első melléklet harmadik helyén (I. C.) adom.

A negyedik előadása a *Nativitas*-nak, melyet, mint az eddigiekben is, szintén nyomban követ a *Conversio* története, — a *müncheni* Cod. lat. 18630. (HALM-LAUBMANN VI. 1564.) Ez is a XV. századból való s a vegyes tartalmú kézirat 3^a—20^b lapjain, a szent nevére vonatkozó rövid bevezetés után, mely a *Legenda aurea* ismeretes etymologiai játékát szóról-szóra átveszi — a fentiekől egyes részletekben eltérő s jóval rövidebb fogalmazásban adja elő a szent születését s az azt megelőző és követő körülményeket, majd a megterését, s erre a *Passio* következik a *Legenda aurea* előadása szerint, záradékul pedig néhány csodatörténet, melyekről alább még szó lesz, a *Debr.* és *Érdy* Codex Katalin csodái forrásainak tárgyalásánál. Ezt a változatot alább az első melléklet negyedik helyén (I. D.) közlöm M¹ jegy alatt s a közlést illetőleg teljesen úgy járok el, mint az előbbieknél; csak hogy itt, mivel csak egyetlen kézirat áll a szöveg megállapítását illetőleg rendelkezésemre, a lectio variansokról persze szó nem lehet.

Ötödik előadása a *Nativitas*-nak az a csekélyke interpolatio, a mely az 1504. évi bázeli kiadvány V. caputjában olvasható s a

melyet SZILÁDY már közölt. (*Tem. Pelb.* 85. s k. l.) Ennek azonban a Pelbártétól és az Érsekujv. codexétől is lényeges vonásokban eltérő és különben is csak kivonatos szerkezete csupán annyiban érdemel figyelmet, hogy a már többször említett csillagjóst *Macrobius*-nak nevezi. Alább első mellékletünkben az M¹jegyű müncheni szöveg után közöljük (I. E.) teljesen a Szilády id. munkájában (85. l.) olvasható szöveg szerint, minthogy az 1504. évi bázeli nyomtatványt nem volt módunkban ezúttal előkeríteni.

Meg kell azonban mindjárt előljáróban jegyeznünk, hogy a véletlen találkozás, mely Pelbárt halálának éve és a bázeli legenda megjelenése közt van s melyre Szilády (i. h. 43. l.) kellőnél többet látszik építeni, mindjárt sokat veszít értékéből, ha e könyvecske bibliographiájának Szilády előtt 1880-ban még ismeretlen adatait figyelembe vesszük. Raymundus bibornok ugyanis, a kinek mint pápai követnek csakugyan volt valami köze hazánkhoz, csak egy már négy évvel előbb Strassburgban megjelent könyveeskét adott ki némi módosítások- és pótlékokkal.*) Nagy kérdés, vajjon ez az 1500. évi kiadás is a legelső volt-e; de az már bizonyos, hogy maga a benne közölt legenda (a későbbi s az 1504. évi bázeli kiadásban csakugyan Pelbártra is hivatkozó pótlásokat nem tekintve) jóval régebb és semmikép sem származhatik Pelbárttól; legfőlebb forrásul szolgálhatott az ő előadásához is.

Szilády úgy képzelte el a dolgot, hogy a bázeli kiadás pótlékaiban lévő kétszeri hivatkozás *Pomerius*-ra áruló nyoma annak a címlapról eltüntetett régebbi jelzésnek, a mely e művecskét még talán világosan a mi jeles minoritánknak tulajdonította, s ebből a feltevéséből kiindulva, a *Nova Legenda* előszavában olvasható

*) KNUST i. h. 46. l. 1. jegyz. HAIN Repertoriumára (12850. sz.) hivatkozva helytelenül mondja e kiadást 1508-ból valónak. Helyreigazítja e tévedést a *Bibliogr. Hagiogr. Latina* I. 254. l. 15. sz. a., megjegyezvén, hogy a másutt is előforduló tévedést a Hainnál közölt kolophon (*Dñice nativitatis anno millesimo quingentesimo. octavo denique idus apriles*) helytelen olvasása okozta. A könyvecske 48^b lapján olvasható megjegyzés szerint az különben már 1499-ben készült el (*feria 3 ante Martini*), a mitől félrevezetve aztán némelyek, mint SCHADE és már előbb PAPEBROCHIUS, kikre Knust is hivatkozik i. h., egy 1499. évi kiadást is emlegetnek. 1500-ban ugyancsak Grüningernél, a latin legenda kiadójánál, annak egy német fordítása is jelent meg. (L. HAIN i. h. 12851. sz.)

homályos czélzásokat is, szívesen bevallom, nagy elmeélel Pelbártra vonatkoztatta. Ugyanígy a rejtélyes *extraxi carminis modum* szavakat a legenda VIII. fejezetében az Érsekújvári codex verses feldolgozására. De mit látunk az 1500. évi kiadás előszavában? Azt, hogy itt még a szerző meg van nevezve. Csakhogy nem ám Pelbárt, hanem egy különben ismeretlen *Frater Petrus*. Az 1500. évi strassburgi kiadás előszava ugyanis így kezdődik: *Incipit prologus fratris Petri super legendam gloriosissime virginis et martyris Katherine*, míg az 1504. évi bázeli kiadás Sziládytól (Tem. Pelb. 81. l.) közölt előszavának bekezdése ekként hangzik: *Incipit prologus cuiusdam fratris de ordine minorum sacre theologie professoris*. Ha tehát változtatás, hogy ne mondjam, jámbor hamisítás történt, akkor inkább a mi Pelbártunk érdekében, mintsem a kárára követte el Raymundus bibornoknak az a megbízottja, a ki e kiadást, nyilván Pelbárt művei felhasználásával s talán az ő személyes tisztelői sorából, sajtó alá rendezte. Nem pedig úgy, a mint Szilády (i. h. 46. l.) képzelte, hogy az 1504. évi kiadás czímlapjáról és Prologusából irigy kéz eltüntette a mi Pelbártunk nevét s a szintelen *frater quidam*-mal pótolta, a mivel mégis bizonyos ellenmondásban megmaradtak az alábbi hivatkozások *Pomerius*-ra.

Hogy a *Nova Legenda* bevezetésében magát csakszerényen *Frater Petrus*-nak nevező szerző szintén Ferencz-rendi volt, az nagyon valószínű, valamint az is, hogy olasz ember, a mi munkájának több helyéből s abból is eléggé kitűnik, a mit előszavában forrásait illetőleg s az utánok járó fáradságos kutatásokról mond. Műve különben, a mint maga is bevallja, pusztá compilatio, s az elemek, a melyekből egybeállította, a czímbe *hat*, az előszóban *öt* legendát említvén főbb forrásaiúl, már mind megvoltak a XIV. századnak végén, sőt részben már a XIII-ban is. KNUST egészen határozottan a XIV. századba teszi e *Nova Legenda* v. *Historia* szerzőjének életidejét, de e részben különösen zavaros és hézagos könyvének adataiból nem tudtam eligazodni azon, vajjon mire építi e többször is egész határozottan kifejezett véleményét. Annyi tény, hogy azok a részei a legendának, a melyekkel itt annak dereka, a *Passio* bővül, elszórtan megvoltak már az előző században is, mint ez a fentiekből, azt hiszem, eléggé kiviláglik. S így semmisem állja annak az útját, hogy a XIV-ben valaki olyan compilatióba gyűjtötte legyen ez adatokat, a minő a *Nova l.e-*

genda. S az is bizonyos, hogy a XV. században, már jóval a könyvnyomtatás elterjedése és Pelbárt virágzása kora előtt el volt terjedve, mint ezt a JEAN MIELOT-tól való francia fordítása (1457) s egy alább még említendő, szintén a XV. század derekán készült német átdolgozása bizonyítja. (Az alább szóba kerülő wolfenbütti német kézirati szerkezetben.)

Itt csak még egy részletét kell előbb az 1500. és az 1504. évi nyomtatványoknak tisztáznunk, mert éppen ez a részlet nem csekély fontosságú Pelbártnak a legendához való viszonyát illetőleg. A mint a bázelinál négy évvel régibb strassburgi kiadásnak a müncheni kir. udv. és áll. könyvtárban lévő példányából meggyőződtem, abban a szent születését megelőző dolgok sokkal rövidebben vannak előadva, mint az 1504. éviben, a melyek e részét Szilády i. h. 85. l., Pelbárt párhuzamos előadásától követve (u. o. 86. l.), közölte. Szó sincs a strassburgi nyomtatványban *Macrobius*-ról s a szent születését megelőző kereszt-csodáról és a pogány istenek bálványainak romlásáról, melynek a szent a legenda e része szerint, középkori, már a XIII. században közkeletű etymológiával a nevét köszönhette. Ha tehát a bázeli kiadás Pelbárt Katalin prédikációinak felhasználásával készült, a mint abból, hogy a *Pomerius*-tól idézett két példa Pelbárt Katalinról szóló negyedik beszédében csakugyan megvan, bátran következtethető: akkor elég különös, hogy a Raymundus-féle kiadvány szerkesztője e részben mégsem követte Pelbártot, hanem a nála *Alphorabius* nevű csillagjóst *Macrobius*-nak nevezi!

De egyébként is lényeges eltéréseket mutat a *Nova Legenda* ez interpolált kiadásának előadása a Pelbártétól. A *Nova Legenda* 1504. bázeli kiadásának V. fejezetében lévő betoldás szerint ugyanis Costus és neje, kinek (nemcsak ez interpolált részben, hanem Fr. Petrusnál egyebütt is) *Sabinella* a neve, holott az összes itt számbaveendő változatokban névtelen, — hosszabb időn át magtalanok lévén *), *Macrobius* orvos és csillagjós (*medici et astronomi*) tanácsára nagy áldozatokat mutattatnak be papjaikkal az isteneknek, s mikor könyörgéseik eredménytelenek maradtak,

*) De az összes előbb megkérdezett orvosok véleménye az, hogy nem természettől meddők (*universa medicorum agmina judicaret non esse infecundos*).

ugyancsak Macrobius tanácsára az ismeretlen istennek *) (*ignoto deo*) oltárt és bálványt emeltetnek (*aram . . . et simulacrum*), a mely utóbbi az ötvösnek négyszeri kísérletére (*semel, ter, quater*) mindig feszület alakjába formálódik. Erre Costus megharagudván, másik ötvösre bizza az öntést s csak midőn ennek a kezében is feszület alakot ölt az öntvény, akkor szánja rá magát arra, hogy az új istenképet a pogány bálványok templomában felállíttassa, a mi megtörténvén, a többi istenképek mind összeomlanak. Az új istenségnek bemutatott áldozatok után a királyi párnak leánya születik, *quam ab eventu Katherinam nominarunt, quia Katherina interpretatur universorum deorum ruina*.

Ez előadással szemben, a melynek -- mint mondtuk -- az 1500. évi strassburgi kiadásban, a Fr. Petrus nevét viselőben, az egy *Sabinella* néven és a lány születésén kívül még semmi nyoma, az összes többi változatok a Macrobius helyében szereplő *Alphon-sus*, *Alphoncius* v. *Alphorius* és *Alphorabius* nevű csillagjóst vagy (Pelbárt szerint) philosophust csak az első kísérlet sikertelensége után léptetik fel. Oltár állításáról bennük nincsen szó, csak bálványkép öntéséről. Az öntés megismétlése s újabb ötvösre bizása hiányzik. Az *ignotus deus* helyett *summus deus* (bc) vagy *deus deorum* (BC, Br, M¹ és Pelb.) az új istenség neve. Az Interpolatióban, a melyet rövidség kedvéért ezentúl csak I-vel jelölünk, kivonatosan ismertetett események a többi változatban sokkal részletezőbb előadásúak (a legrészletezőbbek BC, Br és M¹), holott Pelbártnál már kevesebb az epikum, de több a scholastikus magyarázat. Az *Érsekújvári codex* (ezentúl röviden csak Érs.) inkább amazokhoz szít, mint Pelbárthoz.

A többi jellemző egyezések és eltérések sorából, a melyet az egyes változatok egymáshoz való viszonyát s ennek alapján gyanítható leszármazási rendjüket is megvilágítani segítenek, álljanak itt a következők:

Katalin atyja, Costus, Alexandria királya az összes változatok szerint, de BC, bc és M¹ Cyprus szigetét említik lakóhelyéül, a további események színhelye azonban ezekben is Alexandria *Rhodus* v. *Rhodia(m)* nevű városrésze, bár M¹ e körülményt nem említi.

*) V. ö. Act. Apost. XVII. 23.

E helyett **M**¹-ben Cyprus fővárosának *Salomina* a neve, a mi alighanem csak szövegromlás a többi párhuzamos helyek *Solemnis*, (*Solempnis*, *Sollempnis*) szava helyett.¹⁾ Costus székhelyének az ő nevére elnevezett *Costa* várost mondja **bc**, **C** pedig itt a budapesti testvéri-kéziratnál bővebb előadásában még azt is megemlíti, hogy utóbb e *Costa*-ból lett a sziget főhelyének *Famagosta* neve. Ugyanígy CAPGRAVE (1393—1464) igen bőbeszédű angol verses legendájában.²⁾ A csillagjós neve **BC**, **bc** és **M**¹ szövegekben *Alphoncius* (Alfoncius), ellenben **Br** szerint *Alphorius*.³⁾ A hozzá intézett levelet többé-kevésbé részletesen idézik **Br** és **BC** s az *Érs.* (237—280. v.), míg **bc** és **M**¹, valamint Pelbárt csak említik e levelet, de a tartalmáról nem szólnak, a mi Pelb. kivonatos előadásában természetes is. Ugyanígy van körülbelül a dolog Costus királynak népéhez intézett beszédével (*Érs.* 144—163. v.), a melyre azonban **M** és Pelb. czéloz. Az áldozattételre Costus népét XV napi határidőre rendeli be **bc** szerint; **B** és *Érs.* csak «hagyott nap»-ot (dies constituta) mondanak (de **B** mégis említi a hónapot), ellenben **C**, a mely itt a budapesti testvér-kézirattól eltér és a **Br** szöveggel tart, *Januarius hó 14-ére* hivatja össze népét a királylyal, hogy folesége magtalanságának megszüntetéseért az isteneknek ki-ki tehetsége szerint ünnepélyes áldozatot mutasson be.

Feltünőbb egyezések egyes apróbb részletekben is mutatkoznak az *Érs.* és a hozzá legközelebb álló **BC** meg **Br** (különösen azonban a **C**) előadás között, de helyenkint **bc**-vel is. Ilyen egye-

¹⁾ Ilyenféle latin prózán alapúlhat PETRUS CHALYBS-nek a XVI. század elejéről való latin verses feldolgozása (Nürnberg 1515.), melyben szintén *Salamina* a Cyprus szigetén lakó Costus király fővárosának a neve. (L. KNUST i. h. 123. l.) L. alább a *Conversio* fejezetéhez adott mellékleteket a Függelékben.

²⁾ L. KNUST i. h. 100. l., a ki e helyhez szóló jegyzetében még azt mondja, hogy nem ismer olyan latin legendát, a melyben Costus Cyprus királya volna, jóllehet három, nála később említett német előadásban is ugyanígy találja. A mint látjuk, **BC** és **bc**, valamint **M**¹ szövegében feltűntek e latin szerkezetet, illetőleg annak három származékát, melyek valamelyikén, vagy azokkal rokon előadásokon alapúl nyilván az angol és a német legendák ez adata.

³⁾ Ugyanígy az alább idézendő *wolfenbütteli* német kézirati legendában is, melyet a *Conversio* fejezetében ismertetünk részletesebben.

bek közt, hogy Alphoncius (ill. Alphorius és Alphorabius) érkezésekor olyan nagy örömmel és ünnepléssel fogadják őt,

Kihez képest tetszik vala,
Hogy esztendő egy nap volna.

V. ö. bc: *totus annus una dies appareret*. Br és B ezt nem említi, de a Br szöveggel nagyjában egyező M kézirat, melynek csak a Br szövegtől való némely jellemző eltéréseit idézzük ez alkalommal, e helyen így szól: *Peractis sic pluribus diebus, quod annus prae gaudio videbatur dies*. C pedig: *quia annus prae gaudio dies unus videbatur*.

Azonban minden további részletező egybevetésnél jobban megvilágítják az alább egész terjedelmükben párhuzamosan közölt szövegek azt, hogy az Érs.-nek a szent születésére vonatkozó része (42—582. v.) egy vagy esetleg több oly latin előadáson alapúl, a melyek ha nem egyeztek is szószerint mindenben az alábbiakkal, de kétségtelenül nagyon közeli rokonságban állhattak velük; holott Pelbárt azon kivonatos előadása, melyet Szilády többször említett munkája 86. lapján a *Pomerium de SS. I. Katalin-prédikációjából* közöl, jóformán csak az *Alphorabius* névre nézve mutat feltűnőbb egyezést az Érs. verses legendájával. Ennek forrásaul azonban egyebekre nézve semmikép sem szolgálhatott, minthogy a magyar vereszet igen aprólékos és színező elbeszélésének legtöbb részlete és jellemző vonása nincs is meg benne. Ellenben megvannak e részletek majdnem kivétel nélkül, ha egyesek jóval rövidebben és inkább csak jelezve is, az alább közölt latin legendákban, a melyek közül kettő (BC és M¹) ez alkalommal lát először napvilágot.

Nem csupán a teljesség kedvéért, a melytől középkori kéziratok szövegekről lévén szó, különben is mindig jó távol fogunk maradni, hanem még inkább azért, mivel az Érs. forrásának kutatása során már egyszer figyelembe vétetett, meg kell még emlékeznünk a *Nativitas* azon előadásáról is, a mely DORLANDUS belga karthauzi barátnak Pelbártéval körülbelül egykorú legendában olvasható.*) KNUST, a ki Toldy Ferencz kiadványa (1855) révén

*) *Deuotissimi Patris | Petri Dorlandi ordinis Curthusiensis | De Nativitate Conuersione de | vitu inuictissimae martiris | beatissimae virginis | Ka-*

tudott az *Érs.* és a többi magyar Katalin-legendákról is, magyarul nem értvén, csak az elsőnek latin nyelvű fejezetcímei alapján alkotott magának véleményt annak menetéről. E latin czimfeliratokból azt gyanítja, hogy a magyar verses legenda (a *Debr.* és az *Érdy* codex prózáiról nem kockáztat feltevést) Dorland*) idézett könyvecskéjén alapszik. A mennyire ennek Knustnál közölt csekély részleteiből látom, a belga karthauzi is olyan szerkezeteit követte a *Nativitas* és a *Conversio* fejezeteinek, a melyek a fentiekkel rokonok lehettek. A csillagjós neve azonban nála *Alphonsus*, a mi azonban a névnek aligha jobb hagyományú alakja, mint az eddig látott *Alphoncius* és *Alphorius* változatok; mert közelebb fekvő feltevés, hogy emezek egy teljesebb *Alphorabius*-ból romlottak el, mint megfordítva. Egyebekben Dorland előadása nem igen mutat oly vonást, a mely lényegesebb eltérésű volna az említett változatokban foglaltaktól és egyáltalán semmivel sem igazolja Knust nagyon is csekély alapra épített feltevését. Ép azért az alábbi szövegegybevetéseknél nem is véltem figyelembe veendőnek, minthogy alig tartom valószínűnek, hogy akár Pelbárt, akár az *Érs.* szövegére hatással lett volna.

Ennek az imént ismertetett változatokhoz való viszonyát s egyúttal ezeknek is a gyanítható nemzedékrendjét a fentiek alapján, még inkább pedig az alább közölt négy rendbeli szöveg és Pelbárt, meg az *Érs.* tüzetes egybevetéséből, körülbelül így képzelhetjük el: A *Nativitas* történetének egy feltehető közös forrásból (*x*) mindenekelőtt két változata (*y* és *z*) sarjadt ki, melyek elsejéből eredhetetett a *Nova Legenda* interpolatiója az 1504. évi bázeli kiadványban (**I**). A második ellenben több, egymástól csak kevésbé lényeges eltérésű előadást szült az idők haladtával. Ezek egyike (*a*) az, a melyen a **BC** szerkezet alapszik, másika (*b*) a **Br (M)** kéziratpárban tükröződik, harmadikát (*c*) **bc**-ben bírjuk. Ezek közül *a* és *b* valószínűleg egy régibb közös forrásra (*α*) mennek vissza, míg *c* valamivel távolabb áll tőlük. Egy negyedik, szerintem alighanem vegyes és több előzőnek egybeolvasztásán

therinae oratio (!) | *soluta nō inēlegans Libellus*. (Az utolsó lapon:) *Louanii, 1513. 16°*. (L. KNUST i. h. 89. l. 2. jegyz.)

*) L. róla TH. PETREIUS, *Bibliotheca Carthusiana. Coloniae 1609. 252—257. l.*

alapuló, még ismeretlen (*d*) latin szerkezet kifolyása az Érs. magyar verses feldolgozása, mely jobbára mégis az *a* és *b* közös forrásán, vagy ennek valamely interpolált testvér-szerkezetén alapúl. Hogy Pelbárt e szerkezetek melyikét követte, vagy hogy mily ezektől esetleg eltérő alapon (talán egy az előbbiektől s a még említendő ötödiktől is különböző *f* szerkezet alapján) *Alphorabius* ő nála a szóban forgó bölcs (de már nem astrologus!) neve, --- azt egyelőre még nem dönthetjük el. Annyi azonban így is valószínűnek látszik, hogy a legenda ezen, már Pelbárt korában sem teljes hitelű részében nagyobb szabadságot és önállóságot engedett meg magának (ép így a *Conversio*-t illetőleg is), holott a *Passio*-ban már szorosabban ragaszkodik a féligmeddig hivatalos tekintélyű *Legenda aurea*-hoz. Másfelől nincs kizárva, sőt nem is épen valószínűtlen az a feltevés, hogy az Érs. magyar verselője, a ki minden jel tanúsága szerint Pelbártunk kortársa lehetett, ennek *Pomerium*-át nagyon jól ismerte; ép úgy, a mint a bázeli kiadvány szerkesztője is hivatkozik rá, s mint még egy külföldi Katalin-legenda is idézi. *) Ha pedig ismerte, akkor igen kínálkozó az a másik feltevés, hogy a csillagjós *Alphorabius* nevét a magyar verses legenda szerzője Pelbárt tekintélyére építve változtatta erre az alakra, az előtte lévő forrás (vagy források) *Alphorius* v. *Alphoncius*, vagy *Alphonsus* neve helyett. Hogy a bázeli interpolált fejezet *Macrobius*-a, a mely talán szintén csak az eredeti *Alphorabius*-ból van elcsavarva aztán önkényesen «helyesbítve», —

*) Ez a XVI. század második felében élt Marco FILIPPI, sicíliai költő 933 stanzából álló Katalin-legendája, melynek előszavában (l. KNUST i. h. 130. l.) a költemény forrásai sorában a többi közt *Pomerio*, *sommo Theologo* és a *Biqa Salutis* is említvék. Knust, a ki e hivatkozások megbízhatóságának utána akart járni, igazságtalanul vádolja megtévesztéssel a jó Filippit, mikor az V. századbéli *Julianus Pomerius*-szal téveszti össze a mi Pomeriusunkat. Nem kevésbé súlyos botlást követ el azzal is, hogy a *Biqa Salutis* gyűjtő-czímen kiadott három rendbeli (bőjti, vasárnapi és ünnepi) prédikációk közül csak a vasárnapiakat ismeri és minthogy ezek közt Katalin-beszédet nem talált, megint szélhámossággal gyanúsítja meg Filippit. Pedig Laskainak *De Sanctis* kötetében meglelhette volna (a CX. és CXI. beszédben) azt a két Katalin-prédikációt, a melyekre Filippi hivatkozott. Ebből is az a tanulság, hogy a philologiai kutatásnak az egyik szeme a bibliographia, s ha ezt hályog borítja, akkor a másik is vajmi közel jár a vakság veszedelméhez.

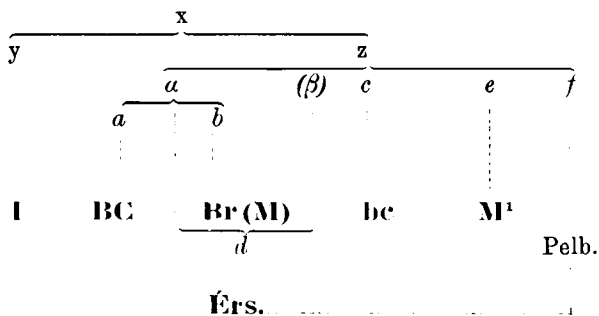
nem igen került a szeme elé, az több más ok mellett talán már abból is következtethetjük, hogy verses legendánk alighanem régibb az 1504. évnél, jöllehet Sövényházi Márta kezétől eredő, reánk jutott másolata csak az 1531. évből való. E tekintetben igazat adhatunk Sziládynak, a ki a verses legendát a XV. század utolsó vagy a XVI.-nak első évtizedéből valónak tartja.

Az imént említett *a*, *b* és *c* változatok mellé, melyek a belőlük származó kéziratokban bizonyára már tetemesen elváltozva tükröződnek, s az ezek mellett feltehető *d* előadás mellé, a melyből az *Érs.* származik, — ötödikül még egy *e* szerkezet iktatható. Ezt az alább *M*¹ jegy alatt közölt müncheni kézirat képviseli, a mely valamennyi közül a legtávolabb áll az *Érs.* alapjául feltehető latin szerkezettől, de azzal még mindig több vonásban egyezik, mint Pelbárt előadása, mely különben már kivonatos és több önállóságra való szövegezése miatt sem egészen alkalmas arra, hogy belőle a forrására (*f*) vonatkozólag megbízható következtetést vonhassunk.

Az egymással valamelyes viszonyban álló szerkezetek *) tehát

*) Kiválóan jellemző még az egyes szerkezetek egymáshoz és az *Érs.* előadásához való viszonyára, hogyan tükröződnek az alábbi párhuzamos szövegekben azok a latin idézetek, melyek az *Érs.* megfelelő részét tarkítják, s önként is nyomjelzőkül kínálkoznak a forrás kutatásánál. A 192. sorhoz szóló *Omnes, inquiens, dii gentium daemonia* megvan csekély eltéréssel a *BC* és az *M*¹ jegyű szerkezetben (*Sed quia omnes dii gentium daemonia sunt*), ellenben hiányzik a *Br* és a *bc* szövegből, de ismét megvan a *Br* testvér-kéziratául tekinthető *M*-ben. PELBÁRT-nál már ily alakot ölt: *sed quia daemones non possunt creare animam humanam*; DORLAND-nál pedig ez felel meg neki: *dii imbecilles Costi regis desideris non succurrebant, quia nec poterant*. Látjuk, hogy a két utóbbi csak «ad sensum» követi forrásait. A második, valamivel hosszabb idézet az *Érs.* 357. versénél következik: *Scimus infinitum esse deorum numerum et unum prae ceteris habere principatum, nostrae autem infirmitatis non est deorum potentiae dare differentiam*. *Br*: *Scimus infinitum numerum esse deorum et unum prae aliis habere principatum. Nostrae autem infirmitatis non est deorum potentiae dare differentiam*. *B*: *Scimus enim infinitum numerum deorum et unum prae aliis habere potestatem. Nobis autem non est data potentiae deorum cognitio*. *C*: *Scimus autem... Nostrae autem infirmitati non est data deorum potentiae cognitio*. A *bc* jegyű szövegek ez idézetet nem tartalmazzák. *M*¹: *Scimus namque infinitum esse numerum deorum et unum habere prae aliis principatum*. PELBÁRT ismét szabadon: *Licet plures deos dicamus,*

(a *Nativitas* fejezetét illetőleg) a következő schematikus nemzedékrendi ábrában tüntethetők fel:

II.

A szent megtérésének története, a *Conversio*, melynek tárgyalására immár áttérünk, többnyire a *Nativitas* fejezetével kapcsolatosan fordul elő, legalább a XIV. századtól kezdve. Azonban mégis minden valószínűség szerint régibb valamivel emennél, a

tamen unum esse prae*) omnibus ratio dictat. Ezt aztán Pelbárt több scholastikus argumentummal bizonyítja, a milyenekben egyébként kivonatos előadása bővelkedik. DORLAND szintén szabad és körülményesebb paraphrasissal így: *Infinitus est, o rex, deorum numerus, verum unus inter hos obtinet monarchiam, quem credimus in nostris calamitatibus et medicum et rovisorem. Etsi caeteri dii potentes sint, hic tamen omnipotentiae retinet principatum.* A harmadik az Érs. 424. soránál fordul elő: *Sed nulla comparatio Christi ad Belial, nec serpentes florentis vineae odorem vellent sustinere.* Br: *Sed nulla comparatio Christi ad Belial.* (A többi hiányzik.) B és bc, valamint M¹ semmi megfelelőt sem nyújtanak, csak a bálványok összeomlását említik, körülbelül ugyanúgy, mint Br és az Érs. Ép így teljesen hiányzik ez idézet, sőt a reá való érzézés is, csupán az istenképek romlása van elmondva PELBÁRT és DORLAND előadásában. De a B-nél jóval teljesebb krakói testvér-kézirat (C) a Br-ben, sőt még az Érs.-ben lévő idézetnél is bővebb és egy szót illetőleg egyúttal helyesebb szerkezetet nyújt: *Sed nulla comparatio Chr. ad B. nec templorum dei ad templa idolorum. Neque serpentes florentis vineae odorem valent sustinere.*

*) SZILÁDY-nál helytelenül *pro* van *prae* helyett. Lehet különben, hogy az ő kiadásában csakugyan *pro* olvasható, holott az én 1515. évi hagenai nyomtatványomban a megfelelő compendium csak *prae*-nek oldható fel, és semmikép sem *pro*-nak.

mint a fönt említettekén kívül már abból is következtethető, hogy eleinte mégis ettől függetlenül s oly előadásban találkozunk vele, mely még semmit sem látszik tudni Katalin csodálatos születéséről s az ezt megelőző és követő, nem kevésbé csodás körülményekről.

A *Conversio* ezen egyelőre legrégebb előadása egy XIII. századbeli veronai eredetű kéziratban*) fönnmaradt *ó-francia* verses legenda, melylyel eddig még teljesen ki nem derített összefüggésben áll egy veronai nyelvjárású *olasz*, szintén verses feldolgozása ugyane tárgynak a következő századból. Legalább a velencei Szt. Márk-könyvtárban lévő kézírata e századból való, a mi természetesen egymaga még nem zárja ki azt, hogy a szöveg ne lehetne régebb esetleg ama francia költeménynél is. MUSSAFIA ugyan i. h. 249. l. azt véli, hogy a míg a kettőnek egy közös harmadik forrásból való eredete minden kétséget kizárólag be nem bizonyúl, addig minden valószínűség inkább az olasz szövegnek a francziából való származása mellett szól, mint a fordított eset javára. Ellenben VARNHAGEN i. h. ezt épenséggel nem tartja kizártnak, sőt azt gondolja, hogy az ellenkezőnek meggyőző bebizonyításaig a két szöveg egymáshoz és a többi szerkezetekhez való viszonyából inkább az olasz tekintendő a francia szöveg forrásának, mint megfordítva. E véleményét egyebek közt a francia legenda bevezetésének azon szavaira is alapítja, a melyek szerint az a római Szent Szilveszter-egyház egy *Passionale*-jából van merítve.***) Szerintünk azonban ez a hivatkozás egymagában még alig bizonyíthat az olasz eredeti mellett, mert sokkal valószínűbb, hogy egy latin forrásra vonatkozik, a melyből épenséggel az olasz szöveg is lehetne merítve, ha ennek a francziával való valamelyes összefüggését egyéb, vele

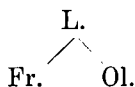
*) L. MUSSAFIA, *Zur Katharinenlegende I.* (Sitzungsber. d. Wiener Akad. Philos.-hist. Cl. 75. köt. 227. l. 1873.) KNUST i. h. 22. s k. II., VARNHAGEN i. h. 28. s k. II. és GRÖBER Grundriss d. rom. Phil. II. 1. 642. l. Mussafia az olasz legendát egész terjedelmében közli, Knust pedig bő kivonatot ad a francziának kivált a *Conversiót* tartalmazó első részéből. Varnhagen csak a két szöveg egymáshoz való viszonyát vitatja Mussafia ellenében az id. helyen.

**))

Je vi a san Silvestre a Rome
En un passional escrite
La passion tota clairite
D'une sainte (KNUST i. h. 22. l.)

közös vonásai nem tennék gyaníthatóvá. Szerintem, a ki a Mussa-fiánál teljes egészében olvasható olasz szöveget a francziának Knust-nál i. h. 22—37. l. lévő bő kivonatával összehasonlítottam, ez egybevetés inkább a MUSSAFIA véleménye mellett bizonyít, bár elismerem, hogy nem egészen döntő és minden kétséget vagy egyéb magyarázatot kizáró módon.

Minket ez esetben különben a kérdés e része úgy sem érdekel, Elég az ahhoz, hogy e két legendában, melyek kivált első felükben, a *Conversio*-t illető részükben teljesen egy nyomon haladnak s akár az egyik, akár a másik feltevés mellett minden valószínűség szerint egy közös *latin* redaction alapszanak, — a szent megtérésének egy oly előadása van már a XIII. századból előttünk, a mely gyaníthatólag egy még régiebbnek a származéka. Ezt tehát bátran tehetjük a XII. század végére vagy legkésőbb a következőnek az elejére; mert akár olasz, akár latin forrásból merített a római legendát említő veronai eredetű (jelenleg párisi) francia kézirat, annyi bizonyos, hogy ez a forrás valamivel régiebb volt, mint a XIII. század közepéről fennmaradt (1251-ben leírt) francia feldolgozás. Ha pedig a XIV. századból ránk jutott olasz szöveg esetleg csakugyan jóval régiebb, mint a másolat, a mely azt számunkra fönntartotta,*) s ezen régiebb szerkezetében a francia szövegnek a forrása volt, akkor is fel kell tennünk, hogy az ezen esetben legalább is a XIII. század közepe tájára tehető olasz legenda egy még régiebb latin eredetinek a származéka. A minket érdeklő kérdésre nézve tehát jóformán mindegy, akár úgy áll a gyanítható régiebb latin forrás és az olasz meg a francia szerkezet egymáshoz való viszonya, hogy L. < Fr. < Ol., akár úgy, hogy L. < Ol. < Fr., avagy pedig akként, hogy

Annai kétségtelen, hogy a szent megtérésének valamelyes

*) MUSSAFIA ezt i. h. 227. l. «eine wenig sorgfältige, wahrscheinlich durch mehr wie ein Glied von dem Urtypus entfernte Abschrift»-nek tartja. E szerint az eredetije bátran lehetett nemcsak egykorú, de akár régiebb is a francia versezetnél.

előadása már a XIII. századtól kezdődőleg gyarapítja a róla szóló legendák fejezetét.

Ezen első szerkezetében azonban a megtérés története lényeges eltéréseket mutat a későbbiektől, melyek csak a XIV. századon innen kezdenek nagyobb változatosságban sarjadni. Ez eltérések közt a legszembeszökőbb és mindjárt említendő vonatkozása miatt kiválóan fontos az, a mely a szent szüleinek az ő születésekor elért életkorára vonatkozik. Emlékezzünk csak arra, hogy a *Nativitas* legtöbb előadása szerint Costus király és felesége már hosszabb időn át tartó magtalanságukon búslakodva, szinte reményvesztetten sóvárognak gyermek után, míg végre a csillagjós tanácsa ilyenhez segíti őket. Némely változatokban Costusra nézve a magasabb életkor határozottan meg is van említve.*) Ellenben mit látunk itt a francia és a vele párhuzamos olasz *Conversio* szövegében? Katalin atyja élete virágában, még egészen ifjan hal meg s korai özvegységre juttatja feleségét.**) Ezzel az adattal, a mint látni fogjuk, ellenmondásban állanak a *Conversio* későbbi előadásai. De nemcsak ezek, hanem a *Nativitas* összes eddig ismert szerkezetei, a melyek minthogy rendesen a megtérés történetével

*) Így PETRUS DE NATALIBUS *Catal. Sanctorum*, 1542. évi lyoni kiad. 153^a: Costi regis Alexandriae filia unica in ejus decrepita aetate nata. Ugyanezt mondja CAPGRAVE angol legendája is. (L. KNUST i. h. 45. l.) Továbbá Costus halálakor *grandaeus* (BC), *senex* (M és M¹); évek hosszúsorán át magtalanok K. szülei a wolfenbütteli német legendában (G).

**) Et encor voldroie savoir,
S'il devroie longe vite avoir,
Car s'il deust morir sitost
Cun fist mun pere, le rois Cost,
Qi mori qant il plus saveit
E qant il meilor seigle aveit stb. (KNUST i. h. 24. l.)

S alább: E me debes si tost morir
E aurai aussi grand dolor
Cum vos eustes e major
Qant li rois Cost mori, mon pere, stb. (U. o. 26. l.)

Az olasz legendában pedig:

Et ancora moe sì vorav' eo sapere
Sed elo longa vita el deverà avere,
Ke s'el m'abandonaso e moriso così tosto
Con feso lo pare meo messer lo re Costo;
Quando el era plu posento e de major afare,
El ge vene la morto, no l'à possù schivare stb.
(MUSSAFIA i. h. 261. l. 134—139. s.)

kapcsolatban fordulnak elő, ilyen lényeges pontban nem kerülhetek vele ellenkezésbe. Már most csak az a kérdés, hogy a kiegészítés folyamata, a mely a mozaikszerűen összerakódott legenda egyes részeinek összeszerkesztődésében nem csekély szerepet játszott, melyik oldalról indult ki? Szerintünk nagyobb a valószínűsége annak, hogy itt a valamivel későbbi és a *Conversio*-tól függetlenül megalakult *Nativitas* idomította át a maga megállapított szerkezetéhez a *Conversio* még ingadozó vagy folyékony, szóval még könnyen módosítható adatait. Mindenesetre érdekes e két régibb előadása a *Conversio*-nak annyiban, hogy a legenda e részének fokozatos kifejlődésére igen tanulságos világot vet, és ennyiben szinte tipikus értékű a legendák alakulásának rendes menetére nézve.

A másik, nem kevésbé lényeges eltérés a *Conversio* ezen egyelőre legrégibb előadásai és a későbbiek közt az, hogy Costus királynak Maxentiushoz való viszonya egészen más benne, mint az alább említendőkből. Nemkülönben más Costusnak leányára vonatkozó végrendekezése is, a mely szintén azért tér el a *Conversio* későbbi előadásaiban ezen régibbtől, mert ebben a pontban is össze kellett egyeztetni az idő haladtával mindjobban összeforrott két fejezetet egymással. Ha Costus a keresztesodának közönhette leánya születését s ez nevét attól a csodától kapta, mely az idegen istenség, az istenek istene képének a bálványtemplomba vitelekor ott történt: akkor természetes, hogy az ezen események következtében lelke mélyén már titkos keresztény Costus ugyanannak az istenségnek a tiszteletét vési halálos ágyán a lánya szívébe, kinek gyermekét annyi megghiúsult remény után köszönhette. Ebből folyik aztán a végrendelet másik nevezetes pontja is, a mely közös a *Conversio* későbbi előadásaiban: hogy t. i. Katalin csak olyan férjhez menjen, a ki vele nemességben, szépségben, gazdagságban és bölcsességben teljesen egyenrangú. Ebben már elő van ugyanis készítve a legenda további fejleménye: az t. i., hogy ilyen férj földi ember nem lehet, csak az az égi jegyes, ki magának a szentet utóbb mátkájául választja s ennek jeléül gyűrűt is húz az ujjára, mely az égi jelenés után is megmarad ott annak emlékeül s később ereklyeként is tiszteltetik. A francia-olasz, XIII. századbéli szerkezet és ennek gyanítható régibb forrása még Costus egy ilyen végrendeletéről semmit sem

tud; nem is tudhat, mert nála Costus még egészen pogány s egyebet nem is köt halálakor leánya lelkére, mint azt, hogy a kezét megkérő római császár részéről reá váró nagy megtiszteltést illő hódolattal fogadja.

Hosszasabban időztünk a legenda e részleténél, mert annak a többi szerkezetektől való lényeges eltérése, mint mondók, nagyon tanulságos, és a *Nativitas* meg a *Conversio* kialakulásának időrendi sorát illetőleg fent koezkáztatott feltevésünket nem csekély mértékben támogatja. Igaz, hogy ennek azt vethetné talán valaki ellene: hátha a *Conversio* ezen, a többitől annyira eltérő s egyelőre csak a francia-olasz, vagy minthogy mindakettőnek van valami köze Veronához, mondjuk, *veronai* szerkezetben föllelhető előadása csupán ezek valamelyikének, t. i. annak a sajátja, a melyen a kettő közül későbbi alapúl, s nem volt meg egyikük forrásában sem, vagy mindkettőjük közös őseben? Ez utóbbi ilyenformán lehetett a későbbi előadásokhoz egészen hasonló is, és az előttünk lévő XIII. századbeli szerkezetek nagy eltérése ily lényeges pontokban csupán a francia vagy olasz átdolgozó rovására lenne irandó, már a szerint, a mint emezt vagy amazt tartjuk a régibbnek és a másikat tőle függőnek. Csakhogy a ki a legendák középkori irodalmát, kivált a népnyelvi szerkezeteknek ily lényeges dolgokban rendesen a nagyobb tekintélyű latin eredetihez való aggodalmas ragaszkodását ismeri, az aligha fog ily kalandos feltevéshez folyamodni. Ennek különben ellenmond az egy századdal későbbi *Nova Legenda* több forrásból összetákolt szerkezete, a melyben szintén meglepő egyezést találunk ezen annyira jellemző részletet illetőleg a veronai népnyelvi szövegekkel. Fr. Petrus tehát szintén ismert olyan legendát, a melyben Katalin atyja még élte virágjában balt el, mint majd alább még látni fogjuk. Ha csak azt nem teszszük fel tehát, hogy egyenesen a veronai szerkezetek valamelyikéből merítette ez adatát, a mi nem valószínű, akkor inkább ahhoz a kínálkozóbb feltevéshez kell folyamodnunk, hogy a *Nova Leg.* is, a veronai szerkezetek is egy-egy olyan régibb latin forrást követtek, a melyek e tekintetben meggyeztek egymással.

Sokkal valószínűbb tehát már ennyiből is az a másik feltevés, hogy a *Nativitas*-nak nagyrészt a szent nevéből telivér középkori etymológiával kihüvelyezett története miatt kellett a

Conversio azon részleteinek, melyek ezzel ellenmondásban állottak, lassankint úgy átalakulniok, hogy a két fejezet teljes összhangban legyen egymással. Ez az összhang több mint egy úton volt elérhető s ehhez képest a *Conversio* későbbi szerkezetei elég tarka változatosságot is mutatnak. Abban azonban már az alább említendő szövegek — egyet, a *Nova Legenda* másodrendű szerkezetét kivéve — mind megegyeznek egymással, hogy Costus többé nem fiatalon hagyja özvegységre nejét s árvaságra lányát; hogy továbbá a végrendelet, melylyel emettől elbúcsúzik, mikor halálát közeledni érzi, vonatkozással van a szentnek későbbi megtérésére, illetőleg csodálatos eljegyzésére; egyúttal pedig összefügg születésének nem kevésbé csodás körülményeivel és azzal, hogy atyja ez utóbbiak következtében a feszület alakban jelentkezett idegen istenség titkos tisztelője azon idő óta, a mikor ez leghőbb vágyát teljesítette és a pogány istenneknél nagyobb hatalmát oly megrendítő módon kimutatta.

Időrendben, legalább a fennmaradt és eddig ismertté lett kéziratok korából megállapítható sorban, az említettekhez legközelebb ismét az a szerkezet következik, a melylyel már a *Nativitas* fejezetében találkoztunk az imént. Az ennek előadásai sorát megnyitó brüsszeli kézirat ugyanis (Br) a *Nativitas* után közvetlenül a *Conversio*-t tartalmazza. Csak az a kár, hogy a *Anal. Bolandiana* fentidézett kötete, mely amaszt teljesen közli, emennek már csak az elejét adja, míg a folytatását illetőleg a *Conversio* egy már régebben kiadott, de későbbi (1465-ben befejezett) kéziratból eredő szerkezetére, mint ahhoz teljesen hasonlóra, töle csak a stílusában különbözőre hivatkozik. Ez utóbbi az idézett gyűjtemény III. kötetének a brüsszeli kir. könyvtár hagiographikus kézirateit lajstromozó mellékletében (*Catal. Codd. Hagiogr. Bibl. Reg. Bruxell.* I. 105. s. k. II.) olvasható. Alábbi egybevetéseinknél br jeggyel hivatkozunk rá (= a brüsszeli könyvtár 197. sz. codexe). Ezzel nagyjában egyező az a XIV. századból reánk maradt előadás is, melyet egy 1337-ben írt müncheni kéziratból adott ki VARNHAGEN id. munkája 18—23. lapjain. Erre alább M² jegy alatt utalunk (= Cod. lat. Monac. 7954 fol. 313^b—316^b). Ezekhez jórészt a saját kutatásaim alapján még a következők járúlnak:

1. A fent, a *Nativitas* fejezetében már említett 18358. sz.

müncheni kézirat (**M**), mely a szent születésére vonatkozó részében a **Br** jegyű brüsszeli codexben lévő szövegtől csupán lényegtelenebb eltéréseket tartalmaz, hogy azonban a *Conversio*-t illetőleg is végig párhuzamos-e vele, azt nem állapíthattam meg, mivel az *Anal. Boll.* id. helyén a **Br** kézirat e fejezetének csak az eleje van kiadva.

2. A *müncheni* kir. udv. és állami könyvtár 18630. sz. kézirata, melyre **M**¹ jegy alatt fönt már hivatkoztunk s a melyből a *Nativitas* és a *Conversio* egyik előadását a Függelékben (I. D) közöljük.

3. A 21658. sz. *müncheni* latin kézirat (XV. száz.), melyre alább **M**³ alatt utalunk. (E kéziratnak *Conversio* fejezetén látszik alapulni az eml. *müncheni* könyvtár egy *német* codexe Katalin-legendájának illető része. L. Cod. germ. bibl. reg. Monac. 354. 4°, sacc. XV., melyre alább **Mg** jeggyel mutatunk.)

4. A fönt **BC** jeggyel ellátott *krakói* és *budapesti* testvér-kéziratok.

5. Az ugyancsak *budapesti* és *krakói* párhuzamos *bc* szövegek, melyek egyikét, a *budapesti*, a *Nativitas* és *Conversio* ebben is folytatólagos kapcsolatú előadása miatt már SZILÁDY közölte volt idézett munkájában, s a *krakói* szöveg variáns lectióival megpótolva mi is újra kiadjuk, a **BC** szöveg e fejezeteivel való könnyebb egybevetetés céljából.

6. A *wolfenbütteli* könyvtár 17. 10. Aug. jegyű *német* kéziratának egy a XV. századból eredő Katalin-legendája, mely a *Nova legenda* fordítása előtt, két ettől független fejezetben a szent születését és megtérését adja elő; utóbbit körülbelül úgy, mint az **M**³ latin szövegen alapuló *müncheni* *német* kézirat (**Mg**), a melyet az imént említettünk. (Egy, a *Nova legenda* fordítását közvetlenül megelőző megjegyzése miatt e *német* szövegre alább **G** jeggyel még hivatkozunk.)

Mindezekhez még a következő egybevetések során a *Nova legenda* (**NL**). *Dorlandus* és *Pelbárt* latin, végül pedig az *Érseki-udvari* codex magyar szerkezetei veendőik számba.

A változatok ez elég nagy és nem kevésbé tarka tömegében a tájékozódást megkönnyíti némileg a *Conversio* bevezetésének azon néhány jellemző mozzanata, melyeket az imént már említettünk s a melyekhez képest a szent megtérésének tulajdonképeni történetét megelőző körülmények vagy vonatkozással

vannak a *Nativitas* fejezetére, vagy erre már csak azért sem lehetnek tekintettel, mert még a szent születését illető fejezet kialakulása előtt s attól függetlenül nyerték szerkezetüket. Emezek jóval csekélyebb számúak lévén, elég könnyen áttekinthetők s minket közülök csakis a NL érdekel közelebbről, annyiban legalább, a mennyiben Fr. Petrus e tákolata SZILÁDY feltevésében Pelbárt nevével jött szorosabb kapcsolatba; holott mint fent láttuk, csupán annyi köze van a Pomeriusához, hogy egyik nyomtatott kiadásának, az 1504. évből való, többszörösen interpolált bázelinek egyes részletei csakugyan Pelbárt Katalin-prédikációinak egyikéből vannak véve. Az Érsekújvári codex verses legendájához e szerkezetnek közelebbi vonatkozása tehát még akkor sem lenne, ha csakugyan be lenne valamiképen bizonyítható, hogy e nevezetes középkori emlékünket akár csak latin eredetijében, akár ebben is és magyar átdolgozásban is, akár pedig csak az utóbbiban Pelbártnak köszönhetjük.

Sokkal számosabbak azok a változatok, a melyekben a *Conversio* és *Nativitas* már többé-kevésbbé szoros kapcsolatban állanak egymással s az előbbit, bár időrendi sorban megelőzte a másikat, mégis emez befolyásolta és alakította a saját adataihoz képest. E látszólag önmagának ellenmondó, vagy legalább is szokatlan fejlemény egyszerű oka az, hogy a régebben kialakult részlet a legenda egészében oly eseményekre vonatkozik, a melyek a dolgok természetes sorában követik a később keletkezett fejezetben elmondottakat. Így van ez különben a *Passio*-val, az egész legenda legrégibb fejezetével is, a melynek legkésőbbi szerkezeteire már szintén volt valami átalakító hatással a később hozzájárult *Conversio*, sőt a még utóbb ennek is eléje került *Nativitas* is. De ha majd magát a *Passio*-t is egyes részleteiben vesszük tüzetesebb vizsgálat alá, ezeknek kialakulásában is ugyanazt a folyamatot fogjuk tapasztalni, a mely a legendák fejlődésének szinte törvényszerű jelensége: hogy t. i. a tipikus elemek köré lecsapódott epikum mind szélesebb mederben hullámszik, s hogy a későbbi járulékok mind tökéletesebb összhangba igyekeznek jutni a régibbekkel. Ha már most ezek oly eseményekre vonatkoznak, a melyek a legendában elbeszéltek során később következnek, mint az utóbb beléje került járulékok, akkor természetesen megesik, hogy emezekhez simul a régibb elem és nem megfordítva, a mint eleve

várnók, hogy inkább a későbbi toldalék alkalmazkodjék a régibb állományhoz.

A *Nativitas* és a *Conversio* kapcsolatos előadásai között lényegesebb különbség csak azon egy momentum szerint mutatkozik, a melyhez képest a változatok egy része a megtérést Katalin édesanyjának az életében, vagy már a halála után történnék mondja. Ez utóbbiak közé tartozik *Pelbárt* és az *Érsekújv. codex* előadása, melylyel e tekintetben csak az **M** jegyű müncheni kézirat egyezik.

A hol Katalin megtérése még anyjának az életében történik, ott ismét némi alapot nyújt a további osztályozásra a lány szüleinek a kereszténységhez való viszonya. Természetes, hogy a hol a *Conversio* már többé-kevésbé ki van egyeztetve a *Nativitas* körülményesebb előadásával, ott e két fejezet szorosabb kapcsolatából önként következik Katalin atyjának már említett végrendekezése, mely őt oly színben tünteti fel, mint a ki lelkében már az istenek istenének, a magát feszület alakjában kinyilatkoztatott istenségnek a hive. Katalin anyjáról a *Nova legenda* és **M**² határozottan említi, hogy titokban keresztény, az utóbbi pedig hozzá teszi, hogy csak az üldözéstől való félelmében nem mer nyílt vallomást tenni hitéről.*) Ezt a versiót látszik követni *Dorlandus* is, kinek *Libellus*-ából azonban e helyet csak a **Knust** i. h. 91. lapján olvasható kivonat szerint ismerem. A **G** jegyű *wolffenbütteli* német kézirat, mely további részében a *Nova Legenda* fordítása, ezt megelőzőleg a *Nativitas* és a *Conversio* külön fejezeteit adja. Ez utóbbira nézve előadása a müncheni német kéziratétól (**Mg**) s ennek latin forrásától (**M**³), valamint az ezzel rokon **Br** szerkezetétől nem igen látszik eltérni. De van a *Nova Legenda* fordítása előtt közvetlenül (283^a lev.) egy, úgy látszik ebből anticipált megjegyzése, a mely szerint a szentnek édesanyját már előbb ugyanaz a remete térítette volt a keresztény hitre, a ki utóbb Katalint is az igazság útjára vezérli.**)

*) Cumque propinqui ejus una cum matre sua, que christiana erat licet occulte propter metum tyrannice persecucionis **VARNHAGEN** i. h. 19. l.

**) Item der aller heilligsten junckfraw sant Katherina mutter ist ee bekert worden zu dem Kristen gelauben den jr tochter von dem selben

A remetével, kinek a *Nova Legendá*-ban *Ananias*, a KNUST-nál (i. h. 66 s k. 11.) részben közölt XIV. századbéli angol kéziratban és CAPGRAVE böbeszédű verses legendájában *Adrian* a neve, míg egyebütt névtelen, — a legtöbb későbbi változat szerint az isteni gondviselés juttatja ismeretségbe Katalint, ki országa határvidékén utazgatva téved el kíséretével együtt s így kerül a remete lakába, hogy tőle az utat kérdje. A régieknek tekinthető előadások szerint azonban az anyja folyamodik a szent emberhez tanácsért, hogy lányát miként vehetné rá a császár fiával (vagy a császárral magával) kínálkozó házasságra, melytől Katalin vonakodik. Erre a remete a lánytól tudakolja, hogy miért nem akar ily előkelő kérőnőz menni. Az összes változatok megegyező előadása szerint e vonakodás oka az, hogy a szűzhöz méltó kérő csak az lehet, a ki a lány atyja, vagy az ő sajátmaga szabta feltételeknek (négy tekintetben való egyenrangúságnak) megfelel. Ezt követi a Boldogságos Szűz és fia képének bemutatása, mely előtt ájtatoskodva Katalin első látomásában megtudja, milyen módon teheti magát méltóvá az isteni jegyesre; majd a remete által való megkereszteltetése jő, és erre a második jelenésben az *annulus maritalis*-szal való eljegyzés fejezi be a *Conversio* történetét.

A részletek kiszínezésében még nagyobb változatosságot mutatnak az egyes szerkezetek, a melyek közül még az egymáshoz legközelebb állók között sincsen teljes egyezés; de a lényegesebb mozzanatok szemmel tartásával mégis tulajdonképen csak a következő főbb versiók különböztethetők meg, mint az összes fennérintett szövegek tipikus, de természetesen csak elnézetben feltételezhető törzsalakjai:

a) Katalin maga szabja meg, milyen legyen a férj, kit magához méltónak ítél. Így a *Nativitas*-tól független *veronai* szerkezetben, melynek francia szövege szerint a szűz a theologia tanulmányozása közben ismerkedik meg egy Alexandrián kívül, szegényes kunyhóban lakó pappal s tőle kér tanácsot, hogyan tehetne szert olyan férjre, ki szépsége, előkelő származása és bölcsesége mellett hozzá mindvégig törhetetlen hűséggel ragaszkodnék s e mel-

einsydel, der die lieben Junckfrawen sant Katherina auch hat bekert, vnd sy hat mit jren tawfnamen geheiszen Sabinella, vnd sy hat jr leben sellichlichen verent.

lett még nem lenne oly rövid életű, mint édesatyja volt. Szülei pogányok, mikor ő már a keresztény vallás elemeivel megismerkedett. Kérője maga a császár (Maxentius), ki ép Costus halála után kevéssel jő Alexandriába, miután már előbb a lány kérőjeül jelentkezett s ennek haldokló atyja e házasságot melegen óhajtotta volt. Ez óhajtásban osztozik anyja is, kitől egészen függetlenül folyamodik Katalin a keresztény pap (még nem kifejezetten *remete*, hanem az ol. szöveg szerint *prévede*) tanácsához.

b) Katalint országa nagyjai unszolják, hogy válaszszon férjet a kezére pályázó királyfiak és fejedelmi sarjak közül s a rendek tanácsában jelenti ki, hogy milyennek kell lennie a férjnek, ki hozzá méltó (*sapiens, pulcher, nobilis et dives ut ego*), s miután többeket visszautasít, már keresztény anyja tanácsért a remetéhez (*anachorita*) fordul, ki őt magát megkeresztelte volt. Így a *Nova Leg.* és eleinte nagyjában ezzel egyezőleg az imént említett XIV. századbeli angol kéziratban, a hol a rendekkel való tanácskozás igen részletes előadású.*) (L. KNUST i. h. 67–70. l.) De a további fejlemények már nagyon eltérők a Frater Petrus szerkesztményében olvashatóktól. Többi közt az itt Adrian (a *Nova Leg.*-ban Ananias) nevezetű remete a Bold. Szűz parancsára keresi fel palotájában Katalint s nem ez vagy édesanyja az isten emberét. (Ugyanígy, csakhogy K. anyjának unszolására M²-ben.)

c) Katalin anyjával vagy nélküle országa határán utazgatva kerül a remete kunyhójába s az ennek tetejébe vagy ajtajára tűzött feszületről ismeri fel, hogy a kalyiba lakója vele egy istenséget tisztel, ugyanazt, a kinek imádását haldokló atyja neki szívére kötötte volt. Ez utóbbi szerkezet ismét két rendbeli változattá tagozódik a szerint, a mint Katalin még édesanyja életében, vagy már a halála után tér meg. Ehhez a változathoz tartozik M. *Pelbárt* és az *Érsekujvári* codex előadása, a melyek közül az első kettőnek egyező helyeit a Függelékben párhuzamosan közöljük, Pelbárt szövegét onnan kezdve, a hol a *Nativitas* SZILÁDY-tól (i. h. 86. l.) már kiadott elbeszélése a *Conversio* történetébe megy

*) Még részletesebb CAPGRAVE-nél, a kinek verses legendája e részben a régibb angol próza-szerkezetet, vagy azzal közös forrást látszik követni.

át, M-nek pedig csak azon részleteit, a melyek a vele egyébként egyező Br kéziratától jellemző eltérést mutatnak.

Könnyű belátni, hogy a szent megtéréséről szóló fejezet e tarka változatosságú s két századon át vajmi híg állományból alakult előadása nem igen volt alkalmas arra, hogy annak hitelességét a komolyabb kritika elfogadhassa. Igen jellemző a *Conversio* elbeszélésének kezdetben még vajmi csekély hitelére nézve az, hogy Jacobus a Voragine, a *Legenda aurea* Alex. Szt Katalinról szóló fejezetében még csak a *Passio*-t mondja el s csupán a szent nevének nála először feltűnő etymológiáját adja hozzá rövid bevezetésül, a melynek termékeny magvából, mint fönt láttuk, nagy valószínűséggel az egész *Nativitas* kisarjadt. Pedig az ő korában a *Conversio* már alighanem több szerkezetben is, de egyben minden bizonynyal megvolt, mint ezt az 1251. évi veronai kéziratban fönmaradt franczia és a veronai tájszólású, az előbbivel közel egykorú olasz legenda tanúsítja, melyek akár egymástól függve, akár függetlenül egy még régiebb, tehát a XIII. századnak legalább is az első felébe teendő latin eredetin alapúlnak. Jacobus e század második felében írta össze nagy legendás könyvét, melyben a legkülönbözőbb források nyomán járt s a Katalinról szóló fejezetet (c. 172.) legalább is hat különféle szövegből szerkesztette egybe (l. VARNHAGEN i. h. 7—9. l.). A többé-kevésbbe apokryph szövegek elől sem tért ki valami túlságosan aggodalmas lelkiismeretességgel, bár itt-ott maga is elég óvatosan megjegyzi, a mennyiben tudomása van róla, hogy az illető forrás nem teljes hitelességű. Bajos lévén föltenni, hogy a felső-olaszországi hagiographus, a ki annyi forrást ismert és használt fel, Szent Katalinnak egy közelében (Verona nincs nagyon távol Genuától) két versio szerint is vulgarizált legendájáról ne tudott volna; főkép mikor az a franczia szöveg vallomása szerint római eredettel dicsekedhetett, tehát semmikép sem volt pusztán a laikus költészet koholmánya, hanem mégis bizonyos egyházi elismertetésre hivatkozhatott. S ha mindezek mellett a genuai érsek e nagyon is az ő tarka compilációjába illő érdekes elbeszélést, melynek semmi oka sem volt szégyenkeznie a Katalin név furcsa magyarázata és a nem kevésbbé apokryph *Passio* között, — ha ez újabb keletű részletet mégis mellőzte: akkor fel kell tennünk, hogy az a XIII. század második felében még olyan elnéző kriti-

kus szemében is, a minő Jacobus volt, semmi hitelnek sem örvendett. Ilyenhez csak amaz olaszországi Péter barátnak a következő századból való *Nova Legenda*-ja segítette. Ez a *Conversio* előadásában minden jel vallomása szerint már több forgalomban lévő változatra támaszkodhatott.

A sajátyszerű compilatio, melyet szerzője őt, illetőleg hat legendából egybeszerkesztettnek mond műve előszavában, a pragmatikus történetírás igényeivel lép fel; a kezdettől fogva nagyon ingatag historiai alapon álló hagyománynyal szemben bizonyos eklekticzizmust tanusít: de midőn annak kuszált anyagát többrendbeli ellenmondásaitól meg akarja szabadítani, e helyett csak újabb mesés adatokkal és néhány tudákos sallanggal czifrázza fel. Fr. Petrus eljárásához hasonló sokban a mi Pelbártunké is, a ki még inkább bővében lehetett már a Katalinról szóló elbeszéléseknek. Ezek közül a *Passio* fejezetére nézve az ő korában majdnem kánoni tekintélyű *Legenda aurea* szövege kínálkozott neki az ő céljához képest, prédikációba szőtt rövid kivonatról lévén nála szó, a legalkalmasabbnak. Ehhez a *Nativitas* és a *Conversio* olyan előadását szerkesztette egybe, a mely ketségtelenül az ő válogató és rendező tapintatának is mutatja némi nyomát. Ilyen, hogy másról ne is szóljunk, a nála *Alphorabius* nevű bölcsek szerepeltetésében az astrologia háttérbe szorítása, mely nagyon jól megegyezik Pelbártnak ezen, az ő korában s még utána is jó sokáig nagytekintélyű áltudományról vallott elítélő nézetevel.*) Hogy pedig több változat közül válogathatott a még mindig nagyon folyékony állományú szerkezet formába öntésénél, azt egyebek közt annak egy nála nem éppen kizárólagos, de mégis csekélyebb elterjedésű vonása bizonyítja. Ez a Katalin édesanyjának teljes kihagyása a *Conversio* történetéből. Láttuk, hogy Costus király felesége a legtöbb szerkezetben néhány évvel túléli férjét s még többé-kevésbé lényeges szerepet visz lánya megtérésében. A változatok egy része azt egyenesen neki tulajdonítja annyiban, hogy titkos kereszténynek teszi meg a lány anyját, sőt egy-egy szöveg e titkolódzás magyarázatát is adja (így M²). De azok is, a melyekben e vonás nincs meg, legalább az anya tudtával vagy ennek ösztön-

*) Erre már HORVÁTH CYRILL dr. is nagyon helyesen rámutatott fent id. értekezésében.

zésére ismerkedtetik meg Katalint a remetével. Csak néhány változatban kerül a szűz az országa határán lakó szent ember hajlékába a nélkül, hogy abban anyjának valami része volna; de még ezek is az ő életében és tudtával mondják Katalint megtértnek. Csupán Pelbárt, az Érsekújvári codex magyar legendája és egy müncheni latin szöveg (M), mely az elején a Br jegyűvel párhuzamos, de vajjon hogy tovább is azzal egy nyomon halad-e, azt ez idő szerint el nem dönthetem, — egyeznek abban, hogy Katalin édesanyja kevéssel Costus király halála után költözik el az élők sorából s így a *Conversio* fejezetében neki már nem jut szerep. Ezt az egyezést kivéve azonban Pelbárt és az Érsekújvári codex előadása sem egymással, sem az említett müncheni szöveggel olyan szorosabb kapcsolatot nem mutatnak, a mely azokat a többi szövegektől lényegesen eltérő módon jellemezné s külön családba engedné sorolni. Inkább azt látjuk, hogy a bevezetésen túl a *Conversio* összes előadásai annyira megegyeznek a lényegesebb vonásokban, a mennyire csak egy közös törzsszerkezetre visszamenő, de hosszabb időn át többszörösen át meg átírt szövegek szoktak egymással találkozni. Az eltérések ugyanis jobbra csak stílusbeliek; de még ilyenek mellett is szembeszökők, kivált a kegyetesebben megőrzött helyeken, az egy közös összefoglalásra valló indiciumok, mint ez az idézett párhuzamos mutatóványokból épp úgy, mint a *Nativitas* és a *Conversio* függelékben közölt négy rokon szövegből kitetszik.

Pelbárt a *Nativitas* és a *Conversio* elbeszélésének forrásául, — melyek nála egymással összefüggésben az idézett beszédnek, a Katalinról szóló négy prédikáció elsejének *D—E* pontjait töltik ki, — a következő beszéd (De Sanctis aest. C) egy helyén (*D* vége felé) egy *historia ab Alphorabio descripta*-ra hivatkozik. Ugyanerre látszik már az előző beszédben, a *Conversio* fent közölt szövegében célozni, mikor így szól: *ut in eadem historia legitur*. Tehát olyan forrásból merített, a mely magát a benne szereplő csillagjóstól származónak vallotta. Láttuk az imént, hogy e csillagjósna — kit Pelbárt, hogy az astrologiáról vallott saját elitelő nézetével legalább kiáltó ellenmondásba ne jöjjön, csak *philosophus magnus et famosus*-nak nevez, — csakis Pelbártnál és az *Érs.* codexben, meg a kétségtelenül Pelbárttól függő LASKAINÁL és az *Érdy* meg a *Debreczeni* codex próza-legendáiban *Alphorabius* a neve. De azt is

láttuk ugyancsak a *Nativitas*-ról szóló iménti fejtegetéseinkben, hogy e névhez nagyon közel álló, t. i. *Alphorius* alakkal találkoztunk a XIV. századbeli Br kéziratban, sőt a wolfenbütteli G jegyű német legendában is. Arról, hogy a *Nativitas* és a *Conversio* elbeszélése egyenesen az előbbiben szereplő csillagjósnaq lenne tulajdonítva, Pelbárton kívül még csak az M jegyű müncheni kézirat tud,*) mely különben Br-nek legközelebbi rokona, és Katalin édesanyjának halálát illetőleg Pelbárttal és az Érsekújvári codex-szel egyezik feltűnően. M-ben ugyan a csillagjós neve már megint csak *Alphoncius*. De e név változatai úgy sem sokat nyomnak a latban; legfőlebb csak az egymástól közvetetlenül függő szövegek filiatióját segítik, egyéb megegyezések mellett, pontosabban kijelölni.

Annyi tehát kétségtelennek látszik az eddigiekből, hogy Pelbárt olyan előadást követett a *Nativitas* és a *Conversio* fejezetére nézve, a mely legközelebbi rokona lehetett az M jegyű müncheni kéziratnak, minthogy a *Nativitas* nála olvasható kivonatos elbeszélése, melyet kétségtelenül igen szabadon dolgozott át, még így sem tartalmaz semmi olyast, a mi akár ebből a forrásból ne eredhetne, akár a vele nagyjában egyező Br és a még mindig közel álló BC vagy bc kéziratok adataival ellenkeznék. De már a *Conversio* fejezetét illetőleg Pelbárt és az M jegyű kézirat előadása szorosabb kapcsolatot mutat egymás közt és egy nevezetes eltérést a többi, M-hez különben közel álló verzióktól: t. i. a szent édesanyjának halálát illetőleg. Itt tehát már szűkebbre szorul a gyanítható források köre Pelbártra s vele együtt az *Érsekújvári* codexre nézve is. Éppen azért az *Érsekújv. codex* azon részéhez, mely a szent születését adja elő, könnyű volt a lényegesebb vonásokban egyező verziók közül BC-ben azt a szerkezetet meglegnünk, a mely legjobban hasonlít, a részletek kiszínezésére nézve is a magyar verses legendához. Ellenben már a *Conversio*-t illetőleg csak a lényeges vonások egyezését állapíthatjuk meg Pelbárt, az *Érsekújv. cod.* és az M jegyű müncheni kézirat ezen része közt; de a szöveget, a melyen akár Pelbárt, akár az *Érs. cod.* közvetetlenül alapszik, ebben mégsem merjük feltételezni, minthogy a

*) A *Nativitas* fejezetének e kéziratban ugyanis ez a címe: *Alphoncius philosophus in Graecia de conceptione et nativitate b. Katherinae virginis.*

Nativitas fejezetét illetőleg más előadásokkal jobban egyezik a magyar verses legenda, mint a müncheni kézirattal.

Nincs ugyan kizárva az az eshetőség sem, hogy az Érsekújv. codex legendájának szerzője, épp úgy, mint Pelbárt, több előtte volt forrásból is merített. A *Passio*-t illetőleg ez legalább is valószínű az Érsekújvári codexre nézve; míg Pelbárt már itt híven követi, csak kivonatossan közli a *Legenda aurea*nak Katalinról szóló fejezetében foglalt elbeszélést a szent kinszenvedéséről. De mégis hihetőbb, hogy a *Nativitas* és a *Conversio* csekélyebb hitelű, még Pelbárt szemében sem kétségtelen authenticitású fejezeteit ő is, az Érsekújv. codex szerzője is egy helyről vette; még pedig olyan compilatióból, a mely e két részletet tűrhető megegyezésbe olvasztotta egymással és abban viselte saját szerzőjének egyik felöltő bélyegét, hogy e történet szerzőjéül a benne szereplő csillagjóst nevezte meg. Hogy erre másutt is van példa, azt láttuk az imént az M jegyű müncheni kéziratban. Másik szembezőkö jellemvonása ez előadásnak a *Nativitas* nagyon körülményes elbeszélésén kívül, a melyhez megközelítőleg hasonló részletességű csak a BC kéziratpárban akad, — az a körülmény a *Conversio* fejezetének elején, hogy Katalin anyja kevéssel atyja, Costus után hal meg s hogy lánya megtérésénél neki e szerint már semmi szerep sem jut. Erre is láttunk példát ugyancsak az M jegyű müncheni kéziratban.

Még egy indicium lenne, a melynek alapján a további forráskutatás indulhatna. Ez a *Conversio* némely előadásának a vége felé az a részlet, a hol Krisztus magának eljegyzendő arája előtt feltárja, mi sors vár reá s minő kinszenvedések között kell majdan, hitéhez állhatatosan ragaszkodva, a mennyei koronát kiérdemelnie. Pelbártnál erre világos célzást találunk a Katalinról szóló második beszédnek (De Sanctis æst. Sermo C) imént már idézett helyén (a D pont vége felé), a hol ezt olvassuk: «Nam legitur... quod in sui conversione Christus sibi apparuit et eam miraculose sibi desponsavit, et tunc revelavit sibi, quod pro eius amore esset martyrium passura.» A már többször említett angol próza-legendában, melyből Knust i. h. bővebb mutatványt közöl, ugyancsak az eljegyzés jelenetével kapcsolatban fordulnak elő Krisztusnak a szűzhöz intézett e szavai: «and nowe, my dere wyffe, be strong of faythe, for ye muste doo grette thyngis in my name and resseyce

muchē turment and a paynne and a grette stroke in youre neke, but drede youe notte, for I schall never be frome youe, butte comfote youe and strenghten youe.» (KNUST i. h. 76—77. l.)

Az *Érsekújv.* codexben e jóslat már a látomás keretén kívül, de közvetetlenül utána következik s Krisztus helyett a remete mondja azt Katalinnak ekképpen: (468^b)

Heremita animat eam

BIzzal Es ne fely yo leanyom Katheryna
mert lam mynd reeg wta wallom
Ez wylaghy menyeghzógben
nem lakoznak zywzeffeegben
Dee aaz lelky menyegzewgben
meg maradnak zyzegegben
azert ma meltan ewrwlhec
kyrewl okot ylyet wehec
mert yegyefed nem halando
de ewrekke lakozando
mert nem fewldy az te yegyefed
de mennyey mert Iftened
azerth maftan bator wygagy
Es fok ydót ennek nem hagicz
hogy te yegyefednek hyteert
Leez martyrlya Es ő neweert
gyetrelmeel meegy (469^a) Menyorzagban
Es holoth wygacz bodogfaban.

E szavaknak az előzőkkel, melyek Krisztuséi, oly szoros az összefüggésük, hogy szinte azt a gyanúkat kelthetnék fel, a mely szerint eredetileg csakugyan Kr. mondotta az idézetteket is, csak az *Érsekújv.* codex verselője tulajdonította talán elnézésből a remetének. Azonban ennek ellene mond először is a bevezető latin rubrum: *Heremita animat eam*, a melyet bizonyynyal már a forrásában ott talált az átdolgozó. De megegyezik ez a vonás a többi eltérő szerkezet ellenében a *Conversio* azon előadásával is, mely a *Nativitas*-t követőleg a BC szerkezetben van előttünk. Tehát ez a vonás sem kizárólagos sajátja Pelbártnak és nem is olyan természetű, a mely az ő előadása és az *Érsekújv.* codexé között szorosabb kapcsolatot engedne feltételezni. Mert ha e vonás, némi eltéréssel ugyan, de a lényegben egyezőleg, már egy XIV. századbéli angol szövegben is megvan, a mely megint régibb latin eredetin alapúl, akkor ez is azok közé a részletei közé tartozik a legendá-

nak, melyek már legalább is a XIV. század eleje óta, annak alakuló- és tömörülőfélben lévő elemei sorában, nem egy helyen feljegyzésre kerültek. Sőt látjuk, hogy e későbbi feljegyzések egyikében még ama mellékes körülményt illetőleg is, hogy e biztatás a remete szájába van adva, egyező az előadás az Érsekújv. codex és a BC latin szerkezet között. Semmiesetre sem lehet tehát az Érsekújv. codex és Pelbárt előadásának ezen, még hozzá nem is teljes egyezéséből azt a nézetet támogatni, a mely szerint Pelbárt lenne a verses magyar legenda szerzője, vagy akár csak az ennek eredetijül szolgált latin eredetié is; mert hiszen még akkor is, ha az egyezés e vonást illetőleg teljes lenne, csak annyit bizonyítana, hogy Pelbárt is, az Érsekújv. codex is olyan szerkezetből merítették, a melyben ez a mozzanat is megvolt. Ily szerkezet azonban az angol legenda tanúsága szerint már a XIV. században is több lehetett forgalomban; annál könnyebben akadhatott tehát a XV.-nek vége felé Pelbártnak is, az Érsekújvári codex verses legendája szerzőjének is éppen ilyen, a BC szöveghez közel álló változat a kezébe.

Azért nem tagadjuk, hogy valamelyes függésben mégis csak állhat az *Érsekújvári* codex versezete *Pelbárt* előadásával, kivált a *Conversio*-t illetőleg. Hisz már a *Nativitas* fejezeténél is megengedtünk annyit, hogy az *Alphorabius* név mégis csak nagy valószínűséggel Pelbárt tekintélye alapján került a magyar versezetbe. Bár az sincs éppenséggel kizárva, hogy már Pelbárt és a magyar költemény közös forrásában is így volt, a mit már az is valószínűvé tesz, hogy a nem kánoni hiteltű legendákban is forrásait elég aggodalmasan követő Pelbárt e nevet is alig változtatta volna meg egészen a saját önkényére. De annyit bátran megtehetett, hogy ha az ő forrásában *Alphorius* volt e név alakja, melyet már XIV. századbéli szövegből (Br) is ismerünk, azt az ő felfogásához és scholastikus műveltségéhez illőbbel és egyúttal keletiesebb hangzásúval cserélte fel. Támogathatta őt ebben ama hasonló nevű keleti bölcsnek, a X. században élt *Alfarabi*-nak mesés híre is. (L. SZILÁDY, Régi magyar költők tára I. 307. s k. l.) De már fönt is megengedtük e névre vonatkozólag azt a lehetőséget, hogy az csakugyan a régibb és eredeti alakja a későbbi szövegekben szereplő *Alphorius*, *Alphoncius*, *Alphonsus* és *Macrobius*, hovatovább mind romlottabb alakoknak. Semmi valószínűtlenség sincs

ugyanis abban, hogy a *Nativitas* első, ma még ismeretlen szerkezetének a szerzője ezen apokryph elbeszélést, annak nagyobb tekintélye kedvéért, egy az ő korában már legendás hírt keleti bölcsnek tulajdonította, a kit a középkori tudakosság a Szilády-nál i. h. jelzett chronologiai tévedés alapján könnyen hihetett és tehetett a Costus király és leánya kortársának.

Annyi azonban már kétségtelen, hogy a *Debreczeni* és az *Érdy* codex legendás prédikációiban, melyeknek bevallottan Pelbárt a forrásuk, már az ő tekintélye alapján bangzik *Alphorabius*-nak e jós neve. Ellenben az *Érsekújvári* codex verses legendájában lehet e név egy a Pelbártéval közös forrásból eredő is; de lehet szintén csak az ő tekintélye alapján egy *Alphorius* vagy *Alphoncius* alak visszajavítása is. Mert habár e verses mű a forrásával együtt nem Pelbárt szellemének a szülötte, hozzá egészen közel eső korból való s így e kor legnagyobb magyar írójának erős hatása alól alig szabadulhatott.

III.

Kevésbbé kielégítő és egyáltalában nem tekinthető még véglegesnek az eredmény, melylyel ezúttal az *Érsekújvári* codex Katalin-legendájának a *Passiót* tartalmazó részére vonatkozólag beszámolhatok.

A *Passio* tudvalevőleg *Tractatus secundus* czímen új előszóval az 1436. sorral kezdődik s az elsőnél jóval nagyobb második felét alkotja a magyar versezetnek. Nagyjában és egészében a *Vulgata* előadását követi,*) de ezen kívül még több rendbeli forrás felhasználását is mutatja. Vajjon az összes elemeket már egy teljesen kész latin szerkezetbe foglalva találta-e maga előtt a magyar átdolgozó, avagy ő dolgozta azokat bele a *Vulgata* alapszövegébe :

*) Innen a SZILÁDY Pelbárt-monographiája Függelékében a 87—90. lapon olvasható párhuzamos idézetek egyezése, melyeknek latin része a *Vulgata* szövegéből van véve, minthogy a Sziládytól Pelbárt művének hitt *Nova Legenda* a IX. fejezettől a XXI.-nek végeig nem más, mint a *Vulgata* szövszerinti kiírása. Erről a *Vulgatának* részben már a *Nova Legenda* nyomtatott szövegeinél is régiebb incunabulum-kiadásaiából is meggyőződhetik akárki. Hogy pedig a *Vulgata* mennyivel régiebb a Fr. Petrus Nova Legendájánál és ez Pelbártnál, azt fent már eléggé kimutattuk.

azt egyelőre még nem mernők teljes határozottsággal eldönteni; bár a verselőnek csekély önállósága ott, a hol annak kisebb vagy nagyobb mértéke jobban ellenőrizhető (így a *Nativitas* és a *Conversio* fejezeteiben), inkább az első feltevés javára szól. Ezt támogatja az a feltűnő járatlanság a latin nyelvben is, mely a *Passio* egy helyén igazán szemet szúr, s a mely egyúttal azt is világosan mutatja, hogy egyebek mellett már ezen okból sem lehet e verszetet szerzőjét Pelbártban keresnünk.

A 2568—2575. versek *) az itt szerencsénkre eredetiben is meglévő következő leoninus sorok fordításai akarnak lenni:

Numina mille Deum, vatem defendite vestrum,
Qui colitis Ditem, qui stelliferam regionem,
 Qui partes mundi, qui stagna tonantis abyssi,
 Numina mille Deum, vatem defendite vestrum!

Ezeket a magyar verselő így adja vissza:

Isteneknek ezer volta!
 Ily nagy bú engem megbúsojta.
 Lám értetek hadakozom,
 De segítségtöket nem látom,
Kik igen kádárok rattok
 És menyországban uralkottok,
 És kik ez világot birjátok,
 Énnekem ma segítségtöket agyátok.

Már Szilády is észrevette e helyhez szóló jegyzetében (RMKT. I., 331.l.), hogy a latin versek itt «szabadon s némi értelemváltoztatással vannak fordítva». Az első négy és az utolsó három sorra nézve a «szabad» fordítás még csak megjárja; de már a kiemelt ötödik sor a *qui colitis Ditem* helyében egy kissé több talán, mint szabad fordítás, mert a *Dis* szónak oly vaskos félreértése és összetévesztése a *dives*, *dītis*-szel, a mely a latin nyelvnek csak a legfogytékosabb tudása mellett lehetséges, de egy Pelbárttól semmiesetre sem telhetett ki. Ezt azonban csak melleleg jegyezzük meg.

Súlyosabban esik latba Pelbárt szerzősége ellen az a körülmény, hogy a *Passio* azon feldolgozásában, mely teljes egészében

*) Ezentúl is mindig a SZILÁDY-féle kiadás után idézem a helyeket, mert kényelmesebb rájuk akadni, mint a *Nyelvenléktár* kiadása szerint.

egyelőre az Érsekújv. codex magyar versezetének a sajátja, a nagyon körülményes előadású *disputa*, — a szentnek az ötven pogány bölcsessel való fényes vitája, — elrendezésében lényegesen eltér attól, a melyet Pelbártnál találunk. Pelbárt III. Katalin-prédikációjában ugyanis (De SS. æst. CI: E) a vitáról ezt olvassuk: *Sicut narratur in historiis quibusdam, quod quattuor erant conclusiones . . . Initium sermonis mei est de domino Jesu crucifixo . . .* (1) *de mundi creatione*, (2) *de dei veri unitate*, (3) *de personarum in deo trinitate*, (4) *de divina incarnatione et passione*.

Hogy mit értett Pelbárt az *in quibusdam historiis* jelzéssel, azt ma még nem mondhatjuk meg, csak annyi bizonyos, hogy a vitának ilyen négy tételre való szabatos és egészen scholastikus rendszerű felosztásával sehol másutt nem találkozunk. A *Passio* ezen része különben is a *Vulgata*-nál régibb szerkezetekben csak pár sornyi vázlat és a *Legenda aurea*-ban is csupán a *Vulg.* vitájának a rövid kivonata. Az Érsekújv. codex verses legendájának vitája még a *Vulg.*-ban olvashatónál is bővebb, de egészen más dispositio szerint halad, mint a Pelbárté; ellenben a *Vulg.*-étől inkább csak számos betoldott idézetével és egyes, ott is meglévő tételek részletesebb kifejtésével vagy ismétlésével különbözik. Igaz, hogy ez idézetek egy része Pelbárt műveiben is meglelhető több helyütt elszórtan, de abban a lánczolatban és keretben nem, a melyben az Érsekújv. codex versezete mutatja. Szilády id. kiadása jegyzeteiben nagy gonddal és elismerést érdemlő emlékezettel szedegette össze e párhuzamos idézeteket. Ezek azonban csak azt bizonyítják, hogy az Érsekújv. codex magyar versezetének alapjául szolgált *Passio* is ugyanabból a scholastikus fegyvertárból szedegette a maga ékítményeit és bővítéseit, a honnan Pelbárt szokott legsűrűbben idézgetni, mikor hasonló tárgyakról értekezett. Itt pogányoknak a keresztény hit igazságaira való térítéséről, illetőleg ezeknek velük szemben való megvédéséről lévén szó, a bizonyítékok azon középkori tárháza kínálkozott mindkettejük számára, a melyből a hasonló természetű apologetikus iratok már az egyház első századai óta meríteni szoktak: a szentírás és annak magyarázatai, a pogány bölcsék és költők (kivált Vergilius) és némely apokryph könyvek (főleg a Sibyllák) Krisztusra magyarázni szokott helyei s más ilyesfélék. Ezekből telt ki már a *Vulgata* vitája is; ezekből merítette az Érsekújv. codex verselőjének latin eredetije is,

meg Pelbárt is a maga ellenvetéseit és védő okait. De egyéb közelebbi rokonság e két utóbbi között alig mutatható ki; sőt a vita elrendezésében inkább egy a dolog lényegébe vágó eltérés, mely legalább is olyan jelentős, mint az astrologiára vonatkozó felfogás ellentétessége Pelbárt és a magyar versezet forrása között.

Pelbárt szigorú rendszerességgű s egészen a középkori tudomány színvonalán álló felosztása helyében ugyanis az *Érsekújv. codex verses legendája* ismét visszatér a *Vulgata* lazább szerkezetéhez és a rendszeresség minden nyoma nélkül, még az önmagába vissza-visszatérő ismétlődéstől sem riad vissza. Igaz, hogy költeményről — már olyanról, a milyenről — lévén szó, ez szándékossággal is lenne magyarázható; de csak akkor, ha nem középkori ember műve és nem legenda lenne előttünk.

Ez általánosabb megjegyzések után adjuk a *Passio* azon helyeit, melyekben az *Érsekújv. codex* versezete és a *Vulgata* meg egyeznek, külön jelölve meg azokat, melyek más ismert forrásból kerültek és azokat, a melyeknél ilyen eddig még fellelnünk nem sikerült. Azt hisszük ugyanis, hogy ezzel is megkönnyítettük valamikéivel a további nyomozás munkáját. A *Vulgata* szövegének idézésében KNUST kiadására, a magyar versezetet illetőleg pedig SZILÁDYÉRA hivatkozunk.

É. 1459 1485. (Egyetlen nevezetesebb betoldás: az 1479. sorhoz szóló latin idézet: Cum apostolo etc.)

1486 – 1568. (M. uralkodásának éve nincs említve; a leg. sok más feljegyzése sem szól róla. L. KNUST i. h. 234. l. jegyz. Nevezetesebb eltérés, hogy É.-ben a parancsot a *praeco* hirdeti ki, 1514 – 1546. v., míg a V.-ban csak a neki adott meghagyás és a parancs tartalma van röviden jelezve.)

1569 – 1616. (É. szerint a tudakozódás végett kiküldött szolgál és K. között hosszabb párbeszéd: 1575 – 1594. v.)

1617 – 1681. (Nagyon szabadon, némely részlet elhagyásával és mások kibővítésével.)

V. (Kn.) 236 — 7. l. Hac in urbe Alexandrinorum — nihil cum mundo habere commune decreverat.

234 — 6. l. Anno igitur regni sui tricesimo quinto — indignari tantis mortibus (!) videretur. (Az 1500. évi bázeli kiadásban *motibus.*)

238 — 9. l. Illa custos virginitatis — sic ait tyranno.

239 — 41. l. Salutationem tibi imperator — Dehinc in verba hujusmodi erupit.

1682—1727. (Betoldás: Nam Tullius libro primo de off.: magnum est, inquit, etc. az 1705. vershez.) Ellenben majdnem szószerinti egyezés az 1670. vershez idézett latin szavak és a *Vulg.* szövege között: É. Miranda ergo est, sed timenda dei *potentia*, qui cum te sublimi imperio, quod mortales magni aestimant, præsesse hominibus voluit, tu tamen tantis *beneficiis eius ingratus*, rebus insensibilibus attribuis, quod *offerre* debueras illius *dignae* majestati.

1728—1774. (Nagyon szabadon és rövidítve. Az 1742. sorhoz szóló Isidorus-féle idézet a V.-ban nincs meg.)

1775—1793. (Elég híven.)

1794—1827. és 1828—1858. (A V.-ban összevonva s a császár két beszéde helyett csak egy, a követhet intézett felszólítás; ez sem a császár saját szavaival, mint az É.-ben, hanem csak elbeszélő mondja el a pogány bölcseknek szóló levél tartalmát s a császár szándékát.)

1859—1868. (Elég híven.)

Leány! neved és nemzetidet
Nem tudom, sem mesteridet,
De ez szépségű orczád,
Ki bizonynyal illik hozjád,
És jelent téged nemes vérből [lenni],
És támadnod nagy nemzetből;
Beszéded ezkit mondál.
Mutatnaja, hogy nagy bölcsek volnál,
Ha isteninkhez hallgatnál,
És öellenek nem járnál.

1869—1942. (Meglehetősen ragaszkodik a V.-hoz, de az elején a *Ley. aurea* kétségtelen felhasználásával, innen a *Cato*-ból vett idézet is.)

241—2. l. «Speciosa quidem hæc — non attribuat honores?»

V. (Kn. 241.) Miranda ergo est, sed timenda *tibi* dei *patientia*, qui cum te sublimi imperio, quod mortales magni aestimant, præsesse hominibus voluit, tu tamen tantis *ejus ingratus beneficiis*, rebus insensibilibus attribuis, quod *conferre* debueras illius *maynar* majestati.

242—3. l. Ad hæc summo tenus ore subridens -- nulla valent ratione comprobari.

243—4. l. Stupens imperator in verbis puellæ ait: -- nostris adquiescis jussionibus.

244—5. l. Hæc dicens, accito clanculum nuntio -- poenali cruciatu intreat.

V. (Kn.) 245. l. «Nomen», inquit, «tuum, puella, aut genus et quos in studiis liberalibus magistros habuisti, penitus ignoro, sed speciosa facies et decora te alto sanguine ortam protestatur, et loquendi peritia in laudem refunderetur magistrorum, nisi in hoc uno oberrasses, quod diis omnipotentibus derogando contumeliosa persistis».

246—7. l. Respondens puella dixit tyranno — in periculis non defendunt.

É. 1870:

Bölcs Cato régen megírta,
És minekünk írva hatta,
Hogy ember tennen magad
Se ölesárbád, se fel ne magasztaljad.⁴

Nec te collaudes, ne te culpaveris
ipse: Hoc faciunt illi, quos gloria
vexat inanis.

1943—1975. (Az elején szabadon és rövidítve; alább elég híven, de egy *Smecat*-tól való idézet betoldásával, mely sem a *Vulg.*, sem a *Leg. aur.* szövegében nincs meg; az 1962. vershez: Si vis omnia tibi, subijce te rationi.)

1776—1987.

1988—2079. (Kissé szabadon; 2064—2071: betoldás; a császár felelete az egyik doktor szemrehányó beszédére.)

2080—2113. (Rövidebb, inkább a *Leg. aur.* kivonatos előadását követő szövegezés.)

2114—2168. (Elég híven. A *Vulg.* követésére vall az e részlet végén lévő idézet is az É. 2164 68. verseihez: Non est tuum nobis, inquit, imponere conditionem; de *crudelitate**) mea nulla te cura sollicitet. Tu, age, quod agis; nobis instat videre [an] deus tuus tibi victoriam annuerit.)

2169—2192.

2193—2214. (Majdnem szórun szóra.)

Leg. aur. (Græsse kiad. 790—1. l.): Scriptum est, nec te collaudes, nec te culpaveris ipse; hoc faciunt *stulti*, quos gloria vexat inanis. (A *Cato*-féle párversek NÉMETHY-től való kritikai kiadásában is így: II. 16.)

Leg. aur. id. kiad. 791. l.: Cui rex: si ita est -- fragilis esse probaris. Cui illa: ne, obsecro, Cæsar — sermonem protrahere niteris.

Ismeretlen forrás.

Vulg. (Kn.) 248—51. l. Regius interea nuntius — vidisse aut audisse, præter hodie, sapientem. (V. ö. *Leg. aur.* id. kiad. 791. l.: Quibus interrogantibus — ad palmam martyrii destinabit.)

V. (Kn.) 251—54. l. Servabatur interea virgo — mox vocetur ad laborem certaminis. (V. ö. *Leg. aur.* id. l.)

V. (Kn.) 254—56. l. Sedens itaque pro tribunali — «Non est», inquit, (256.) «tuum nobis conditionem imponere. De *credulitate* mea cura te nulla sollicitet. Tu age, quod agis. Nobis instat videre, an deus tuus victoriam tibi annuerit.»

Ismeretlen forrás.

V. (Kn.) 256. l. Hinc puella ad oratores conversa — iter aggredi compulsi sumus.

*) A *crudelitate* az É.-ben csak a másoló hibája; a fordító előtt még a helyes *credulitate* volt, mert így fordítja e helyet: Te ne gondold mi hitünkkel, a mit bizonynyal nem tesz vala, ha *crudelitate* lett volna az ő szövegében.

2215—2230. (A latin versekkel együtt, melyeknek e hely szabad fordítása.)

2231—2273. (Szabadon, de néhol ismét szó szerinti hűséggel, így pl. a 2245. sorhoz idézett *Perdani sapientiam etc.* Ez idézet már előbb is, l. *Vulg.* Kn. 246. l. E hely az 1 Cor. I. 19. idézete, csakhog az *intellectum intelligentium* helyett a hivatalos szövegben *prudentiam prudentium* van. E hely különben már maga is idézet Isai. XXIX. 14. nyomán. A másik idézet némi csekély eltéréssel: É. 2264—71. *Hic est Deus meus, hic est philosophia mea, hic est victoria et tota gloria mea.*)

2274—2333. (Nagyon szabadon és bővitve, de az elején lévő: *O cives, o Romani imperii alta nobilitas etc.* szórul-szóra a *Vulg.*-ből idézve, csak a *quo* szó hiányzik az *usque* után az É.-ben; l. Kn. 258. l.)

2334—2345. (Kissé rövidítve.)

2346—2769. (Teljesen eltérő a *Vulg.* megfelelő részétől, csak itt-ott vall némi párhuzamosság a kettőnek közös forrására. A 2745. sorhoz idézett Sibylla-vers: *Felix ille deus, ligno qui pendet ab alto*, a *Vulg.*-ban is megvan. l. Kn. 262. l., a hol a görög eredeti is idézve van. Or. Syb. VI. 26. ed. Friedlieb, Leipzig 1852. Ez idézet már MOMBRIUS szövegében is szerepel, de más fordítás szerint: *O lignum beatum, in quo vita pendit!* A *Leg. aurea*-ban és

Ismeretlen forrás. (A *Vulg.*-ban ehhez némileg hasonló tartalmú könyörgés már előbb van, mikor K. még a börtönben, a vita kezdete előtt kér Krisztustól segítséget, a mire az Úr angyalát küldi hozzá. l. *Vulg.* Kn. 251—53. l.)

V. (Kn.) 256—7. l. «Ego vero», inquit puella — cuncta adversantia superabo.

Vulg. (Kn.) 258. l. *Hic est dominus meus, hic est phil. mea, hic est victoria mea* (a többi hiányzik).

258—9. l. *Necdum verba virgo sancta compleverat — in cælum ascendisse testificati sunt.*

V. (Kn.) 259—60. l. *Ad hæc virgo respondit: «Ego principium orationis meæ jure ab ipso cœpi — visibilia et invisibilia constant.»*

V. (Kn.) 260—266. l. (Itt a vita menete nagyjában ez: 1. Ha Kr. isten v. isten fia, hogyan halhatott meg? Ha pedig ember, hogyan győzhette le a halált? 2. Miért kellett Kr.-nak szenvednie? — Az É.-ben sokkal tagoltabb s egyes ellenvetések és azok czáfolata újra meg újra előkerülnek; egyáltalában jóval drámaibb, de kevésbbé rendszeres, mint a *Vulg.*-ban, s még kevésbbé, mint Pelbárnál.)

Pelbártnál ugyanúgy, mint a *Vulg.*-ban.)

2270—2841. (Szabadon és bővebben.)

2842—2912. (Elég híven.)

2913—2974. (Nagyon összevonva. A *Vulg.*-ban Maxentius és Katalin két-két beszédet vált egymással, melyek helyett az *É.*-ben csak egy-egy van, de ezek az eredetinek kettejéből vannak összeszerkesztve. Viszont az *É.* e jelenet végén még egy beszédet mondhat a császárral, melynek meg az eredetiben nincsen megfelelője.)

2975—2995. (Rövidítve.)

2996—3033. (Kissé összevonva s az eredetiben említett azon körülmény kihagyásával, hogy Katalint már ez alkalommal is vigasztalják az angyalok börtönében. L. Kn. 274—5. l. Maxentius parancsa ketté osztva, előbb a 2983—94., majd a 3005—3011. versekben jelezve.)

3034—3191. (Tetemesen rövidítve, különösen K. beszédei nagyon összevonva.)

3192—3255. (Azzal az eltéréssel, hogy a vitézek megtérése nem csupán jelezve van, hanem saját szavaikkal is kifejezik erre való készségüket és hitvallásukat.)

3256—3417. (A vége felé nagyon rövidítve, de K. és M. beszédei többszörösen tagolva, a mint a *Vulg.* többnyire hosszabb beszédei helyett az *É.* rendesen egész drámai élénk-

V. (Kn.) 266—7. l. Dehinc unus, quem sibi magistrum et ducem praesse ceteri fatebantur — quæ per virginem istam audivimus.

V. (Kn.) 267—9. Audiens hæc tyrannus, præcipitibus furiis agitatus — Unde multi conversi ad dominum crediderunt.

270—73. l. His itaque gestis tyrannus videns sanctam virginem immutabiliter tenere fidei constantiam — nam de hoc palatio tuo numerosa turba jam Christo annumerata est.

273—4. l. Hinc tyrannus ira et furia inebriatus — ne aliud quam tenebras horrendas inspiciat.

275—6. l. Accidit autem, ut Maxentius pro certis causis instantibus — visu et colloquio virginis potiretur. (Az *É.*-ben nem említett angyali látogatás a *Vulg.* Knust-féle kiadásában *Sed nec in his Christus* szavakkal kezdődik a 274. lapon és a következőn *quod viderat praesumpsit pro feritate* szavakkal végződik.)

V. (Kn.) 277—284. l. «Nam ut tibi», inquit, «Porphyri — si fidelis usque ad finem perseveraveris.»

284—6. l. Iam læti de civium supernorum visione — qui mox idola vana respuentes ad Christum conversi sunt.

286—91. l. Servabatur interea virgo Christi — Tunc deum suum, de cuius se jactat praesidio, si fas est, provocet sibi ad auxilium. (Az erre következő jelenet, Kn. 291—2. l.,

ségű s gyakortább váltakozó párbeszédek szövege. Mennyire egyezik mégis, minden eltérés mellett, az É. forrása a *Vulg.* egész menetével, mutatja e rész elején is az É.-ben latinul is idézett *Agnosce, filia, creatorem tuum, pro cuius nomine laboriosi certaminis subisti conflictum.* A 3270. vershez.)

3418—3515. (Ismét Max. egy beszédével megtoldva; a kínzó gép leírása a *Vulg.*-ban részletesebb.)

3516—3590. (Elég híven, csak a végén, a 3570—90. versekben ismét Max. egy beszédével megtoldva, melynek a *Vulg.*-ban csak a tartalma van röviden jelezve.)

3591—3719. (Elég híven, csak a *Vulg.* említette kivégzési datum: *vicesima tertia die mensis Nov. feria quarta* nélkül.)

3720—3854. (Nagyon eltérő a részletekben; főképp Max. ismételt tehetetlen dühöngő kifakadásai és kitörő siránkozása más forrásokra vall, mint a *Vulg.* Ezekből három idézet az eredeti szöveg szerint is mellékelve az É.-ben: 3780. v. *O me miserum* etc. 3814. *Quid tibi deliqui* etc. és 3818: *Feminea pugilem da, precor, rincere bella.* Utóbbi kettő verses és talán egy Katalinról szóló, hexameterekben írt latin költeményből van idézve, a honnan esetleg a 2228. vershez szóló latin idézet is került. Az eddig kiadott verses latin Katalin-legendák egyikében sem találtunk valami hasonlót.)

a kínzásra huzzott szentnek a szánakozó sokaság részéről való siratása és az ő vigasztaló szavai, az É.-ből teljesen hiányzanak.)

Vulg. (Kn.) 287. l.: «Agnosce», inquit, «filia, agnosce auctorem tuum, pro cuius nomine laboriosi certaminis cursum cepisti.»

V. (Kn.) 292—5. l. Superveniens autem vir quidam, nomine Chursates*), urbis praefectus — membratim discerperetur misero mortis genere.

295—7. l. Virgo interea erectis in coelum oculis — Ipse tyrannus dentibus frendens et mente turbatus, quid agat, excogitat.

297—301. l. Erat dudum regina desuper spectans divinae ultionis prodigiale signum — felici martyrio migravit ad Christum.

301—306. l. Porphyrius vero noctu assumptis secum — corpora inhumata canibus corrodenda emitti. (A *Vulg.* ismét kiteszi a kivégzés napját: *Consummata itaque est horum passio mense Nov. die vicesima quarta, feria quinta.* Ehhez képest PETRUS DE NATALIBUS a Catal. Sanctor. C., CIII. és CV. fejezeteiben a hét három napjára s nov. 23., 24. és 25.-ére elosztva mondja el a *Passio-t.*)

*) Az É.-ben *Thursates*; de már a *Chursates* is vajmi messze esik a SYMEON METAPHR.-féle szöveg *Chrysasadam*-jától. MOMBRIITUSNÁL *Cusarsates*. Érdekes, hogy BOKENAM angol verses legendája (XV. sz. első fele) szintén a *membre of Sathanas*-nak mondja *Cursates-t*, mint az É. «egy ördeg tagjá»-nak (3418. v.).

3855—4057. (Meglehetősen híven, csak a beszédekben némi eltéréssel. A latin idézetek közül, melyek az É. 3932., 3975., 3990. és 4015. sorához eredetiben mellékelvék, csak az elsőnek, a *Regnum mundi et omnem ornatum saeculi* kezdetűnek nincsen meg a nyoma a *Vulg.*-ban.)

4058—4073: *Epilogus*, mely részben egy Szt. Katalinról szóló latin himnus paraphrasisa. Belőle a köv. sorok eredetiben is idézvék a verses legenda szövegében:

V. (Kn.) 306—314. (Itt is a kivégzés datumával megtoldva: *Passa est ergo beata Katerina mense Nov., vicesima quinta die, feria sexta, hora tertia, servans ridelicet diem et horam, qua Christus pro mundi redemptione ad passionem properavit.* I. erről a *Nativitas* fejezetében mondottakat a 9. lapon.)

O felix Katherina!
exora Dominum,
tu virginum regina,
da praemia divina
regisque solium etc.

IV.

Míg az Érsekújvári codex verses legendáját illetőleg még mindig elég tág tere marad a kutatásnak, addig az *Erdy* és a *Debreczeni* codex egymást mintegy kiegészítő azon fejezetei, melyek Alex. Szt. Katalinról szólnak, csak néhány pótló jegyzetre adnak még alkalmat. Szilády és Horváth Cyrill Pelbártra vonatkozó tanulmányai után ezen, közvetetlenül a Pomeriusból származó codex-részleteknek legközelebbi forrásukhoz való viszonya már teljesen tisztázva van. Mindössze csak annyi még a teendő, hogy az említett két nyelvemlékben olvasható néhány Katalin-csodának valamivel Pelbárton túl is kiterjeszthető nemzedékrendét megállapítsuk. Ezzel kapcsolatban e csodák külföldi irodalmának egyes hézagait is pótolni s némely apróbb botlásait helyreigazítani, úgy hiszem, nem lesz egészen kárbavesztett munka.

A *Debreczeni* codex 491—506. lapjain (Pelbártra való egyenes hivatkozással) el van mondva a szent születésének és atyja haláláig való nevelkedésének története (Pelb. De Sanctis aest. XCIX: D). Az 507—525. lapon azután következik Katalin megtérésének elbeszélése (u. o. E), s ezt követi az 526—557. lapokon a szent kínszenvedésének az az előadása, mely az előbbiekkal együtt Pelbárt első Katalin-prédikációjából való fordítás (u. o. G—H). Ez utóbbi rész Pelbártnál teljesen a *Legenda aurea* 172. fejezete nyomán halad. A Debreczeni codex fordítója azonban a nála az 557. lapon végződő *Passio*-t a következő, Pelbártnál hiányzó megjegyzéssel tol-

dotta meg: *Az kynth kedegh ez dycheseghes zyz zent Cateryna zen-
rede pyntek napon harmad horan Mexencius Chjazarnak alatta
vrontk iesus xpusnak zyletesenek rtanna haromzaz es egy eztenedewbe.*
Ilyenféle záradékkal végződik a *Vulgata*-szöveg. (L. Knust i. h.
314. l.) S még hasonlóbban a 21658. sz. müncheni latin kéziratban
(M³) f. 232^a: *Passa est virgo beata Katherina anno domini M^occc*
[sic] *mense Nouembris 24. die feria sexta, hora 3^a, seruans videlicet*
diem et horum, qua Christus pro redemptione mundi ad passionem
properauit. A *Vulgata* Knust-féle kiadásából, valamint a birtokom-
ban lévő bázeli incunabulumból és a JARNIKNÁL közölt szövegből
(l. fönt a 7. l.) is hiányzik az évszám, a mely különben a Debr.
codex záradékában is téves. A nap ellenben a *Vulgata* említett szö-
vegeiben mindenütt helyesebben 25.-ének van írva, tehát úgy, mint
a görög eredetiben (l. fönt a 9. l.) A *Legenda aurea* ezzel szemben
így végzi a *Passio* kivonatos előadását: *Passa est autem sub Ma-
xentio sive Maximino tyranno, qui coepit circa annos domini CCCX.*
Pelbárt ezt a záradékot a maga szövegezésének az elejére tette.
A Debr. codexben lévő legenda írója tehát a fenti befejezést tőle
nem, hanem egy a *Vulgata* előadásához szító részletesebb előadás-
ból vehette, a milyen az imént említett müncheni kéziratban is
olvasható. De a Leg. aur. és Pelb. 310-es évét említi a codex 525.
es 529. l.

Közvetetlenül a *Passio* elbeszélése után, még ugyanazon a
lapon, a *Debreczeni* codex egy Katalin-csodát mond el, a mely a
Legenda aurea-ban csak néhány sorral a fent idézett megjegyzés
után, szintén minden átmenet nélkül következik. E példa a két
párhuzamos szövegben így szól:

Debr. cod. 557. l.

Olvaftatyk egy yghen zeep pelda
hogy vala egy rotomagom bely Ba-
rath ky Synay heghre fel mene es
oth heeth eztendeygh zolgala zent
katerinanak nagy Aytatoffagghal es
mykoron zenethlen kerneye ez zenth
katerinath ez Barath hogy hogy
valamyth az ew tettebewl erdemlene,
yine nagy chodalatos dologh, nagy
hertelenfeghwel el zakada zent

Leg. aur. c. 172. (ed. GRAESSE p. 795.)

Dicitur, quod quidam monachus
Rothomagensis ad montem Synai
perrexit ibique per septem annos
in servitio beatæ Catherinæ devotus
permansit. Quam cum instantius
exoraret ut aliquid de corpore suo
habere mereretur, subito irrupit de
manu illius unus digitorum. Qui
donum Dei lætus accepit et ad suum
monasterium deportavit.

katerinanak egyk wya kyth az Barath nagy eremmel es nagy wygaf-faghal az w [kala] Claftrömaba wywe.

Megvan e csoda, mint már KNUST is észrevette (i. h. 171. l. 3. jegyz.), *Stephanus de Borbone* a XIII. század közepe tájáról való *Tractatusában*,*) mely a *Legenda aurea*-nál alighanem idősb valammivel. Voragói Jakab kor- és rendtársának e feljegyzése a szent tiszteletének nyugaton való elterjedése kezdeteivel függ össze, és közelebbről Szt. Katalin hajdani hirneves roueni templomának alapításával kapcsolatos. A Rouenban tisztelt ereklyét valami Simon nevű barát hozta a Sinai-hegyről Normandia székvárosába, a XI. század elején, s lehet, hogy ez az esemény adott alkalmat a fenti csodatörténet keletkezésére.

Pelbártnál e csoda nincs meg, s így a *Debr. codex* írója ezt, mint a fenti párhuzamos szövegek egyezése nagyon valószínűvé teszi, egyenesen a *Legenda aurea*ból függesztette egészen Pelbártot követő előadásához.

Az *Érdy* codex Katalinról szóló fejezetei (656—675. l.), melyek Pelbárt mind a négy Katalin-prédikációjából vannak összetákolva, a legendát a 665—672. lapon mondják el, a 666. l. után két levélnyi hézaggal, melynek helyében a *Conversio* vége és a *Passio* nagyobb része volt. (Pelb. De SS. æst. XCIX: D—H.) Ezt megelőzi Pelbárt második Katalin-beszédéből (De SS. æst. C: A—H) egy hosszabb részlet az elsőből és a harmadikból vett betoldásokkal, s követi a harmadiknak a vége (CI: I), majd erre a negyediknek (CII.) H és I pontja. Ez utóbbi, a legendát követő részlet négy *Pél*da, azaz négy csoda, szorosan a Pelbárt-szövege szerint elmondva.

Pelbárt az elsőnek említésénél megnevezi az ő forrását: a *Discipulus* (Herolt János bázeli dömés, a XV. század első felében) Katalin-prédikációját. E népszerű hitszónokot egyebütt is sűrűn idézgeti Pelbárt s codexeink is számos, Pelbárttól részben független részletet is köszönnek neki. Így a *Példák könyve* (Nyelvemléktár VIII. k.) s egyéb nyelvemlékeink is, a melyekre már Horváth Cyrill és magam is rámutattam több ízben. Ugyancsak a *Discipulustól*

*) Bő kivonatot közölt belőle LECOY DE LA MARCHE, *Anecdotes historiques, légendes et apologues tirés du recueil inédit d'Étienne de Bourbon*. Paris 1877. Az eml. csodát l. a 189. l.

vette Pomeriusunk a következő beszéd (Sermo CII.: H) három csodájának két elsejét is, és itt is elég világosan hivatkozik forrására. Az ugyanott I jegy alatt közölt csodának szintén megjelölte az eredetét, midőn így vezeti be: *Narratur in Legenda inter superadditas legendas, quod episcopus quidam Mediolanensis Sabinus nomine . . .* Ezzel a *Legenda aurea* függelékének 212. fejezetére (GRAESSE kiad. 914. l.) hivatkozik.

A *Discipulus* idézett beszédében (Sermones Disc. de Sanctis XLIV.) összesen nyolcz csodatétele van felsorolva az alexandriai szűznek. Pelbárt a bázeli dómés e beszédét egyébként is felhasználta, sőt második Katalin-prédikációjának a themája is innen van véve,*) csakhogy rendes szokása szerint sokkal scholastikusabb rendszerrel és nagyobb theologiai tudománynyal megszerkesztve. A *Discipulus*nál elsorolt csodák közül az *első*, a *hatodik* és a *hetedik* van meg Pelbártnál és az öt követő *Érdy* codexben. Ezek: *Discip.* I. Legitur, quod quidam scholaris in Anglia, ciuitate Cantuariensi . . . = *Pelb.* Sermon. de SS. æst. CI: I = *Érdy* cod. Ewtöd Capitulum, Elssew pelda: 672. l. *Discip.* VI. Legitur, quod quidam canonicus habens plura beneficia . . . = *Pelb.* u. o. CII: H = *Érdy* cod. u. o. Masod Pelda: 672—673. l. *Discip.* VII. Legitur, quod quædam meretrix per XX annos in meretricio perduravit . . . = *Pelb.* u. o. alább = *Érdy* cod. u. o. Harmad Pelda: 673. l.

E csodák további nemzedékrendjét egészen ama XIV. századbeli brüsszeli kéziratig (Br) vihetjük fel, a mely a *Nativitas* legrégibb latin nyelvű feljegyzését, utána a *Conversio* egyik előadását,**) majd a *Passio* legelterjedtebb és legbővebb szerkezetét (a *Vulgata* szöveget) foglalja magában és ezután 22 fejezetben Katalin ereklyéivel vagy tiszteletével egyébként összefüggő csodatörténeteket tartalmaz, végül pedig a szent tetemeinek föllelését (*Inventio*) mondja el. (L. *Anal. Bolland.* VI. Catal. Codic. Hagiogr. Bibl. Reg. Brux. II. 162—177. l. Appendix ad Cod. 7917. A csodatörténetek a 165—174. lapokon vannak. V. ö. a *Bibl. Hagiogr. Latina* I. 254—5. l. lévő jegyzékükkel.)

Az itt feljegyzett csodák közül a 17, 9, 10, 11, 12, 13, 14

*) Adamavit eam rex, scil. Christus, et posuit diadema regni in capite eius. Hester II. (17.)

**) E kettőt l. a Függelékben I. A.

és 15. számúak felelnek meg a *Discipulus* idézte példának az utóbbiak sorrendjében s velük majdnem szórul-szóra egyező szövegűek. Köztük a *dőlt* számjegyűek a *Pelbárthoz* és tőle az *Érdy* codexbe is átment csodákat jelölik. A 15. számú pedig, mely a *Discipulus* VIII. csodájával azonos, megvan egy hazai kéziratunkban is: a budapesti egyetemi könyvtár 78. sz. középkori latin codexének (XV. század) 119^b—221^a lapjain lévő Katalin-prédikációban. (Id. brüsszeli kézír. 15., i. h. 171. l.: Filius erat cujusdam principis, qui defunctis parentibus . . . = *Discip.* VIII. Filius cuiusdam principis defunctis parentibus . . .)

Megvannak e csodák jórészt, de némi eltérésekkel, a 21658. sz. müncheni kéziratban is; egy részük pedig (a *Discip.* VIII., I. és II. csodája), a *Leg. aur.* függelékében lévővel, a Sabinus milanoi püspökről szólóval együtt, a 18630. sz. müncheni codexben, a melyből a szent születésének egyik előadását (*M*¹) értekezésünk mellékletei közt (I D) közöljük. A brüsszelivel sokban egyező sorozatuk, csak más rendben, található egy szintén müncheni, XV. századbéli *német* kéziratban is. (*Mg* = Cod. germ. Monac. 354.) Itt is a *Conversio* és a *Passio* után következnek, még pedig a szent megtérésének oly elbeszélése nyomában, a mely a müncheni 21658. sz. latin kéziratban (*M*⁸) lévőnek a fordítása.

Ennyit kívántunk egyelőre a Katalin-csodák azon több tekintetben helyreigazításra szoruló számbavételéhez megjegyezni, a mely VARNHAGEN fent idézett füzetkéjének 24. lapján olvasható.*)

Az említett csodáknak a fent megjelölt helyeken való concordantiája, feljegyzésük időrendjében, a következő. (A *Pelbártnál*, vagy codexeinkben is meglévőket csillaggal jelölöm.)

*) A nála i. h. alább közölt I. sz. elbeszélés nem más, mint a *Leg. aurea* függelékében lévő Katalin-csoda, Sabinus milanói püspök esete. Varnhagen ezt egy XV. századbéli erlangeni kéziratból közli, nem tudván, úgy látszik, hogy a *Leg. aur.* függelékének 212. fejezeteképpen már eléggé ismeretes. (Ugyanezzel a csodával SZILÁDYNak is esett meg egy kis tévedése, midőn azt *Pelbártról* szóló munkája 46. lapján «Damiani Péter milanói érsek példájá»-nak mondja.) A Varnhagen kiadta másik két csoda azonban csakugyan olyan, a mely a brüsszeli legteljesebb jegyzéken is túlmenők számából való; de a másodikhoz v. ö. még KNUST i. h. 164. l. 5. jegyzetét.

*I. Quidam mon. Rothomagensis ad montem Sinai . . . Steph. de Borbone ed. cit. p. 189. | *Leg. aur.* c. 172. p. 795. | **Br** c. 18. | **M**⁸ f. 237^a (6) | **Mg** f. 21^a (8) | *Debr.* cod. 557.

II. Fertur quoque, quod quidam b. Catharinæ devotus . . . *Leg. aur.* c. 172. p. 795. | **Br** c. 8. | **M**⁸ f. 238^b (10) | **Mg** f. 21^b (9).

*III. Episcopus quidam Mediol. Sabinus nomine . . . *Leg. aur. app.* c. 212. p. 914. | VARNHAGEN l. c. 24—26. | *Petrus de Natalib.* app. 24. | **M**¹ f. 16^a (1) | **M**³ f. 234^b (1) | **Mg** f. 17^b (6) | *Pelb.* de Sanctis æst. CII:I | *Érdy* cod. 673^b: Negyed Pelda.

IV. Fuit in Saxonia magnus quidam dominus . . . **Br** c. 1—3. | **M**³ f. 237^b (8) parum diversa. Pro magno quodam in Saxonia legitur: Quidam comes in Austria etc. | **Mg** 36^a (20).

V. Miles quidam ad Terram Sanctam properans . . . **Br** c. 4—6.

VI. Comminante quodam scholarium rectore nobilem . . . **Br** c. 7.

VII. Plebanus quidam s. diligens K.-am, nam singulis annis . . . **Br** c. 9. | **M**¹ f. 20^a (4) | **M**³ f. 236^b (4) | *Discipuli* S. de S. Cath. mir. II. | **Mg** f. 30^b (17).

VIII. Quidam mechanicus devote serviens b. K.-æ . . . **Br** c. 10. | *Discip.* l. c. mir. III. | **Mg** f. 23^b (12).

IX. Iudex quidam iniquus omni anno vigiliam s. K.-æ . . . **Br** c. 11. | *Discip.* l. c. mir. IV. | **Mg** f. 15^b (5).

X. Vir quidam mercator multum diligens s. K.-am . . . **Br** c. 12. | *Discip.* l. c. mir. V. | **Mg** f. 15^b (3) pro mercatore: ain gaistlicher man.

*XI. Canonicus quidam sæcularis habens plura beneficia . . . **Br** c. 13. | *Discip.* l. c. mir. VI. | **Mg** f. 24^a (13): Do man zalt von Christus gepurt tausent zwayhundert vnd sechs vnd zwainzig jar, do was ain mächtiger korherr ze Wirzburg auff dem tûm, der hiesz von Wiltingen . . . (In **Br** et apud *Disc.* sine nomine loci et canonici.) | *Pelb.* de Sanct. æst. CII:H | *Érdy* cod. p. 672—3: Masod Pelda.

*XII. Erat meretrix quædam, quæ tali in spurcitia . . . **Br** c. 14. | *Discip.* l. c. mir. VII. | **Mg** 15^b (4) | *Pelb.* l. c. infra | *Érdy* cod. p. 673: Harmad Pelda.

XIII. Filius erat cujusdam principis, qui defunctis parentibus . . . **Br** c. 15—16. | **M**¹ f. 17^b (2) Adolescens quidam bonæ indolis, filius cuiusdam clarissimi comitis . . . | *Discip.* l. c. mir. VIII. | *Ms. Univ. Budap.* 78. s. XV. f. 119^b | **M**³ f. 235^b (3) Quidam adolescens filius comitis bonæ indolis . . .

*XIV. In Anglia civitate Cantuaria erat quidam scholaris . . . **Br** c. 17. | **M**¹ f. 17^b (3) | **M**³ f. 235^b (2) | *Discip.* l. c. mir. I. | **Mg** f. 29^a (16) | *Pelb.* l. c. CI:I | *Érdy* cod. p. 672: Elssew pelda.

XV. Fuit quoddam monasterium sanctimonialium . . . **Br** c. 19—22. | **M**³ f. 236^b (5) | **Mg** f. 26^a (15).

XVI. Quidam unus fratrum monasterii montis Sinai . . . VARNHAGEN l. c. p. 27. (mir. II.) | **M**³ f. 237^b (7) | **Mg** f. 14^b (1).

XVII. Quadam in ecclesia Coloniae, ut fertur, articulus . . . VARNHAGEN l. c. p. 27. (mir. III.)¹ M³ f. 238^a (9) | Mg f. 35^b (19).

XVIII. a. et b., XIX. vide in Bibl. Hagiogr. Lat. I. p. 255.

XX. Mg f. 15^a (2): Ain edelman der was von der stat Scopach, der wolt iren hailigen leichnam (scil. S. Cath.) genomen haben . . .

XXI. Mg f. 20^b (7): Es was eins mals ain jüngling, der hett grosz lieb zû der hailigen junckfrawen sant Katterina. Der macht in alle tag ain krenzlin von rosen (21^a) oder von plûmen . . .

XXII. Mg f. 22^a (10): Ain man hett sant Katterina gar lieb, der ward ze krieg mit ainem andern manne vnd ward alz zornig, das er in zû tod schlûg . . .

XXIII. Mg f. 23^a (10 bis): Es was ain man, der hett s. K. gar lieb, vnd liesz aller jar ettwaz durch iren willen . . .

XXIV. Mg f. 23^a (11): Ain man hett s. K. gar lieb, der solt nil gelten vnd hett niecz. dar (23^b) vme was der man gar zornig, dem er gelten solt, vnd wolt in gefangen haben . . .

XXV. Mg f. 25^a (14): Es was ain mächtiger korherr, der hett s. K. gar lieb . . . (Cf. supra No XI.)

XXVI. Mg f. 40^b (23): Es was ains mals ain ritter gar siech . . . (In fine miraculorum cod. germ. Monac. 354., ex quo narrationes ultimae extravagantes hic afferuntur, legitur f. 46^b: *anno . domini . M^o CCCC^o LIII. Peter Grüninger.*)

A Katalin-csodák e számbavétele a *Bibliotheca Hagiographica Latina* I. 254. s k. lapjain lévő jegyzék kiegészítéseül, annak sorrendjében halad, de csak a XIX. számig, mert ezen túl már csupa olyan elbeszélés jön, a melyek e jegyzékben nem szerepelhetnek, minthogy latin eredetijük eddig még a Bollandisták előtt is ismeretlen. A latin eredetiben meglévőket is csak a Br jegyű kézirat és a Varnhagen közölte, vagy a *Leg. aureá*ban is olvasható csodák képviselik náluk. A mi ezen túl jegyzékemben van, azt saját kutatásaim eredményeképpen közlöm egyelőre szerény előlegül, egy e téren még folytatandó tanulmány előmunkálataiból.

Szabad legyen már most e dolgozatom általánosabb tanulságaira még néhány rövid összefoglaló szóban rámutatnom.

SZILÁDY nagybecsű monographiája, mely középkori irodalmunk egyik legnevezetesebb, -- s minthogy hazai, ránk nézve kétszeresen nevezetes forrására, *Pelbárt* irataira irányította a figyelmet, valóságos kincsesbányát nyitott a nyomában indult kutatók számára. Hálátlanság lenne részemről, ha el nem ismerném, mennyi ösztönzést és becses útmutatást köszönök én is, mennyivel tartozom ez értekezésem eredményeiért is az ő úttörő munkájának. Saját-

ságos azonban, bár másfelől érthető, hogy Temesvári Pelbárt jeles monographusának éppen az a nagyon ingatag alapon álló feltevése keltett annak idején tágabb körre is kiható visszhangot, a mely középkori költészetünk legnevezetesebb alkotásának a szerzőjét, vagy legalább a közvetlen forrását Pelbártban szerette volna látni. Azóta egy negyedszázadnál is több mult el, s e feltevés még mindig nem részesült a kellő, minden oldalról módszeresen eljáró felülvizsgálatban. A kik annak nagyon is feltetsző résein keresztül a gyengéit meglátták s meg is bolygatták, a további vizsgálatba, úgy látszik, belefáradtak. Vagy talán kedvüket szegte a kevéssé biztató eredmény, a melylyel az ilyen vesződéséges munka jár, mikor mindössze azzal jutalmazza a kutatót, hogy egy tetszetős és már szinte népszerűvé vált hiedelmet romboltat le véle. A képrombolás sohasem tartozott a hálás feladatok közé. Ha néha mégis vállalkozik rá magamként olyan ember is, a ki szívesebben épít, mint pusztít, annak egy még a kegyeletnél is előbbrevaló törvény az indító oka.

Az igazság keresésének minden másnál előbbrevaló kötelessége sarkalt engemet is arra a kevéssé hálás és nem is egészen a kedvem szerinti munkára, hogy egy levelet abból a koszorúból kitépjek, a melylyel Pelbártot lelkes és nagytudományú méltatója feldisztette. Vigasztalhatnám magamat azzal is, hogy marad neki még mindig elég az őt jobb alapon megillető babérból. De mi szükség e vigasztalásra, mikor az érdem, a melytől Pelbártot megfosztjuk, talán nem is olyan nagy, mint a milyennek addig látszhatott, a míg a magyar verses legendának közelebbi forrásaitól való szoros függése nem volt ismeretes.

Annyi ugyanis kiviláglik már e források mai, még nem teljes egybeállításából is, hogy a magyar versezet szerzője alig adott a magáéból valamit a 4000-nél több sorra terjedő elbeszéléshez. Korát és a műfajt tekintve, melyben dolgozott, már eleve sem várhattunk sok önállóságot tőle. Hisz még egy Pelbárt sem igen tehetett volna helyében egyebet, mint azt, hogy forrásainak adatait lehetőleg híven ültesse át nyelvünkre. E tekintetben a külföld egykorú vagy régibb Katalin-legendáiban sem igen látunk mást. Legfőlebb a renaissance szellemétől megilletett Spagnuoli (Baptista Mantuanus) Pelbárttal körülbelül egykorú hexameteres legendája enged meg magának nagyobb szabadságot a stilizálásban, de ez

sem válik az ilyen cifrázatot nem igen tűrő tárgy javára. A mese szövéseben meg már éppenséggel kötve volt a többnyire egyházi rendű szerzők keze. Itt csak a századok során lassan és szinte észrevétlenül alakuló hagyomány titokzatos működése okoz nagyobb időbeli távolságnál már feltetsző változásokat. Érdekesen világítja meg ezt a lassú, nevekhez egyáltalán nem köthető fejlődést, mely leginkább a népköltészet szinte szervesen alkotó munkájához hasonlítható, a Katalin-legenda története.

E még megírandó történet egyik legérdekesebb fejezete marad mindenesetre a mi magyar verses emlékünknél forrásainak teljes kiderítése. Ebben a legelső megoldandó kérdések egyike az, hogy a latin eredeti már teljesen abban az alakban volt-e az *Érsekújvári* codex verselője előtt, a melyben ma nála találjuk az elbeszélést, elejétől a végéig, minden járulékával és kivált a *Passio* fejezetében még nagyobb számú, ismeretlen forrású betoldásaival együtt. Ezt én ma még alig merném állítani. Ellenben az már most is nagyon valószínű, kivált a krakó-budapesti szövegek alapján, hogy legalább is a *Nativitas* és a *Conversio* összefüggő fejezetei, melyekből a magyar verselő a következő *Passio*-t világosan második *Tractatus* gyanánt különbözteti meg, már egybeszerkesztve álltak rendelkezésére.

A legönállóbbnak látszik az eddig ismert latin szerkezetekhez képest a *Passio*, mely a *Vulgata* egészben való követése mellett a *Legenda aurea* kivonatos előadását s ezeken kívül még több, vagy legalább is egy harmadik olyan forrást enged feltételezni, a hol esetleg az előbbi kettőben nem található részletek már együvé voltak szerkesztve. Egy ilyennek felkutatása az *Érsekújv. codex* Katalin-legendáját illetőleg a legközelebbi jövő feladata.

E kutatás számára a nyomokat kijelölni volt főigyekezetem ez értekezésben, a mely a dolog természete szerint a legenda egész történetére is vetett némi világot, minthogy a közös tárgyú szövegek térben és időben való szétszórtsága miatt, az egybevetés a lehető legtágabb körben volt végezendő. Ezt a középkori irodalmi termékeknek azon fajánál, a melylyel itt dolgunk van, sohasem is szabad olyan szűk körre szorítanunk, a milyenben eddig codexeink forrásainak kutatása rendesen mozgott. Szilády különben oly nagy értékű nyomozásait is talán az összehasonlításnak eme szűkebb körben vesztéglése vezette ama kockázatos feltevésre, hogy

Pelbárt a magyar verses műnek, vagy legalább az ennek alapjául szolgált latin szerkezetnek, avagy mind a kettőnek is a szerzője. Elesik Sziládynak a *Nova Legenda* szerzőjére vonatkozó feltevése is, a mely csupán e furcsa szerkesztmény bibliographiájának hézagosságon alapulhatott; mert azt megengedjük, hogy az 1504. évi interpolált bázeli kiadás *Pomeriusra* való hivatkozásai e feltevésnek némi alapot látszottak nyújtani. Mentségeül szolgálhat továbbá Sziládynak az is, hogy az ő feltevése majdnem tizenöt esztendővel előzte meg azt a világosságot, a mely Fr. Petrus művére különösen KNUST könyve óta áradt szélesebb körre is kiható mértékben.

FÜGGELÉK.

I. A) Nativitas et initium Conversionis S. Catharinæ Alex. in cod. 7917. Bibl. Reg. Bruxellensis. (Br)

I. B) Nativitas et Conversio eiusdem in codice 2039. Bibl. Univ. Cracoviensis et in codice 79. Bibl. Univ. Budapestinensis. (BC)

I. C) Nativitas et Conversio eiusdem in codice 2366. Bibl. Univ. Cracov. et in codice 56. Bibl. Univ. Budap. (bc)

I. D) Nativitas et Conversio eiusdem in codice lat. 18630. Bibl. Reg. Monacensis. (M¹)

I. E) Nativitas in c. V. *Noræ Legendæ* Fr. Petri. Ed. Basil. a. 1504.

II. A) Conversionis epitome in Catalogo Sanctorum Petri de Natalibus.

II. B) Conversionis epitome in Sermone XCIX. p. æst. Pomerii de Sanctis Pelbarti de Temesvár, adiectis locis parallelis e codice lat. Monacensi 18358. (M.)

I. A)

Nativitas gloriosissimæ Christique martyris Katherinae et de ejus progenie.

1. In illa terra seu patria quæ Alexandria vocatur, erat quidam rex magnus, Costus nomine, cujus regnum latum, sed idolorum ipse cultor et paganus. Et cum auro et argento et armigeris fultus esset, tamen tristis erat, eo quod herede careret. Longo sic tempore elapso, placuit pluribus et rex ipse acquievit ut in civitate Rodiam, quæ est in superiori parte Alexandriæ, quarta decima die mensis Januarii convenirent et pro herede regni obtinendo singuli secundum status sui exigentiam potentibus diis oblationem portarent. Factum est autem secundum regis imperium, et illo die convenit multitudo gentilium cum muneribus diversis, clamantes se paratos esse ad imperium regis. Tunc rex suis regalibus vestibus indutus, super dromedarium sedens, silentium fieri indicavit et tam multo

populo dixit: Ne in posterum respublica pereat, oblationem diis nostris novam dignum duximus præparare, ut, si fieri potest, nobis provideant de herede. Et fecit baptisari unam statuam nomine Dei sui, præcipientes omni populo juris sententia ut in terram prostrati statuam adorarent et potentum deorum adiutorium invocarent pro causa supra dicta. Et hoc per integram hebdomadam fieri jubebat omni die una vice. Statim autem populus, regis imperio obediens, diversa sacrificia faciendo clamabat, et unusquisque prout potuit dæmonibus immolabat. Peractis his diebus, accepta regali licentia unusquisque ad propria remeavit. Et longo expectato tempore, prout fuit regina infecunda permansit.

2. In diebus illis fuit in Græcia quidam magnus philosophus, nomine Alphorius, cujus fama ubique rutilabat. Et pervenit ad regem quanta scientia prædictus philosophus in astris præditus diceretur. Rex autem volvens in mente, an ista infecunditas ex alicujus Dei indignatione esset vel ex natura, misit ad eum consilio suorum in hæc verba: «Costus, magnorum deorum nutu et providentia Syriæ et Græciæ ac in magno regno Alexandriæ rex et gubernator, Alphorio, magno Astrologo et suo amico, sui et totius regni favorem et regalem benedictionem. Noveris nos tuæ famæ magnitudinem percepisse, et scientiæ tuæ fulgorem nostris temporibus illuxisse: quam magnificam deorum gratia in cunctis cœli et astrorum motionibus tibi dedit cognitionem, et quam limpidè tua illuminata consideratio in multis quæ facta sunt et fiunt indicat veritatem. Et quia in nobis superabundat ex deorum nostrorum gratia quidquid mundi gaudia audeant postulare, nihil nobis deest nisi istorum bonorum heres et possessor in futuro. Nobis tamen ignotum est an ista sterilitas in nobis est ex natura vel sidus nostræ nativitatis nos oblique inspexit, vel eventu alicujus rei accidentis. Te ergo per scripta regia dignum duximus rogare ut nostri regni et doloris faceres te participem, mox visis litteris nostris recto itinere ad nostram curiam veniendo. Nec te terreat viæ longitudo, nec laboris lassitudo, nec expensarum magnitudo: nam hæc omnia nobiscum centuplicia invenies et amplius quam desiderat mens tua.»

Quali honore Alphorius a rege ejusque principibus susceptus est, et de imagine conversa in formam Crucifixi.

3. Alphorius autem acceptis litteris regalibus et perlectis et a nuntiis edoctus, dispositis omnibus suæ domus rebus, breviori quo potuit itinere ad regem properavit. Mox a rege miro honore susceptus et ultro ad palatium adductus, primo a tyrannis, ducibus et militibus, deinde a communi populo nec minus a regina et suis dona et salutamina recepit infinita. Transactis sic aliquot diebus, rex scrinium cordis sui aperuit Alphorio, et ob quam causam eum vocaverat plenius enarravit. Alphorius igitur diligenter intuitus de die nativitatis regis et reginæ, nec astra nec

planetam quæ causa istius infecunditatis essent, potuit invenire. Post tres igitur dies Alphorius tale regi fertur dedisse responsum. Superioris cursus naturæ hujus infecunditatis fuisse causam, plenarie negavit. Me autem iudice, existimo, illud fore factum ex alicujus magni Dei providentia, quæ, antequam vobis hæc concedat, hoc fieri præordinavit sacrificium 5 pretiosum. Ad quem rex: Magistrorum optime, hoc diu factum est, nec tamen nostri desiderii sequebatur effectus. Et Alphorius respondit: Scimus infinitum numerum esse deorum, et unum præ aliis habere principatum. Nostræ autem infirmitatis non est deorum potentiæ dare differentiam. Placeat ergo regis voluntati imaginem unam fieri ex electo auro 10 et purissimo; quam dum magister fundendo perficiat, hoc nomen: «Hic est Deus deorum» imponi faciat solemmniter. Forsitan et iste præ ceteris in regis sacrificio specialiter sibi honorem præservat. Rex placito acquievit et aperiri thesauros suos fecit, et aurum Arabiæ de Ophyr et Evilath larga manu ad prædictæ imaginis perfectionem exhibebat. Inquiritur hujus 15 operis artifex imagoque funditur, et hoc nomine: «Hic est Deus deorum» nominatur. Homo proposuit, Deus autem disposuit. Quia fusa imago prædicta non artificis intentionem, sed crucifixi Salvatoris dispositionem habere videbatur. Fama divulgatur, populus ammiratur, rex pariter et regina concutitur. Tunc Alphorius dixit: Non negligentia fore creditur artificis, 20 sed providentia naturæ superioris. Ergo talis dispositio imaginis, Deo deorum si placet, mortalibus cordibus nequaquam displiceat. Evocatis ergo regni populis, novo deo novum sacrificium immolatur; et a rege ad templum ubi alii dii conservabantur, hæc imago brachiis regis ferebatur. Sed nulla comparatio Christi ad Belial. Statimque post introductionem 25 omnes dii fractis cervicibus de altari ceciderunt. His itaque gestis, regina gravida videbatur; et, expleto dierum numero, elegantem miræ pulchritudinis infantem in mundum produxit. Eodem noctis tempore, rex cum Alphorio et aliis in castro quod a regis curia distat per duo miliaria, causa solatii pernoctabat. Prima autem vigilia noctis Alphorius surgens, 30 more solito intuitus astra, in regis tentorium ingressus, gaudiosa nova nuntiavit in hæc verba: Sive dormitat sive vigilat rex, in æternum vivat: quia hac noctis hora nata est sibi filia cui totus cæli cursus et natura planetica dona innumerabilia mirifice concessit. Adhuc ipse loquente ecce nuntius velocissimo cursu equitando veniens, hoc munus magnificum 35 nuntiando præsentavit. Tunc rex ab illo noctis tempore lectuli molliem perhorrescens et magno deorum Deo gratias referens, petiit ut novam progeniem quam mirabiliter concesserat, feliciter gubernaret. Mox orto lucis sidere ad anlam festinavit regiam prolem videndo et reginam salutando. Tunc Alphorius superveniens et infantis physionomiam discu- 40 tiens, per magnos deos juravit quod in vita sua non vidit hominem in quo se cæli cursus tam gratiose monstravit. Militum consiliis transactis

10. cod. Placet. — 32. cod. dormiat. — 40. cod. phisonomiam.

de nomine infantis, Alphorius dixit coram cunctis: Nosti, rex bone, et vidisti quod quam cito istius magni Dei imago in templo deorum inthronisabatur, omnes ruinam patiebantur. Ab ipsa igitur causa accipiat nomen puella, et sit «Katherina», id est universalis deorum ruina. Et
 5 quia consilium erat rationi consonum et quia regi et aliis placuit, tertio decimo nativitatis suæ die nomen Katherina accepit. Quæ plus crevit moribus quam corpore, plus sapientia quam ætate. Et statim post septennicam infantiam, sapientibus Græciæ in liberalibus artibus puella traditur ad imbuendum. Et quidquid didicit, audivit et perlegit intellexit et
 10 memoriæ commendavit. Et sic in brevi septem liberalium dicebatur artium magistra, et in scholis magistrorum gemma erat nuncupata.

De conversione gloriosæ virginis Katherinae; et primo de morte Costi regis, patris ejusdem.

4. Benedictus Deus, qui abundantia suæ pietatis et sua solita misericordia vult omnes homines salvos fieri et ad agnitionem suæ veritatis venire; qui sanctos suos mirabilibus modis convertit ad se et novis revelationibus eos de tenebris transfert* in admirabile lumen suum. Quod
 15 nunc luculenter apparet in virgine Katherina. Erat enim in Cypro insula ejusdem insulæ civitate metropoli et præcipua, quæ Solempna dicitur, rex quidam præclarus genere, naturæ et fortunæ dotibus insignis et præditus, Costus nomine, habens de uxore sua filiam unicam, excellentem, speciosam, famosam, ingeniosam et virtuosam, nomine Katherinam, quatuordecim annorum. Hunc siquidem regem Maxentius imperator, qui tunc
 20 temporis totius Græciæ rexit principatum, suis scriptis ad se vocat; et pro utilitate reipublicæ ne venire tardaret sub obtentu gratiæ imperialis seriose præcepit et mandavit. Litteris receptis et visis ac intellectis,
 25 Costus rex turbatur; quod reginam nobilem et filiam unicam, cura domestica et consueto solatio destitutas, post tergum relinquere debeat cum moerore conqueritur. Verum, quia mandatis expedit et necesse est obtemperare superioris, apud se consulte et provide deliberat et secum ducere uxorem et filiam decernit. Et regni sui negotiis bene dispositis, ea
 30 quæ sunt pro sumptibus viæ necessaria, copiose procuravit; cum comitatu decenti, uxore et filia assumptis, iter arripuit et Alexandriam pervenit, ubi Maxentium invenit. Qui dicti regis et suorum grata gavisus præsentia, pio et pleno per omnia ipsos favore prosequitur, beneficiis fovet, dona

15. *vox suppleta. — Cod. lat. Monac. 18630 (M¹) f. 5b : 16. In Cypro insula et eius metropoli civitate, quæ Salomina vocatur — 18. (et præditus) — 20. XIII-cim, formosam ac excellentem ingeniosam — 21. namque regem — 22. ipsius Gr. — 22. rexit ac tenuit imperium — 22. satrapis — 22. vocavit — 24. serius — 26. destitutam — 29. (decernit) — 29. (sui) — 30. (viæ) — 31. assumptis, iter arripuit et — 32. Costi regis.

largitur quamplurima. Rex itaque præfatus imperatori Maxentio per aliquantum temporis spatium commoratur; alternis semper colloquiis et solatiis opportunis fruuntur. Sceptrum imperii auctoribus maturis consiliis feliciter disponitur et salubriter dirigitur.

5. Tandem Costus, pater ejus cœpit infirmari et imaginem illam auream et filiam suam Katherinam coram se fecit locari. Tunc pater ad filiam dixit: Dissolutionem corporis mei imminere video, et per favorem magni Dei cujus hæc est imago, mihi data es. Præcipio tibi sub paterno mandato ut nullum præter eum adores Deum; qui licet in vita mihi fuit incognitus, tibi tamen quam sic diversis gratiis dotavit, erit manifestus. Et ecce morior et ideo heredem universorum te constituo, nostrorum regnorum gubernatricem te relinquo. Adjuro ergo te ut nullum in virum accipias, nisi generis nobilitate, bonorum copiositate, corporis pulchritudine, scientiæ prudentiæque profunditate tibi similem probaveris. His dictis osculo amoris valedicens filiæ, expiravit. Quis enarrare poterit, regina et ejus filia quanto dolore et moerore movebantur? (Deinde sequitur de S. Catherinæ conversione, quemadmodum narratur supra, tom. I. pag. 105 sqq. *Catal. codd. hagiogr. Bibl. Reg. Brux.* In cod. tamen narratio est prolixior ac stylo diversa.)

I. B)

Nativitas et Conversio eiusdem in codice 2039. Bibl. Univ. Cracovien-
sis et in codice 79. Bibl. Univ. Budapestinensis. (BC*)

(^{C 441}
^{B 221d}) In historia Romanorum legitur, quod in insula, quæ Cyprus vocatur, erat quidam rex nomine Costus a quadam civitate, quæ Costa vocabatur, sic dictus. Erat enim rex famosus et inclytus tunc temporis sub imperatore Romanorum Maxentio regnante. Ipse enim Costus coronas quinque regnorum obtinebat, scil. imperium Græcorum, Cypri, Alexandriæ, Damasci et insulæ Rhodis. Cuius sedes et mansio erat in regno Cypri, ubi habebat in civitate Costa castrum regale *magnifice* constructum, in quo residebat, prout magnificentiam tanti principis decebat. [Huius vero castri magnitudo ex fundamentis palatiorum et

1. aliquanto tempore — 2. sæpius — 4. gubernatur — 5. Tandem Costus rex ibidem vita fungitur, et *quis enarrare poterit, quanto dolore regina* (6b) *eius et filia movebantur?* (Hæc verba paulo aliter in cod. Brux. inferius sequuntur.) BC: 20. hystoria BC — 20. Cypra B — 22. denominatus B — 22. inclitus BC — 23. Romanorum add. C | Maxencio BC — 25. Allexandrie B — 25. Rodis BC — 26. regno suo Cypra B — 26. maxime BC — 28. pallaciorum

*) In textu orthographiam, quæ nobis usitata est, adhibui, in adnotationibus vero omnia ad literam ex codicibus exscripsi. Quæ () inclusa vides, tantum in cod. B inveniuntur, quæ vero [] inclusa sunt, ea tantum cod. C habet.

murorum innotescit, quamvis ex vetustate nimia mœnia murorum dirupta ac idolorum templa turriumque magnitudo rupta cernuntur, nihilominus tamen hodierna die convincitur fuisse solemnus quod in tota insula Cypri aut in terris circumiacentibus aut provinciis fertur
 5 fuisse. Et quia vetustas oblivione non solum memorias hominum obfuscavit, verum etiam insulas et regna, *terra* mariaque ibi transeunt, huius prægrandis civitatis Costæ situm et nomen mutavit, unde nunc Famagosta vocatur, quæ prius Costa vocabatur, et castrum regale, quod prius erat in medio civitatis, nunc ad unam leucam a Fama-
 10 gosta distare cernitur. In huius antiqui castris medio præregalis ecclesia est constituta, quam nunc Græci inhabitant, quia ibidem beata Katharina fertur fuisse nata.]

Iste rex Costus prænominatus, licet idolorum cultor et paganus erat, in auro (442) tamen et argento et in innumerabili turba armi-
 15 gerorum cunctos sibi vici-(222^a) nos reges et nobiles præcellebat. Et licet sic erat sublimatus super omnes, omni tamen tempore erat tristis eo, quod omnium earum possessionum et regnorum heredem non habebat. Longo autem tempore sic elapso convocavit omnes optimates ac seniores regnorum suorum, consilium ineundo ab eis inquirendo,
 20 ut post mortem suam omnia remanerent pacifica, quemnam regnis suis præficeret, ipso viam universæ carnis intrante, ex quo heredem post se non relinqueret. Habitis plurimorum consiliis, sed non convenientibus, tandem unus militum divitiis excellentior et scientia maturior, necnon ætate ceteris provectior coram (222^b) rege tale con-
 25 silium enarravit, dicens: «Placeat omnibus, ut rex convenienti die quasi omnem populum regni sui in capitalem civitatem convenire iubeat, [ac sub pœna citet] ut diis suis potentibus pro herede acquirendo oblationes solennes immolent.» Hoc consilium omnibus placuit militibus et regi. Et quia tunc moram in regno Alexandria traxerat,
 30 per eiusdem regni præpositum literas annulo suo sigillatas [ac roboratas] ad omnem populum suum destinabat [mandans ac] præcipiens distinctius in civitatem Rhodis [quæ est] in superiori parte Alexan-

1. menia — 2. ydolorum — 3. nichilominus — 6. circa — 11. greci — 13. ydolorum BC — 13. et paganus *add.* C — 15. et «sic» licet C — 16. tamen *add.* C — 17. illarum C — 19. ab istis B — 20. manerent B — 20. quem etiam C quem B — 21. ipse B — 23. excelencior B — 24. et *pro* necnon B — 27. prepotentibus C — 27. aquirendo B — 28. solempnes B — 28. ymolent B ymolet C — 29. Allaxandrie B — 30. prepositam B — 30. anulo BC — 30. sigilantas B — 31. destinat B — 32. Rodis BC — 32. Allexandrie B

drisæ, in decima quarta die mensis Ianuarii convenire, adiungens præcipiendo, quod unusquisque (222^e) secundum sui status possibilitatem, prout et potentibus diis deceret, secum oblationem comportaret; iurans per (443) suos deos [omnipotentes], ut si quis præter rationalem causam [aut summæ necessitatis articulum] hoc negligeret, 5 sciret se sine dubio deorum suorum necnon et sui indignationem meruisse. [Et factum est secundum regis imperium.] Veniente die statuto convenit hinc inde multitudo gentilium de diversis partibus et ad nutum regis omnes se paratos [esse] exclamaverunt.

Tunc rex regalibus indutus vestibus, diademate coronatus, sedens 10 super dromedarum phaleratum, sceptrum in manu tenens, silentium fieri indicavit. Quo facto rex (222^a) voce tubali populum alloquitur, dicens: «Non auro et argento vel ullius rei desiderabilis indigemus, quia in his prædivites sumus; nec alicuius regis impugnantis terrore concutimur, quia multitudine nobilium ac militum [ac vasallorum] 15 famulorumque abundamus, ut cum populo hic congregato nostris diis tam solemnem oblationem institueremus; sed quia non habemus, qui post [dissolutionem nostri corporis regnorum nostrorum] teneat principatum. Ne ergo [in posterum, cum spiritus noster in consortium nostrorum deorum transveheretur, respublica] detrimentum in aliquo 20 patiatur, diis nosris, ut nobis de herede provideant, [si fieri potest,] dignum duximus [ex nostrorum maturo consilio] novam et solemnem oblationem una (223^a) vobiscum facere.» Specialiter ad hoc fecit statutam novam de auro et argento [baptizando eam] in nomine dei sui, quam præcepit omni populo suo sub pœna [mortis] et sententia capitali [oblationibus, clamoribus, (444) genuflexionibus in terram prostratis] adorare [et tam præpotens deorum adiutorium pro herede et 25 successore regis invocare et hoc] per integram septimanam una die trina vice [præcipiebat. Obtemperabat mox populus regis imperio. Nam quidam eorum ululabant, quidam clamabant, quidam plorabant, 30

1. constituta? die B — 3. honorem C — 3. doceret B — 6. sciat *pro* sciret se B — 8. diversis muneribus onerata C — 10. dyademate BC — 13. vel *pro* et C — 14. hiis B — 16. habundamus B — 17. sollempnem B — 18. *pro iis, quæ uncis inclusa sunt* mortem nostram B — 20. *pro iis, quæ uncis incl. s.* post mortem nostram publica res B — 21. ut de herede nobis B — 22. sollempnem B — 23. ex *pro* ad C — 24. novam st. B — 29. *pro iis, quæ uncis incl. sunt, in B hæc leguntur:* Mox regi populus obtemperabat. Nam quidem clamabant, alii plorabant, quidam manus in celum pretendebant, alii poplites in terram figebant, et sic unusquisque prout melius potuit, in cultu deorum se exercebat.

in cælum quidam manus prætendebant, in terram alii poplites figebant, quidam animalia mactabant, quidam novis plausibus exultabant. Et sic prout unusquisque studiosius in cultu idolorum se exercebat.] His peractis unusquisque accepta [regis] licentia ad propria remeavit.
 5 Sed quia omnes dii gentium dæmonia sunt, qui nec sibi, nec aliis [in necessitatibus subveniunt, nec suis cultoribus quamvis invocati desiderata bona valent ministrare, et licet multo tempore expectato, regina infecunda prout fuit] permansit.

In illis diebus fuit in Græcia quidam [magnus] astronomus
 10 Alphonceus nomine, cuius experientia in cunctis finibus terræ ventilabatur et tandem ad aures regis pervenit eius fama. Rex advertens [menteque eius famamolvebat et sterilitatem suæ coniugis, tristis aiebat: «O si absque indignatione magnorum deorum tam prudenti astrologo diem nativitatis meæ et reginæ possemus intimare et for-
 15 sitan ex astrorum intuitu nobis indicaret, an ista infecunditas ex aliquis esset *astri indignatione vel nobis esset*) naturalis.» Unde ex consilio suorum procerum] prædicto astrologo literas suo annulo signatas cum muneribus regalibus misit [in hæc verba: «Costus magnorum deorum nutu et providentiâ (445) partis Cypri et Græciæ ac in
 20 magno regno Alexandriæ rex et gubernator, Alfoncio magnorum deorum amico suoque sui et totius imperii salutem ac regalem benedictionem. Noveris famæ tuæ magnitudinem auribus nostris instillasse relationibus veridicorum et scientiæ tuæ fulgorem partibus nostris illuxisse, quam magnificam tibi deorum gratia in cunctis cæli astris
 25 dedit cognitionem, ac quam limpide tua illuminata scientia in multis, quæ facta sunt et fuerunt indicavit veritatem. Et quia in nobis superabundat ex nostrorum deorum gratia**) quidquid mundi gaudium audis postulare, nihil nobis deest nisi nostrorum bonorum heres et possessor.

5. aliis deest in C — 6. pro iis, quæ uncis incl. s. in B hæc leguntur: (223b) subvenire possunt, idcirco regina sicut fuit sterilis, sic et — 9. temporibus B — 10. Alfoncius C — 11. regis aures B — 12. Pro iis, quæ uncis incl. s. in B hæc leguntur: et sterilitatem sue coniugis in menteolvebat — 16. esse C — 17. astronomo B — 18. sigillatas B — 21. sui ex cod. Br. — 24. magnifica C — 25. cognitionem ex cod. Br. — 25. lympitudo illuminate sciencie C, corr. ex cod. Br. — 26. fiunt Br. — 26. superhabundat C.

*) quæ asteriscis inclusa sunt, in margine inf. adiciuntur in cod.

**) in cunctis celi astris C, hæc verba, quæ ex antecedentibus errore librarii adiecta videntur, omittenda duci.

Ignota est nobis causa, an ista sterilitas in nobis sit naturalis, an sidus nostræ nativitatis oblique nos respexit, vel forte sit ex eventu alicuius activitatis. Te ergo per hæc scripta regalia dignum duximus flagitare, ut nostri doloris te facias esse participem et mox visis præsentibus, rectissimo itinere ad nostram curiam properando usque ad 5 nos te conferas; nec te terreat viæ *longitudo*, nec laboris lassitudo, nec expensarum multitudo in longinquo. Nam pro his omnibus centuplum invenies pro mercede nobiscum et amplius quam desiderat mens tua, quibus sub celo*) remunerari valebis. »].

Alfoncius receptis literis [regalibus, tali ut decuit] honore apertis 10 et perlectis, [dispositis omnibus domus suæ rebus] statim breviori qua poterat via ad regem permeavit. Mox a rege honorifice et gaudenter susceptus, ad palatium (223e) deductus est, primo [a tyrannus et] ducibus [et militibus (446) et a] regina suisque virginibus, demum ab omni populo et domum sibi largam oblatam suscepit. Transactis 15 sic pluribus diebus, [quia annus præ gaudio quasi dies unus videbatur,] tandem rex vocato Alfonceo secreta cordis sui [aperuit] et causam [suæ vocationis] plenius enarravit. Alfoncius [ergo] regem et reginam diligenter intuitus, de die nativitatis utriusque et de [complexionis convenientia necnon de] aliis circumstantiis edoctus, per 20 suam astrologiam [suique ingenii perspicacitatem] usque ad diem [et horam] nativitatis [regis et reginæ] retrograde pervenit mirando, perspectis ibidem diligenti studio signis et planetis, [nec astra nec planetas] causam infecunditatis inveniebat. [Post aliquot dies infallibiliter magna qua potuit diligentia his perscrutatis, Alfoncius tale fertur regi 25 dedisse responsum.] Superiorum nempe cursus infecunditatis huius causam esse negat. (223d) «Ego autem existimo illud factum [fuisse] ex alicuius magni dei ordinatione, qui antequam vobis prolem concedat, [a vobis sibi præordinavit] magnum [et pretiosum] offerri sacri-

6. ex cod. Br., nam in C legitur latitudo — 12. potuit B — 13. grandiose C — 13. pallacium B — 14. deinde C — 15. a toto B — 15. largam sibi C — 19. diligencius B — 19. [] complexionem B — 22. [] utriusque B — 23. diligenter B — 23. [] nullam B — 24. [] Tunc dixit regi quod B — 26. cursus superiorum infecunditatis huius se causam esse negat B — 27. se negat C — 27. id B — 29. [] vult sibi B — 29. sibi offerri C.

*) forsitan ex: pro zelo corruptum. Pro iis, quæ uncis incl. sunt, in cod. B hæc leguntur: affectum suum enarrando et petendo, ut visis literis statim ad curiam suam se transferat.

- ficium.» Ad quem rex [ait: «Scias,] magistrorum optime, hoc diu fore factum, nec tamen nostri desiderii sequebatur effectus.» [Rursum regi Alfoncius tale dedit responsum:] «Scimus autem infinitum numerum deorum et unum præ aliis habere potestatem. Nostræ autem infirmitati non est data deorum potentiæ cognitio. Placeat ergo [regis et reginæ voluntate imaginem unam fieri ex auro electo et argento purissimo, quam imaginem dum manus artificis perficiet,] hoc nomen quod est deus deorum sibi [solemniter] imponetur. [Forsitan et iste specialiter (447) sibi præ ceteris in regis sacrificio hunc honorem reservavit.]] Rex consiliis [et dictis] Alfoncii acquievit [et thesauros suos aperuit] et aurum [Arabie] optimum larga manu ad [prædictæ] imaginis perfectionem exhibebat. Inquiritur [huius] operis (224*) artifex*) [et] materia procuratur, imago funditur et [hoc] nomine [quod est] deus deorum more paganico baptizatur.
- 15 Sed homo [proponit, deus autem longe aliter] disponit, [et limo seu] terra formulæ excussa, [in qua prædicta imago fusa fuerat,] præter artificis intentionem crucifixi salvatoris effigies [mox] videbatur. [Fama divulgatur, populus admiratur, rex pariterque] regina totaque curia timore et tremore concutiuntur, [negligentia non creditur.] Dicit Alfon-
- 20 cius: «Hoc factum non est artificis intentione, sed superiorum providentia hæc efficit. Si ergo talis dispositio imaginis deo deorum placeat, [mortalibus] hominibus nunquam displiceat.» Ex edicto igitur regis convocati ut prius [regnorum subditorum] populi universi, ut novo deo sacrificia offerrent, quod et fecerunt. (224^b) Peractis autem
- 25 sacrificiis tandem a rege propriis manibus ad templum, ubi alii dii servabantur, cum multo comitatu hæc imago defertur. [Sed nulla comparatio Christi ad Belial, nec templorum dei ad templa idolorum. Neque serpentes florentis vineæ odorem valent sustinere.] Et sic ad huius imaginis introductionem omnes dii gentium fractis cervicibus

1. M. optime, scias B — 2. [] Et rursus Alf. B — 3. enim B — 4. Nobis autem B — 5. potencie deorum B — 5. [] regi unam ymaginem ex auro et argento fieri electo, quam dum artifex perficiat B — 10. thesauros C — 12. ginis B, ymaginis C — 14. intitatur B — 15. alonge C — 15. [] cogitat, deus B — 16. destructa B — 17. [] qua visa rex et — 18. ammiratur C — 19. Dixitque B — 21. hæc deest in C — 23. regio C — 23. universi deest in C — 24. secuntur B — 26. ferebatur C — 28. Post huius im. C

*) ad hoc vocabulum in cod. B in margine sup. glossa Polonica Rzemyesnyk legitur.

de altaribus [eis constructis] ceciderunt, nec ullam imaginem [amplius] secum [ab illa die] sustulit permanere.

His autem gestis, regina more femineo quibusdam elapsis diebus gravida (448) videbatur et impregnata. Completo autem debito dierum spatio [regina] mirae pulchritudinis puerum feminei sexus in mundum produxit. Eiusdem noctis tempore rex cum Alfonce et multis aliis in quodam castro, [quod] a regis palatio per duo miliaria [distabat], causa solatii pernoctabat. Igitur Alfonce, [prima vigilia] post medium noctis more solito surgens astra intuebatur, et (ex cursu eorum (224^c) cognovit natam sanctam Katherinam. Et) accepta licentia 10 regis cubiculum ingressus, regi grandiosa nova nuntiavit dicens in hæc verba: «Sive dormiat, sive vigilet, vivat rex in æternum, quia hac ipsa noctis hora nata est ei filia, cui totius cæli et planetarum natura omnia, quæ naturalia venerantur, alludunt. Video enim omnes [alios] planetas ad sui planetam aspectum amicabilem habuisse.» Ad- 15 huc ipso loquente ecce nuntius [unus] velocissimo cursu equi superveniens, vigiles castri et turrium clamoribus excitando petens regis præsentiam, nova [magnifica et] grandiosa referendo. Rex autem (his auditis supra modum est gavisus et) ab isto noctis tempore lecti molliem perhorrescens ad laudem magni dei deorum, cui grates referebat tam de præsentī consolatione, quam de degravidata uxore, grandiose exultans de novis tam a nuntio, quam de ab astrologo perceptis, hoc tamen a magno deo petens, ut novam prolem, quam mirabiliter sibi dederat, feliciter gubernaret.

Mox orto sidere rex se obtinere non potuit, sed ad aulam 25 reginæ festinabat, ut teneram infantulam debilemque reginam videret et saluaret. Vidit, quod voluit, invenit, quod desideravit. Maturo super (449) hoc habito consilio, quale nomen, quod tam magno deo [et populo] placeret, iam natæ virgini imponeret, [tandem Alfonce] supervenit, physionomiam pueri discutiens, per magnos deos iuravit, 30

1. [] suis *B* — 3. Et his ergo *B* — 3. aliquibus diebus elapsis videbatur impregnata *B* — 5. spatio debito dierum *B* — 5. puerum mir. pulcr. *B* — 6. prod. in mund. *B* — 6. Eadem nocte *B* — 7. aliis multis *B* — 7. regine *B* — 9. mediam noctem *B* 9. () desunt in *C* — 11. cubiculum regis *B* — 11. eique *B* — 12. Sive rex *B* — 13. ei *derst* in *C* — 16. equester *C* — 16. veniens *C* — 18. () des. in *C* — 20. perh., surgens magno deo deorum gratias (224^d) referebat, et tam de peruenta consolatione, quam degrav. vxoris exultans, hoc tamen . . . *B* — 22. astrologo *C* — 26. letus festin. *B* — 26. tenerem *B* — 26. et debilem *B* — 27. desiderat *B* — 30. physionomiam *C*

quod in vita sua non vidisset hominem, cui tam totalis (?) planetica natura et totius cæli cursus tam *gratiose* se monstrasset, et si hoc tempore fuisse sibi sidus contrarium creditur, tunc fuisse somnolentum.] Multis de nomine prolatis consiliis et transactis, Alfoncius
 5 regi dixit coram cunctis: «Nosti, rex bone, et vidisti, quod quam cito istius magni dei imago, qui istius [operis] tenetur causa fuisse, in templum inducebatur, omnes dii nostri magnam patiebantur ruinam. Accipiat ergo puella nomen ab ipsa causa. Nomen enim annotamen dicitur. Notum tibi et plurimis de hac ruina deorum, et ideo
 10 Katherina nominetur a katha, quod est universalis, et ruina; quasi omnium deorum ruina; ut ille magnus deus deorum, qui alios sic cadere fecerat, solus adorandus et laudandus, ipsam in virtute stare faciat et recipiat perpetue ad regendum.» Et quia istud consilium erat rationi conveniens, (225^b) ideo regi et omnibus placuit. Tertia
 15 decima igitur die nativitatis suæ more paganico puella nomen accepit Katherinæ. [Quæ procedente tempore in annis puerilibus plus moribus quam corpore, plus sapientia quam ætate crevit, quia sicut natura opus suum officiosissime ad extra moverat, pulchritudine non minus interiori homine ingeniose subtilem ei formavit intuitum præ
 20 aliis multis.]

Anno autem huius virginis sexto [Costus] pater [eius] false a quibusdam æmulis [apud imperatorem] accusatur; dicebant enim eum confœderationem contra imperatorem cum rege Persarum (450) fecisse, qui tunc temporis rebellavit imperio Romanorum. Quod audiens im-
 25 perator, vehementer obstupuit, nec tamen verum fore credidit, eo quod regem Cypri [reipublicæ] infidelem nunquam reperit. Sed ut facti certitudinem exploraret, [instigatur ab æmulis regis Costi. Qui cum venisset Alexandriam, Costo tales literas imperiales in hunc modum transmisit: «Imperator Romanorum regi Cypri, si licea

4. Et multis de nomine puelle prol. cons. et transactis, tandem Alfoncius (225^a) supervenit et dixit regi *B* — 5. Seis *B* — 6. creditur *B* — 7. introducebatur *B* — 8. pro nomine puella a causa nomen *B* — 9. Notum autem *B* — 9. hec ruina *C* — 9. deorum *add.* *B* — 10. yd est *B* — 11. hoc est univ. et omn. ruina deor. *B* — 14. fuit *B* — 14. consonum *B* — 14. ideo *add.* *B* — 15. gentilium *B* — 16. Katherina *C*, Kathe. *B* — 17. sicut *C* — 21. septimo huius puelle *B* — 22. apud *C* — 23. fecisse cum r. P. *B* — 24. quod *pro* qui *C* — 27. exploraret, Costo regi literas destinavit, vt veniendo Allaxandriam saper hiis imperatori responderet. Ideo (225^c) ad imperatorem in Allexandriam properavit se expurgaturus *B*

venire ac fideliter secundum regis magnificentiam agere. Miramur non modicum, cum te nobis et imperio nostro semper fidelem reperimus, quid est hoc, quod de te audivimus in contumeliam regni nostri Romanorum potestati munificenti refavere et cum Persis contra nos et nostros magistratus amicitiam inire, qui, ut nosti, nobis rebel- 5 laverunt. Quare nos mandamus quantum ocius nobis Alexandriam super his responsorum teque suspicione expurgaturum, ut et de tua fidelitate, de qua præsunebamus, instruamur, et ut talia relata a corde nostro evellantur.» Perlectis literis imperialibus classis regia ordinatur et imperatori in Alexandriam responsurus properatur, pro- 10 bans nihil horum verum fore, quod sibi imponebatur. Et licet rex Costus regno Cypri præsset, statuit tamen imperator propter adversarios, ut eis satisfaceret, cum rex Alexandriam ingrederetur, ne in Cyprum rediret.] Moram autem faciente [rege] in Alexandria, [a Costo mittitur] in Cyprum [ac inde] uxor eius cum unica filia [sua nomine 15 Katherina navigio adducitur.]

Residente autem rege [Costo] in Alexandria, filia eius Katherina septimum annum ætatis suæ attingebat (et) more nobilium literis imbuenda traditur, [sic ei de magistris decentibus providetur. Sed quid plura? (451) Sicut enim incredibili pulchritudine oculis omnium 20 apparebat, sic omnium artium liberalium facultates clarissimo ingenio capiebat.] Quidquid enim audivit, citius didicit, [et quidquid perlegit,] intellexit, [et omnia studio acquisita tenaci memorie commendavit. Ante decimum quartum annum tantum scientiarum thesaurum composuit, ut septem artium liberalium magistra diceretur. Unde et propter 25 divinarum scientiarum et virtutum fulgorem gemma Græcia in scholis magistrorum nuncupabatur.] Volabat enim eius fama per omnes partes orientales [et rumor insonuit, quod puella parva decimum quartum annum attingens, nomine Katherina cunctos mortales in scientia et sapientia excellebat. Beatum enim reputabat se unusquisque, Katherina 30 rinam vel quod audire vel videre posset.]

Rex autem Costus pater eius grandævus [valde] cœpit natura deficere et graviter infr-(225^d)mari. Convocatoque consilio suo dixit:

5. mag̃tos — 7. responsurus — 7. suspicioni — 14. [] misit B — 15. [] ut B — 15. [] adduceretur B — 20. Sicut — 22. [] Que quicquid audiebat B — 22. [] et B — 23. [] sic quod anno XIII. tantum thes. scient. comp., quod magistra VII arcium liber. diceretur et gemma grecie nuncupabatur B — 28. orientalis B — 28. [] de sciencia, pulchritudine et sapientia, qua cunctos mortales excellebat ita, quod beatum se reputabat, qui K. vel videre vel audire posset B

«Ecce (ego) sentio, quod [compago naturalis corporis mei in suum laborat pristinum statum reverti,] et ideo dilectam filiam meam Katherinam secundum vestrum consilium in totius regni constituo gubernatricem; et si quid in bellis ob feminei sexus imbecillitatem ei deficiet, hoc [perfecte] suppleat [in consilio] scientiæ et prudentiæ eius magnitudo, donec ille magnus deus deorum provideat sibi de sponso sapienti.» Post hoc imaginem illam, quam deum deorum nominavit, et Katherinam unicam filiam suam adduci ad se iussit; quæ cum adducta fuisset, rex in hæc verba prorupit dicens: «Scias, Katherina, 10 filia mea dilecta, [dissolutionem corporis mei imminere.] Ideo præcipio tibi primo man-(226*)dato, ut nullum deum præter eum, qui nominatus est deus deorum, (452), in vita tua adores, qui te multis muneribus et scientia dotavit et forsitan propria bonitate erit tibi manifestus. Ecce moriar [et viam arripiam, in quam dives et pauper 15 conveniunt.] Te heredem [et gubernatricem] constituo universorum regnorum meorum, et adiuro te per magnum deum deorum, ut nullum in virum accipias, nisi generis nobilitate et bonorum copiositate, corporis pulchritudine et sapientiæ et scientiæ profunditate consimilem tibi fore probaveris.» His dictis osculo amoris filiæ dato vale dixit(?) 20 et non longe post hæc exspiravit.

Patre autem orbata virgo prudens, corpore exigua, animo tamen et moribus robusta, consilio suorum seniorum regni gubernacula suscepit, mater vero puellæ curam gessit [de regio viro convenienti, qui puellæ *par esset*. Quam imperator filio suo desponsare decrevit. Puella 25 vero pagana adhuc vaga et aliquid lasciva, attamen valde casta, dixit matri volenti consensum ad coniugium præbere:] «Cum me,

1. [] debeo mori *B* — 3. constituo in t. r. g. et heredem *B* — 7 nuncupavit *B* — 9. fuit *B* — 10. [] quod iam mori debeo *B* — 12. deus *his B* — 13. muneribus et plurimis(?) et scientia de ditavit *C* — 14. morior *B* — 15. Ideo te *B* — 16. et *om. B* — 17. et *om. B* — 17. bonorum meorum *B* — 18. et *om. B* — 19. In *cod. C* post vale duo vocabula *parum clare scripta sequuntur*. In *cod. B* post his dictis hæc leguntur: osculatus est eam, et sic discessit *K.*, et non longe post exspiravit. — 21. prudens puella *B* — 22. suorum cons. sen. *C* — 23. mature (226b) curam eius gessit *B* — 24. preesset — 23. [] Tandem fama virginis devenit ad nobilissimi aures imperatoris filii, qui eam . . . ex eius tenerrimis diligens et affectans in matrimonium, pro ea cepit quam plurimum anxari. Et quanto cicius potuit procuratori (precepit) eam a matre sibi dari. Quod cum matri beate Katherine plurimum placuisset, hec eadem intimat Katherine. Que matris verba audiens, respondit ei: *B*

[inquit,] pulcherrimam, nobilissimam, locupletem et sapientissimam astruatis, non mihi in his parem invenietis; ideo nullibi mihi sponsum nominetis.» Mater respondit: «Quid est [hoc,] quod dicis, filia mea, Katherina? Ecce nobilior et ditior te, scilicet unicus filius imperatoris in coniugem te petit.» Ad hæc Katherina [respondit]: «Nisi mihi parem vel excellentiorem invenietis, nequaquam mihi (226°) sponsus nominetur.» Turbata mater [et pro regno anxia], quid ageret penitus ignoravit, quia in his omnibus conditionibus filiæ nullus equiparari potuit, [scil. pulchritudine, scientia, sapientia, divitiis et generositate], in quibus cunctos viventes præcellebat, [nec inter regum filias eo tempore ei similis habebatur.]

Contigit (453) eo tempore non levi ex causa reginam [una] cum filia et potioribus suis consiliariis et familia decenti viam arripere et visitare regiones suas et præcipue Alexandriæ fines, et cum primitibus et principibus suis causas arduas pertractare. Unde (proficientibus illis) non ex negligentia, sed divina providentia creditur fore factum, quod ductores sui tali die viam rectam amiserunt, et ad densa [desertaque] nemora cum regina virgineque formosa perveniunt. Cum autem sero [termino suo sol appropinquasset, cubiculum suum ingrediens diem clausit et nox sua caligine terram obumbravit, unde] 20 reginam et eius filiam (una) cum (226^a) familia in deviis oportuit pernoctare. Virgo autem prudens non oblita paterni testamenti, ex quo humanum consilium vidit deficere, sui magni dei adiutorium, cuius imaginem domi reliquerat, medio noctis tempore cœpit vigilans postulare. Mane igitur facto iter arripientes veniunt ad quandam viam 25 strictam; et ecce Katherina vidit in nemore, in quadam valle de longinquo prospiciens cellam parvam, et dixit matri suæ: «Video, ni fallor, hominis habitaculum. Accedamus et videamus, quis forte ibi habitet, ut indicet nobis rectam viam, quam amisimus.» Appropinquantibus illis, Katherina cellam diligentius intuens, (227^a) vidit super 30 cellam quasi in medio aëris imaginem talis dispositionis, qualem domi habebat, quam sibi pater suus in agone penitus præcepit adorare. Hanc (imaginem) K. læto vultu matri ostendit, dicens: «Scio vere, quod hanc cellam inhabitans et ego unum deum colimus.» Nam in

2. astruitis *B* — 2. nisi mihi *B* — 2. (n)ullibi mihi sponsus nominetur *B* — 7. in sponsum *C* — 7. quid aget *B* — 8. nullus equip. filie pot. *B* — 10. quia cunctos mortales *B* — 12. Contingit *B* — 16. prov. div. *B* — 18. filiaque *B* — 19. [] sol iam occumberet *B* — 23. adiutorium *pro* cons. *B* — 26. et om. *B* — 28. forte quis *B* — 30. dilig. cellam *B* — 32. scilicet *pro* sibi *B* — 32. preceperat *B* — 33. ostendebat *B*

eadem cella quidam deicola habitabat, [vir] Christianus, [qui vitam solitariam agebat.]

Ad quem cum mater Katherinæ accessisset, suam vitam scrutabatur et fidem, et inter cetera (454) sibi retulit, qualiter in via errassent et qualiter K. eius iussionibus obtemperare nollet et in matrimonium consentire. «Videbo», inquit senex, «et ego puellam; si potero, consilium sibi tribuam et persuasionibus ad assentiendum matri inducam.» (227^b) Et duxit eos ad viam rectam, et iter inceptum perfecerunt, cum principibus congregatis causas regni per-
10 tractando.

Quibus pertractatis, sequenti die mater assumpta familia, prout reginæ decebat, Katherinam filiam suam ad virum dei duxit, qui multis modis et rationibus suasit puellæ, quatenus maternæ iussioni oboediret, et ut [tam propter bonum proprium, quam propter bonum
15 regni sponsum seu] virum duceret, [et inter alia, cur igitur virum nobilitate sibi similem non reciperet, diligenter inquisivit.] K. viro dei respondit: «Recte cuncta loqueris, sed primum præceptum*) maxime laborat tuis verbis in contrarium. Pater namque meus instante tem-
20 pore et hora mortis suæ lecto iacens paternæ dilectionis vinculo præcipiendo me ligavit, ut nullum nisi similem vel excellentiorem genere, scientia, sapientia, pulchritudine [ac pluribus aliis donis et dotibus naturæ] acciperem in maritum. Et quia nullum talem invenire potui, ideo hucusque in virginitate permansi. Et incipiens K.
ex philosophorum dictis virginitatem et castitatem [laudando] com-
25 mendavit et cunctis capitulis demonstravit, valde virtuosum fore vivere in castitate. Noster vir dei intra se plurimum admirabatur et cogitabat intra se: «Forsitan deus omnipotens hanc virginem ad suum cultum specialiter elegit.» Et statim subiunxit heremita dicens: «Audi me, filia (455) Katherina; nunquam audivisti de quodam rege, qui

1. heremita inhab. B — 3. martir B — 4. et mater int. cet. B — 5. nollet obt. B — 6. matrimonio C — 6. puella C — 7. potuero B — 10. pertrectando C — 11. pertrectatis C — 13. racionibus et modis B — 14. [] propter commune bonum et proprium B — 18. in me laborat contrarium B — 19. in lecto B — 19. paterno BC — 21. sapiencia, sciencia B — 21. pulcr., (227^c) diviciis acciperem B — 23. inveni B — 25. et quomodo valde virtuosum foret in castitate vivere demonstrabat B — 27. Audiens autem hec vir dei. ait intra se: B — 28. spec. elegit famulatum B

*) hic aliqua deesse videntur, forsitan patris mei est restituendum.

est rex regum et dominus dominantium, cuius pulchritudinem sol et luna mirantur, [a luce cuius omnes stellæ recipiunt splendorem;] istius regnum a solis ortu usque ad occasum [et a mari usque ad mare attingit]. Hic constituit totius universi heredem unicum filium suum, cuius mater virgo [est], (227^a) cuius pater feminam nescit, cui 5 angeli serviunt; (et) sponsam, quam elegit, in summa castitate custodit; et si pedissequam de regno eius videres, procul dubio istius ancilla fieri desiderares. Nunquam audivisti de eius sapientia, quæ tanta est, quod omnes mortales et viventes excellit, quia ipse [et ipsam] sapientiam creavit. [Qui et tantus et talis est, quod cordium cogitationes] cognoscit; omnia audit et videt, et quæ iam simul loquimur, 10 intuetur. Et licet [longe] te pulchrior, ditior, sapientior et nobilior, [altior] sit, [tamen] præbe ei tuum assensum, et ego [ex eius gratia] pro te loquar, et forsitan [mittet tibi vestes nuptiales et] ex sua bonitate te accipiet in sponsam sempiternam.» (Multa) talia et his 15 similia vir dei [devotus] loquebatur et puellæ tam diu prædicat, quod ipsa admirando viro dei respondit: «Et quis, pater venerande, tam pulcher, tam potens, tam dives est, qui (228^a) et sapientia vera est et cuius parentes asseris esse virgines?» Ad hæc vir dei respondit: «Nullo modo hoc scire poteris, nisi in eum tota mente credideris; 20 ipse enim tantum a suis devotis cernitur et puellarum lasciviis nullatenus *allicitur*. Ad hæc Katherina: «Quid, pater reverende, faciam, ut hunc regem videam?» Respondit senex: «Te videre se recusat, quia mater eius, [quæ] virgo pulcherrima [est], eum prohibet.» Quod audiens Katherina artentiori stimulo amoris [urgente (456) more 25 iuencularum] viro dei [fortius] instabat, quid esset faciendum, ut matri placeret, ut aspectum filii faveret intueri. Et vir dei respondit: «Ecce tabulam quandam parvam imagine matris depictam tibi tradam, quam diligentissime custodias et in nocte sola [ante eius imaginem] orabis genibus provolutis, et forte respondebit tibi et tibi 30 suum filium ostendet.»

Vix nox a Katherina exspectatur, et [tota familia foris erat et

1. pulchritudine *C* — 3. cuius *B* — 3. ab ortu solis *B* — 4. filium suum unigenitum *B* — 8. sine *B* — 8. eius *B* — 10. [] et cogit. cordium *B* — 11. omnia videt *B* — 11. quod loquimur *B* — 12. te sit pulchrior, sap., nob. et dicior *B* — 13. tuum ass. ei *B* — 17. est tam *B* — 19. virgines esse *B* — 22. alloquitur *C*, delectatur *B* — 23. Cui resp. *B* — 24. Quod virgo audiens *B* — 27. quod *C* — 28. parvam ymaginem matris tibi tradam *B* — 30. [] tamen eam *B* — 30. — respondet *B* — 31. filium suum tibi *B* — 32. [] sola *B*

in] cubiculum suum [cum tabula sua] ingreditur et provoluta coram
 magine [gloriosa petiit sincerissime,] ut sibi filium suum dignaretur
 ostendere. Et quia mater domini non subito, ut credebatur, apparuit,
 K. mox flere cœpit et quasi fatigata in orationibus obdormivit, et talem
 5 visionem videbat. A longinquo videbat enim in quodam prato pulcherrimo
 puellam elegantis formæ infantem pulcherrimum in ulnis gestantem, ima-
 ginis suæ tabulæ et statuæ, quam pater adorare præceperat, similitudi-
 nem habentem. Appropinquans autem K., mox ut matrem vidit, filius [a
 Katherina] faciem (suam) avertit, [qui se huc illucque divertens,] eam
 10 quasi despiciebat. Sed dum faciem filii videre non poterat, [coram
 matre anxiebatur et coram ea in dolorem prorumpebat.] Virgo denique
 gloriosa filium alloquitur dicens: «Videsne, fili, hanc regis filiam
 generosam, sapientem, divitem, te videre cupientem?» Puer matri
 respondit: «[Tu] nosti (mater), quanta nobilitate, sapientia (et) pul-
 15 chritudine pedissequæ nostræ ipsam præcellunt, [et minima iuven-
 cularum nostri palatii verecundatur ei æquiparari.] Et sic [mox cœlica]
 visio disparuit.

Evigilans [autem] Katherina [coram tabula in humum prostra-
 tum se reperiit. Mane autem facto secum paucis (457) receptis de
 20 regali palatio secundum consuetudinem, quasi venari cupientes, late-
 bras silvarum intravit, ubi virum dei reperiit, visionemque,] quam
 viderat, enarravit. Apparuit autem viro dei angelus, [qui et ei præ-
 cepit,] ut virginem bapti-(228^a)zaret eamque diligenter de fide instrueret.
 [Mox vir dei fidem domini nostri J. Chr. eidem prædicavit et Kathe-

2. [] gloriosam precabatur virginem B — 3. statim, ut sperabat,
 B — 5. Videbatur enim sibi, quod esset in quodam prato amenissimo,
 ubi quandam virginem elegantis formæ puerum in ulnis gestantem sibi
 appropinquantem. (228°) Quam ut K. vidit B — 10. quasi eam despiceret B —
 11. [] matrem dolore interpellabat B — 15. præc. ipsam B — 16. []
 nec ipsa iuvenule nostri pallacii equip. posset B — 18. [] et que vide-
 rat, in animo revolvit, dolens multum, quia filius renuit eam intueri.
 Mane autem vix expectato K. paucis coassumptis ad virum dei properavit
 et visionem enarravit. B — 22. Apparuerat B — 22. [] precipiens B —
 24. [] Audiens vir dei verba virginis, plurimum gavisus est et ait: «Scio
 aquam cuiusdam fontis, de qua si te baptizares, credo, quod ei placeres.»
 Cui ait K.: «Possetne aqua illa comparari, nam dives sum et filia regis
 et aquam illam ob aliquod precium non dimittam.» Tunc incepit ei de
 fide Chr. predicare et de incarnatione, passione, de morte et resurreccione,
 et quod illa aqua fontanea exiret de latere Christi, et quod eam ideo
 nolebat inspicere filius matris, quia nondum esset purificata per bap-
 tismum. Sed si per baptismum purificaretur, eam sibi acciperet in sponsam.

rinam in fide instruxit et eam baptizavit. Tunc adiecit verbum dei dicens: «Ecce nocte sequenti coram imagine matris dei orando excubes, ut filium suum sponsum ac dominum tuum merearis.» Et ita K. recessit, ad palatium gaudens intravit. Quid plura? Nocte sequenti, cum coram imagine [matris dei] oraret, ut [filius eius faciem eius sibi ostenderet,] somno opprimitur et videbatur se esse in prato quodam [amoenissimo], et matrem, ut [præterita visione viderat, vidit et filium pulcherrimum in brachiis portantem.]

Stupefacta [igitur] ex [visione et] inexplicabili filii et matris pulchritudine [ab omnibus laudabatur. Virgo autem Maria suum filium alloquitur] dicens: «Fili dilecte, videsne Katherinam tuis mandatis obœdientem?» Respondit filius: [«Nunquam mihi K. placuit sicut nunc,] ex quo se parvipendens pro nihilo reputavit.» Ad quem mater: «Rogo te, fili [mi], ut Katherinam exau-(229^b)dias et eam tibi in sponsam accipias.» Qui ait: «Si tibi placet, mater, ut [mihi] Katherinam in sponsam recipiam [et eius precibus acquiescam,] ipsam fortius in fide instrue.»

Beata igitur virgo Maria Katherinam in fide instruxit [et confortavit et eius dexteram apprehendit et] filio præbuit, qui [et] eam annulo aureo manibus angelicis circumscripto subarrhavit, et ait ad eam [dominus]: «Veni, electa mea, [intra in cubiculum meum] et ponam (458) in te thronum meum, [qui et speciem tuam concupivi.» Et dixit ad eam: «Numquid tibi satis potens, dives, pulcher, nobilis et sapiens sum?»] Et statim spinis coronatus [et] apertis [quinque] vulneribus et sanguine aspersus apparuit et [de manibus matris egrediens] dixit: «Ecce hæc pro te passus sum [una die, 33 annis graves labores pro te sustinui. Numquid pretiose te enutrivit et emi? Si ergo vis [vivere], sequere me et habebis in regno patris mei magna pro

Tunc K.: «Et quis me poterit melius baptizare quam tu, pater sancte; (229^a) baptisa ergo me, quia credo omnibus istis, que mihi dixisti». Et confestim accepta aqua, baptisat eam, et cum gaudio domi est deducta. *B* — 5. ante *B* — 5. imaginem *B* — 5. [] ut faciem sponsi mereatur videre *B* — 6. se in prato quodam esse vid. *B* — 7. [] prius puerum in brachiis baiulantem cernebat *B* — 9. inefabili *B* — 10. [] ita quod sibi indigitabatur, quia ab omnibus pulcra dicebatur. Tunc virgo M. filium alloquebatur *B* — 12. [] Nunc mihi placet K. *B* — 12. sicut *C* — 13. parvipandens *C* — 13. reputat *B* — 18. [] et apprehensa dextra Ka. eam *B* — 22. [] quia concupivi speciem tuam *B* — 25. aspersum *C* — 28. [] post me venire *B*

parvis, æterna pro temporalibus, gaudium sempiternum pro pœnis transitoriis [ac pro mœrore coronam sempiternam.]

His dictis visio evanuit. K. autem evigilans [et annulo in digito reperto] ad heremitam properavit et seriem [factique certitudinem 5 annulo] demonstravit, [ac ipse cum ea Christo grates retulit immensas, [eo quod Katherinam in sponsam sibi elegerit.] Videns autem heremita Katherinam præ timore pallidam et præ gaudio aliquantulum rubicundam,] eam [taliter] confortavit dicens: «Constans esto, filia, noli timere, [lætari enim debes,] quia non post multos dies sponsum 10 tuum imitaberis et sicut ille pro te passus est, sic et tu pro eius nomine [et fide et dilectione] martyrio subicieris et post coronam martyrii thalamum tui sponsi conductu angelico ingredieris.»

Et sic [ille] senex, quantum potuit, Katherinam [in] fide [et ceteris orationibus] instruxit et [novam sponsam Christi noviter con- 15 versam fidei munere, scil. evangelicis et propheticis scriptis solidavit. Insuper tradidit virgini] librum evangeliorum dicens: [«Hunc chirographum sponsi tui, initium pariter et finem secundum humanitatem, ut in hoc plenius continetur, disce et lege,] ut ipsum dominum, quem in sponsum accepisti, (459) cognoscas.»]

20 His igitur gestis virgo chirographum gratanter acci-(229^a)piens, acceptaque senis benedictione recedens, lachrymosa in hæc verba dixit: «Vale, pater, pro filia, quam in fide genuisti, ora, ut crescat in laudem Jesu Christi.» Post hoc modico tempore elapso mater (eius) moritur et tota regnorum possessio ad Katherinam divoluta est. 25 Puella vero, [postquam] utroque parente orbata et sola [in palatio paterno ibi sedit,] biennio regno præfuit [et suos prudentissime rexit et gubernavit, in fide catholica] domesticos suos instruxit, pauperibus

1. caducis *B* — 3. disparuit *B* — 3. [] annulum in digitto (229^e) inuenit *B* — 4. approperavit *B* — 4. [] facti per annulum *B* — 5. [] Ad *pro* ac, *dein*: ille graciæ immensas acciones Chr. retulit *B* — 7. Videns autem eam herem. pallidam ex timore factam *B* — 7. *in margine*: forte aliquantulum, *in textu*: alii *C* — 9. [] sed potius gaude *B* — 10. tuum sponsum *B* — 10. est passus *B* — 11. [] amore *B* — 13. eam *B* — 16. [] ei tradidit dicens: «In hoc libro continetur cyrographus sponsi tui; hunc lege et disce, ut perfecte cognoscas ipsum dominum, quem in sponsum accepisti.» *B* — 20. itaque *B* — 20. grat. cyrogr. *B* — 20. et accepta *B* — 21. lacrimosa recessit dicens *B* — 22. Vale pater, ora deum pro filia, ut crescat *B* — 23. Post hec non multo *B* — 24. diuoluitur *B* — 25. [] sic *B* — 26. per biennium *B* — 27. Katholica *C* — 27. dom. suos in fide cath. *B*

elemosynas largas dedit et facultates suas [distribuit et multos] Christianos propter metum mortis ad eam confugientes (materne) fovebat, seque (in omni actione) per dei gratiam innocentem conservavit.

Hic finitur legenda in cod. *C* pagina fere media, post quam duo folia vacua sequuntur. In codice *B* sequitur *Passio*, quæ sic incipit: *Effecta autem K. XVIII annorum, Maxencius Alexandriam peruenit et omnes (230^a) tam diuites quam pauperes ad ymmolandum convocavit et christianos satisfacere nolentes puniuit etc.* fere ut in *Leg. aurea* c. 172.; desinit autem fol. 233^a, simul ultimo codicis, in cuius fine aliquot folia desunt, his verbis: *postmodum caput perdidit* 10
(scil. uxor Maxentii) *et martirio migravit ad Christum XXIII.*

I. C)

Nativitas et Conversio eiusdem in codice 2366. Bibl. Univ. Cracov.
et in codice 56. Bibl. Univ. Budap. (bc).

b 256° *De Sancta Katherina quomodo ipsa fuit concepta.** (Hunc tit. om. c.)

c 1^a Ista leguntur in Annalibus (sive) Chronicis Romanorum (quod idem est).

I. (*Nativitas.*) Costus (fuit) pater sanctæ Katherinæ, rex Cypri, Syriæ, Græciæ, Alexandriæ et dominus in Rhodis, qui habitabat in quadam civitate, quæ nomen ab eo recepit dicta Costa regni Cypri. Qui convocavit dominos suos dicens: «Licet honore et divitiis abundemus, tamen tristis existo, eo quod non habeo prolem, quæ me mortuo mihi hereditarie succederet.» Dominis consulentibus hinc inde unus prudentior et aliis maturior dixit: «Domine rex; mihi apparet, 20
ut pro prole obtinenda diis nostris oblationem solemnem faciatis.» Quod consilium regi et omnibus placuit. Ipse rex Costus propter certa

1. elem. largas paup. *B* -- 1. [] ad laudem Chr. egentibus erogavit multosque *B* || *bc*: 2. metu *B* — 12. Ita Sz. Ista *bc* — 13. () om. *c* — 14. Costos *b* — 14. () om. *c* -- 17. habundemus *bc* — 18. quæ *bc* qui Sz. — 19. hereditate *b* — 20. prudentior aliis et maturior *b* -- 21. diis maximis *b* — 21. sollempnem *b*, sic et inf. — 22. Et tunc rex Costus *c*

*) In adnotationibus Sz. editionem ab Á. SZILÁDY curatam (*Temesvári Felbárt élete és munkái*, Budapest 1880, p. 90--92.), *b* codicem Budap. 56., *c* cod. Cracov. 2366. significat.

facta tractanda Alexandria erat, qui praecepit omnibus suis subiectis, ut sub quindecim diebus in Rhodis venirent, unusquisque diis iuxta conditionem suam offerendo. Qui cum (in) Rhodis venissent iuxta regis mandatum, rex surrexit in medio populi exprimens causam, 5 quare ad offerendum diis essent convocati. Et ergo octo diebus quotidie ter diis solemnes oblationes obtulerunt. Post quarum oblationes rex inconsolatus remansit. Suasum fuit (igitur) regi, ut pro Alphoncio astronomo Athenis mitteret. Qui ad praesentiam regis venit et cum appropinquaret, rex obvius sibi venit. Primo eum cum principibus suscepit, 10 deinde regina cum suis (virginibus), ultimo communis populus. Ita ut magistro (Alphoncio) totus annus una dies appareret. Quo anno transacto Alphoncius incepit a die nativitatis (regis et reginae) practicare, an defectus non habendi prolem esset ex defectu naturae vel astrorum? Qui cum invenisset defectum non esse ex parte astrorum (nec naturae, dixit: 15 «Domine rex, defectus nullus est a natura nec in aspectu astrorum.) Quare consulo, ut deo summo solemnem oblationem faciatis, ut si quod (fuit) impedimentum, quare regina non concepit, ipse amoveret.» Cui rex: «Sacrificia solemnia per octo dies, qualia dicis, die ter solemmniter fecimus.» Cui Alphoncius: «Forte isti dii, quibus (b 256^a) 20 sacrificastis, non fuerunt summi; ergo effectum inferiores poterant impedire.» Rex igitur acquiescens [c 1^b] consiliis Alphoncii, recepto auro et vocato artifice, qui imaginem summi dei funderet.*) Facta igitur forma, cum imago funderetur, praeter voluntatem artificis et regis et omnium astantium, praeter dispositionem formae imago crucifixi ex 25 auro apparuit. De quo cum rex cum astantibus miraretur multum, Alphoncius dixit: «Ex quo haec dispositio imaginis a summo deo est disposita, humanus intellectus haec redarguere non debet.» Et sic rex recepta imagine crucifixi super se et**) ad templum idolorum ipsam portavit; qui cum imagine ingrederetur (templum), omnia idola ceci-

2. () om. c — 3. () om. c — 5. cottidie bc — 6. quas Sz. quarum bc — 7. () om. c — 7. Alphoncio b — 8. literam pro praesentiam c — 9. obviam c — 10. () om. c — 10. quivis Sz. communis bc populares c — 11. () om. c — 12. () om. c — 14. tamen pro cum b Sz. tamen in ras c — invenisse Sz. — dixit ergo bc — 15. om. () c — 16. summo b, sic et inf. supremo c — 17. aliquod c — 17. om. () c — 17. amoveret b — 18. dicis om. c, die ter om. b — 24. circumstantium b — 25. tamen b Sz., cum c — miraretur, multum Sz. — 27. hoc Sz., haec bc. — 29. () om. c

*) Hic aliqua deesse videntur.

**) et omittendum videtur, vel legendum est: recepit imaginem.

derunt et capita de corporibus ceciderunt. De quo rex multum mirans dixit: «Hæc est vera imago summi dei.» Quare ipsam tamquam imaginem summi dei in templo collocavit præcipiens, ut ipsam velut imaginem veri dei omnes adorarent. Et sacrificiis solemnibus factis, cito post (hæc) regina concepit. Rex ergo singulis noctibus surgens 5 ante imaginem orabat, ut reginam cum fructu, quem sibi dedisset, feliciter conservaret.

Item iterum rex circa partum reginæ cum Alphoncio extra ad castrum duo miliaria declinavit, ubi Alphoncius surgens in nocte vidit astrorum aspectum et consideravit, quomodo regina peperisset, qui 10 statim dixit custodibus: «Aperite mihi, ut dominum regem accedam!» Qui cum venisset ad regem, dixit: «Domine rex, vive in æternum; puer (enim) salubri tempore est tibi natus!» Et in eadem hora nuntii venerunt a regina ad regem (nuntiantes), quomodo regina pulcherrimam peperisset filiam. Quem puerum cum Alphoncius vidisset, dixit: 15 Nunquam ita naturalem puerum se vidisse affirmavit.

Post igitur dies aliquot, cum nominari deberet (*b* 257^a) puer, advenit Alphoncius et ex eius consilio nominabatur Katherina, quasi pulchra regina, vel universalis ruina (quia multi pagani propter ipsam ceciderunt, scilicet ad fidem nolentes converti). 20

Interim accidit postquam puer (iam) erat quinque annorum quod quidam accusabant Costum regem apud Maxentium imperatorem, quomodo concordasset cum inimicis imperatoris ad invadendum [*c* 2^a] imperium Romanum. Cui scriberet imperator se hoc non credere de Costo rege, circa quem nulla infidelitas fuisset inventa, ut veniret 25 Alexandriam ad respondendum super sibi obiiciendis. Qui cum venisset et sufficienter innocentiam suam ostendisset, ad iussum imperatoris amplius ad habitandum in Alexandria elegit. Quare se cum puero, regina et aliis (familiaribus) Alexandriam transtulit.

Accidit autem postquam Katherina esset quindecim annorum, 30 ut pater eius sentiens mortem futuram, convocavit dominos suos præ-

2. imaginem tamquam *c* -- 3. collocabat *b* -- 3. tamquam *c* -- 5. () om. *c* -- 5. Ergo rex *c* -- 6. petivit *c* -- 7. «conservaret» feliciter *b* -- 9. miliaria *b* -- 9. declinabat *b* -- 13. () om. *c* -- 13. salubriter *b* -- 14. () om. *c* -- 15. filiam genuisset *c* -- 15. puerulum *c* -- 16. affirmabat *b* (*Hic in ambobus codd. aliqua corrupta et omissa videntur.*) -- 17. dies nominandi puerum advenit, ex consilio Alphoncii nominatus fuit *K.* -- 18. qualiter *Sz.* -- 19. vilis *Sz.* universalis *bc* -- 19. Rugina *c* -- 20. () om. *c* -- 21. Interea *c* -- 21. () om. *c* -- 22. accusabat *Sz.* accusabant *bc* -- 22. apud *c* -- 26. obiendum *Sz.* obiiciendis *bc* -- 29. () om. *c*

ficiens eis Katherinam post se regnaturam dicens: «Etsi ætate est minor, tamen sapientia maior, de qua a iuventute fuit erudita.» Post hæc iussit vocare (!) Katherinam et portare (!) imaginem crucifixi dicens: «Ecce filia, ista est imago veri dei, qui te mihi dedit, quare nullum deum nisi istum debes adorare; et promitte (mihi), ut nullum in virum ducas, nisi qui sit ita sapiens, ita potens, ita dives et ita pulcher sicut tu. Quibus factis pater eius mortuus fuit.

II. (*Conversio.*) Accidit igitur ut regina cum Katherina ad fines Alexandriae transirent, quas contingebat deviare a via. Deviantibus 10 igitur illis in silva, dixit (virgo) Katherina: «Mater, nisi visus decipiat me, video mansionem hominis.» Ad quam mansionem declinantes, dixit Katherina: (*b* 257^b) «Mater, in ista domo moratur homo, qui colit deum, quem ego colo.» Eo quod Katherina vidit signum crucifixi stare supra domum in aëre. Quas cum eremita vidisset, 15 interrogavit, quæ esset causa adventus earum? Quæ cum dicerent, quomodo errassent in via, duxit eas ad viam. Post hæc regina conquerebatur eremitæ, quod Katherina recusaret contrahere matrimonium cum unico filio Maxentii imperatoris. Cui eremita: «Postquam 20 relicitis, filiam informabo, ut in coniugium filii imperatoris consentiat.» Quæ cum revenissent, eremita incepit facere longum sermonem Katherinæ de matrimonio, commendans ipsum. Cui Katherina respondit, quoniam puritas nobilior esset quam [*c* 2^b] castitas conjugalis, et præsertim eam cum filio imperatoris contrahere non posse, eo quod pater eam astruxisset, ut cum nullo contraheret, nisi qui esset 25 ita sapiens, ita dives, ita potens, ita pulcher sicut ipsa. Quæ cum audisset eremita, dixit: «Eo quod talem ducem (!) vis et non alium, scio sa, ientissimum, potentissimum, ditissimum, pulcherrimum, quem tibi desponsabo.» Cui Katherina: «Quis est iste?» Cui eremita tradidit tabulam cum imagine beatæ virginis habente puerum Iesum in brachiis, et dixit: 30 «Ecce iste (sapientissimus), ditissimus, potentissimus, quia regit cælum et terram, [et angeli serviunt sibi desiderantes faciem eius intueri, et

2. Post dominos fecit *c* -- 4. viri *b* -- 5. dominum Sz. deum præter *b* -- 5. () om. *c* -- 9. contingebat de mare. A via deviantibus... Sz. *Locus hic in ed. Sz. corruptus fide amborum codicum facillime restitui potest, nam in ambobus deviare a via [via c] legitur. Pro contingebat in cod. c. contingit.* -- 10. () om. *c* -- 14. super *c* -- 14. heremita *bc*, sic et *inf.* -- 16. Ita cum *rel* Iterum? *c* -- 19. consentiet *b* -- 20. revenisset *c* -- 25. Hæc cum *b* -- 30. () om. *c* -- 31. [] et sapientissimus et pulcherrimus, quia angeli desiderant faciem eius intueri. Quæ regina cum Katherina dum discessisset ab heremita, in *c*

eius opes nunquam deficiunt.» Post hæc regina cum Katherina disces-
 serunt ab eremita. In] nocte dormiente Katherina apparuit ei Maria,
 dicens: «Katherina, respice filium meum! Est tibi pulcher, placet
 ipse tibi in sponsum?» Ipsa ait: «Placet mihi.» Maria alloquebatur
 filium, utrum vellet habere Katherinam in sponsam? Qui respondit: 5
 «Immunda est et non est digna videre me, eo quod est pagana,
 (infidelis).» Postquam Katherina evigilasset et cum visione se occuparet,
 reversa fuit ad eremitam, (b 257^e) ei manifestando. Eremita eam in
 fide informavit et baptisavit et nomen eius scilicet Katherina con-
 firmavit. Quæ cum baptisata fuisset, apparuit ei Christus in somno 10
 dicens: «Ecce ex quo per baptismum et fidem purificata es, iam
 desponsabo te mihi. Accipe annulum in signum desponsationis.»
 Quæ cum evigilasset, invenit annulum in manu sua, ex hoc eliciens,
 istam visionem fuisse veram, in qua Christus ei apparuit. Et sic
 post hoc sequitur legenda. 15

I. D)

Nativitas et Conversio eiusdem in codice lat. 18630. Bibl. Reg. Mona-
 censis (M¹).

(F. 3a) *De conceptione sanctae Katherinae.*

Notandum, quod in Cypro est quædam insula, in qua sita est
 civitas metropolis, quæ Salomina vocatur. In qua erat rex quidam
 genere jæclarus, natura et fortuna insignis, Costus nomine, sed pa-
 ganus et cultor idolorum. Hic erat etiam in omnibus terrenis ful-
 citus, (3b) incidens prout habetur 4° Regum V^o de Naaman, qui erat 20
 vir fortis, magnus et honoratus et dives, sed leprosus. Ratio inveni-
 tur: Homo sine defectu etc. Sic erat et ille Costus, quia bonorum
 suorum caruit herede. Unde ipse et sui magnas oblationes et libamina
 iuxta consilium sapientum diis fecerunt, quasi (?) ne sine herede
 regnum in manus alienorum eveniret. Sed quia omnes dii gentium 25
 demonia sunt, qui nec ipsis in necessitatibus, nec cultoribus subve-
 nire possunt, regina sterilis prout tunc erat permansit.

3. ipse *pro* tibi c - 3. placet tibi eum habere in sponsum c - 4.
 Quæ cum dixisset: Placet mihi, tunc Maria c - 7. () om. b - 8. ei
 manif. om. c - 8. Qui eam c - 10. sibi c - 11. et alloquebatur eam c -
 13. ex quo c - 14. visionem suam c *pro* istam visionem || (M¹) 21. IV.
 Reg. V, 1.

In diebus itaque illis erat in Græcia magnus astrologus nomine Alphoncius, cuius fama et experientia in omnibus rutilabat. Habito ergo consilio, quomodo posset eum vocare et uti suis consiliis sine indignatione deorum suorum, misit literas annulo suo signatas post 5 eum. Qui veniens honorifice est receptus. Cum autem rex ei manifestasset causam suæ vocationis et quomodo diis suis multa immolasset pro herede, sed nihil proficeret, Alphoncius regem diligenter intuens ac diem nativitatis ac reginæ, sed (?) de complexionis convenientia plene informatus, per scientiam astrologialem et sui ingenii 10 perspicacitatem causam huius infecunditatis nec in astris, nec in planetis invenit. (4a) Unde dixit regi: «Scimus namque (?) infinitum esse numerum deorum et unum habere præ aliis principatum. Placeat ergo regi et reginæ unam imaginem fieri ex electo auro, quam imaginem artifex fundendo perficiat nomenquei ei imponat: Hoc est deus deorum. 15 Forsitan ipse præ ceteris sibi specialem reservavit dignitatem.» Placuit consilium regi. Mirabile, quod dum imago fundendo perficeretur, apparuit imago non secundum intentionem artificis, sed habens dispositionem crucifixi Iesu Christi, de que tota curia reginæ concutitur timore.

20 Tunc Alphoncius dixit: «Non negligentia artificis hoc factum esse creditur, sed providentia naturæ superiorum. Si ergo talis dispositio imaginis deo deorum placuit, mortalibus corporibus nequaquam displiceat. Unde convocatur cunctus populus videlicet regis ad faciendum deo deorum reverentiam. Ubi et alii dii erant, qui omnes 25 corruerunt fractis cervicibus. His itaque gestis regina femineo more apparuit gravida, completoque dierum numero, pulcherrimam filiam genuit.

Eadem nocte et hora Alphoncius more astra intuens . . . quæ vidit cum gaudio, prout vidit Ioseph in agro consurgere manipulos 30 fratrum adorare manipulum suum Gen 13°. . . «Sive dormiat, sive vigilat rex, in (4b) æternum vivat, quia ipsa noctis hora nata est tibi filia, cui data sunt dona naturalia universaliter, quæ aliis data sunt particulariter. Et veraciter vidi omnes planetas ad sui planetæ aspectum mirabilem habuisse.» Unde consilium habuit rex, quale nomen secun- 35 dum morem paganicum ei imponat, ut deo deorum in omnibus placeret. «Vidisti bene, o rex, quam cito imago dei deorum in templum fuit portata, omnes alii dii tui ceciderunt. Vocetur ergo Katherina, quasi deorum ruina, ut ille magnus, qui alios cadere facit, ipse suam

filiam stare faciat in bono.* Tercidecimo ergo nativitatis suæ die more paganico nomen puellæ imponitur Katherina, quæ crevit non solum corpore, sed et virtute. Et Alphoncius physionomiam id est naturam pueri discutiens, per suos deos iuravit, quod in sua vita hominem non vidisset, in quo se totalis natura planetica et totius 5 cursus cæli monstraret tam gratiose.

Post vero septennicam infantiam sapientibus Græciæ ad liberalium artium [studium] puella traditur addiscendum (!), et sicut ab exteriori in natura fuit pulchra, sic non minus in interiori homine fuit ingeniosa intellectu. Quidque audivit, (5^a) didicit, et quæ per 10 legit, intellexit, et omnia studio acquisita tenacis memoriæ cellulæ commendavit. Unde in brevi tempore circa tredecimum annum virginis [tantum] scientiarum composuit, ut septem liberalium artium in omni Græcia magistra videbatur.

Illo autem tempore erat Maxentius Cæsar in urbe Alexandri- 15 norum, qui et tunc totius Græciæ principatum tenuit. Ille omnibus circumiacentibus suis regibus et præsidentibus terræ pro re publica et sub obtentu gratiæ suæ *rocatis* et hunc regem Costum serius vocavit. De quo Costus rex maxime turbatus est, quod a regina et filia dilecta recedere deberet et reditum nesciret. Sed quia necesse 20 erat obædire mandatis Cæsaris, de consensu *consultorum* regni sui duxit secum reginam et filiam cum sumptibus necessariis et cum decenti comitatu venit Alexandriam. Qui gratiose receptus est a Maxentio et donis et pluribus beneficiis donatus. Costo itaque ibi manente pro tempore, imperatori astitit continue consiliis et solatiis 25 adhærens, qui omnia feliciter disposuit.

Tandem Costus senex factus cæpit infirmari usque ad mortem, ita quod nullum auxilium vitæ suæ fuit. Convocato itaque consilio suo dixit: «Ecce senex sum et sentio, (5^b) quod naturalis corporis mei compago in suum laborat pristinum statum. Et ideo dilectam 30 filiam meam Katherinam loco mei gubernatricem regni mei constituo et peto, ut ei obædiatis, sicut et mihi obædientes fuistis; quia quicquid in ea deficit pro bellis, hoc supplet in consiliis, donec magnus deus deorum de sponso sapienti sibi provideat. Post hoc imaginem illam auream, quam deum deorum vocavit, per ministros ad se por- 35 tari iussit et ait filia: «Ecce dilecta Katherina, dissolutionem corporis mei sentio et ideo præcipio tibi sub mandato paterno, ut nulum deum præter deum deorum adores, et cognoscas eius beneficia,

scilicet pulchritudinis (!), scientia et aliis donis naturalibus, in quibus large es ab eo dotata. Ecce morior et viam accipio, in quam conveniunt dives et pauper; et nullum virum accipias, nisi sit ita excellenter dotatus sicut et tu.» Et his dictis osculo amoris sibi vale-
5 dicens emisit spiritum.

Conversio b. Katherinae virginis et martyris.)*

(6^b) Processu vero temporis Maxentius imperator reginam viduam precibus pulsatur, ut filiam suam Katherinam filio suo unico matrimonii legitimi copulatione in uxorem tradat. Mater miratur et nihilominus
10 talis ac tanti principis filio posse copulari gratulatur. Unde filiam alloquitur et ut consensum liberum præbeat, fideliter hortatur. Respondet matri filia dicens: «Indutias diei unius peto et ad propositum tuum respondere potero.» Expletis itaque indutiis matri ita respondet:
15 «O mater carissima, amore scientiæ nubere non proposui. Sed si me nubere necesse est alicui viro, consensum nunquam adhibeo, nisi hæc quatuor evidenter sint et invenientur in eo, scilicet ut sit nobilis, dives, prudens et formosus, quæ ego finaliter in imperatoris filio non invenio. Nam etsi me generis nobilitate præcellit et divitiis, scientia tamen et pulchritudine longe deficit.» Ad hæc responsa mater vehementer
20 mentis turbatur et quia imperatoris petitio repulsam patitur, indignationem eius incurrere veretur. Mæror itaque et tristitia cordis in ea successive augentur et latentis mæroris indicia multo pallore ostenduntur.

Quare vir quidam venerabilis, maturus et prudens in vicinio
25 habitans signa hæc cognoscens latentis tristitiæ, ab ea causam secretius inquit. Hæc autem (7^a) illius honestatem considerans rem gestam sibi per ordinem narrat et ut consilium maturum adhibeat, precibus, quibus potest, diligenter instat. At ille medullitus ei compatiens ad doloris sui remedium tale sibi dat consilium. «Vade», inquit, «o ma-
30 trona nobilis, cum Katherina filia tua ad locum haud longe positum in quo moratur vir eremita innocentis vitæ et Christianæ professionis et consilium super præmissis ab eo instanter inquire. Spero enim firmiter, quod ab eo optatum debeas reportare responsum» (?). Nec mora, mater filiam assumens et eremitam quærens et invento causam
35 sui adventus sibi exponens, consilium salubre instantissime deponit.

2. dotatus — 31. heremita, sic et inf.

*) Initium huius narrationis etiam in cod. Bruxellensi No. 7917 (Br) legitur et editum est in *Anal. Boll.* T. VI. in Appendice Catal. codice. hagiogr. Bibl. Reg. Brux. p. 164. et s. V. supra p. 66, ubi varias lectiones præcipuas cod. Monacensis adnotavimus.

At ille per spiritum cognoscens quasi præsciens futurorum, Katherinam dulciter alloquitur et voluntatis suæ secretum subtiliter super præmissis scrutatur. Cui Katherina sicut matri ita respondet. Ad quam eremita: «O puella nobilis et decora; si in Christum credens fidem factis professa fueris, sponsum habebis, qui nobilitate 5 generis, scientia, pulchritudine et divitiis te incomparabiliter præcellit. Nobilitate quidem, quia immortalis et etiam regis est filius. Sapientia, quia fons est sapientiæ, verbum dei in excelsis. Pulchritudine, quia speciosus forma præ filiis hominum, in quem desiderant angeli prospicere. Divitiis autem, quia cælum et quæ cæli ambitu 10 continentur, (7^b) eius maiestati ascribuntur.» Ad hæc Katherina: «O me felicem, si me talis ac tanti sponsi contingit fieri consortem.»

At eremita tabulam imaginis virginis Mariæ filium inter brachia gestantis depictam Katherinæ exhibuit exhortans, ut matrem gratiæ quæ in hac est figurata imagine, humiliter deprecetur, ut ei filium 15 suum, sponsum quem habere desideraret, ostendere dignaretur. Post hæc Katherina ad matrem domum revertitur; tabulam datam in secreto sui ponit cubili, ieiunat et vigilat; lacrimatur in orationibus prostrata, matrem gratiæ in secreto incessanter orat, ut filium suum, sponsum quem desideraret, videre mereretur. Transactis diebus aliquibus Kathe-20 rina somno gravi arripitur, reginam cæli cum unico filio mirabili nitentem claritate intuetur. Attamen filius vultum avertit, ne eum Katherina intueri possit. Hæc dolet, preces fundit matri, ut vultum ostendat sui nati. Mater gratiæ instat, ut filius vultum præbeat. Cui ille: «O mater præelecta, cum illa, pro qua precaris, non sit nobilis, 25 prudens, formosa, dives ut ego, quomodo modus erit, ut faciem meam videre possit? Verumtamen quia piæ matris preces apud filium effectum (!) carere fas non est, Katherina ad eremitam redeat, fidei documenta audiat, baptismatis sacramentum recipiat et cum sic regenerata 30 fuerit, faciem meam (8^a) poterit videre. De somno Katherina evigilans visa matri narrat, ad eremitam properat, fidei monita audit, abluitur baptismatis unda.

Quibus rite peractis cum matre læta regreditur ad propria; ieiuniis, vigiliis et orationibus frequentius instans, et ut antea obdormit. Post paululum itaque dormiens matrem benedictam cum filio 35 decore regio et vultu claritate eximia videt. Quam filius gratiose alloquitur, annulum subarrhationis exhibet, quem in digito eius infigit

4. decens in ras., nobilis in marg. ab alia manu — 28. phas — 38. subarracionis

dicens: «O Katherina, mihi dilecta, ego sponsabo te mihi in fide.» Post hæc Katherina evigilat, annulum in digito reperiens, visionem verissimam esse agnoscit. Sicque conversa fideque instructa et annulo Christo subarrhata, sponso fideliter adhærens, ritum gentilem et idola omnimode despexit. Defuncta autem matre ipsa virgo beata totum patris sui possedit regnum, sed pauperibus plurima erogavit, nisi victum tantum sibi vix et paucis de familia sua, quos secum in palatio retinuerat, reservavit.

(F. 8a—16a sequitur Passio secundum Leg. aureæ c. 172. ed. Græsse p. 789—797. Et dein f. 16^a—20^b quatuor miracula, de quibus v. *Bibl. Hagiogr. Latinae* T. I. p. 254. 18. III. a. XIII. XIV. VII.).

I. E)

Nativitas in c. V. *Noræ Legendæ* Fr. Petri. Ed. Basil. s. 1504.

Cap. V. . . . *Ex qua uxore genuit unicam filiam beatam scilicet Katherinam* tali modo: cum enim sine prole longo tempore fuissent et universa medicorum agmina judicarent non esse infecundos, ejusdam medici astronomi *consilio*, qui vocabatur Macrobius, prolem a diis Costus et ejus uxor Sabinella petierunt, et magna sacrificia per sacerdotes hæc de causa obtulerunt; nullam tamen prolem impetrantes, ejusdem Macrobi consilio aram ignoto deo et simulacrum erigere fecerunt. Sed cum aurifaber aurum liquefactum in forma dei ignoti semel, ter, quater projecisset, semper extraxit formam crucifixi, et illam posuit in templo deorum, qui omnes corruerunt, et solus crucifixus remansit, cui sacrificia offerentes, consilio usi prænominati Macrobi, statim post filiam hanc felicem genuerunt, quam ab eventu Katherinam nominarunt, quia Katherina interpretatur universorum deorum ruina. *Hæc post ablactationem prolixam more regio factam solenniter, cum iam ad ætatem sex pervenisset annorum, præter consuetudinem illius ætatis tanta morum gravitate etc.*)*

(SZILÁDY, Temesvári Pelbárt élete és munkái, p. 85.)

II. A)

PETRUS DE NATALIBUS *Catalogus Sanctorum* (Lugduni, 1514 fol.). Leg. S. Catharinæ ibi in tria capitula distributa est: Lib. X. Cap. C. De S. Faustina regina et martyre IX. Cal. Dec.

Cap. CIII. De S. Porphyrio et sociis martyribus. VIII. Cal. Dec.

Cap. CV. De S. Catherina virgine et martyre. VII. Cal. Dec.

*) Quæ cursivis literis impressa sunt, in ed. a. 1500. leguntur, cetera in ed. a. 1504. interpolata inveniuntur.

Initium huius cap. est *Conversionis* epitome: Catherina virgo martyr apud Alexandriam civitatem passa est sub Maxentio imperatore. Hæc enim Costi regis Alexandriæ filia unica in eius decrepita ætate nata, puella admodum speciosa, infra annum XVIII. omnibus liberalibus studiis imbuta est. Quam pater moriens succetricem in regno reliquit. Cum autem patre defuncto a quodam maximo principe in coniugium peteretur et ipsa de hoc a matre instantius pulsaretur, virgo adhuc gentilis superba mente denegabat dicens, quod neminem unquam in virum assumeret, nisi æque ut ipsa nobilis, speciosus, dives ac sapiens esset. Sed dum princeps ille amore virginis captus instaret, comminans civitatem Alexandriam invasurum, nisi eam mater sibi traderet, et mater ex hoc nimium formidaret, rogavit filiam, ut quendam heremitam Christianum atque presbyterum, virum boni consilii et prudentiæ famosum, extra urbem habitantem adirent, ut superinde consilium eius requirerent et audirent. Sperabat enim mater, cum esset Christiana, vel filiam ad coniugium inducendam, vel saltem huius occasione ad fidem Christi convertendam. Nam puella philosophorum studiis dedita Christum contemnebat, nec de eo a matre quicquam audire volebat. Cum ergo mater et filia ad heremitam venissent, illeque ad preces matris virginem de coniugio pulsaret, et ipsa eadem ei quæ matri dixerat respondisset, heremita spiritu dei tactus eidem promisit, quod sponsum ei dare volebat nedum ei similem, sed ipsam et creaturam quamlibet in omnibus excedentem. Quem dum puella sibi ostendi petivisset, ille tabulam pictam eidem tradidit deferendam, in qua erat imago devota virginis Christum puerum baiulantis, dixitque virgini, illas esse imagines sponsi et genitricis, quos si devote oraret, se ab ea videri promitteret. Virgo autem reversa, dum nocte illa ante tabulam orans aliquantulum obdormisset, vidit in somniis cum matre virgine Christum ultra omnem pulchritudinem speciosum. Cui dum dei genitrix Catherinam offerret in sponsam, Christus eam repudiavit eamque non esse pulchram asseruit. De quo dum virgo excitata et iam amore sponsi capta tristaretur ad mortem, facto mane matrem vocavit et concita secum ad heremitam accessit, cui omnia visa exposuit. Quam ille de Christi fide plenius informavit et conversam baptizavit, promissione ei procul dubio facta, quod sponso amodo esset grata. Cum igitur virgo redisset et prostrata ante iconam obdormisset, iterum eidem mater cum filio sole splendidior et coetu angelorum apparuit. Mater filio sponsam obtulit et ipse eam uti pulchram et decoram ac purificatam accepit eamque cœlesti annulo subarravit. Excitata virgo anulum sibi in digito repperit et matri suæ cum gaudio ostendit et visa retulit, sicque deinceps Christi amore succensa mundi pompas contemnere cœpit. In palatio tamen diutius et pueris pleno permansit, donec mater a sæculo migravit.

Deinde sequitur *Passionis* epitome secundum *Legendam auream*.

II. B)

PELBARTUS, *De Sanctis*, p. æst.
Sermo XCIX, D:

... unde pro magnitudine scientiæ magistrorum Græciæ gemma est nuncupata. Tandem pater eius ad mortem infirmatur et vocata Catarina commisit sibi in testamento: primo, quod illum magnum deum deorum et eius imaginem coleret in sua vita; secundo, ut sponsum non acciperet nisi talem, qui generis nobilitate, corporis pulchritudine, scientia et divitiis similis sibi foret. Et sic resignato regno ipsi pater migravit. Non multo post (ut in eadem historia legitur) etiam regina, scil. mater Catarinæ migravit a sæculo. Catarina autem gubernabat regnum prudentissime. Hæc secum semper XXIII virgines et XII matronas centumque armigeros exceptis pedissequis et camerariis ad magnificentiam habuisse dicitur. (E) Accidit autem quadam vice, ut pro certis causis ad metas Alexandriæ cum suo magno comitatu transeuntes inter silvas iter rectum amitterent et errando huc atque illuc, divina providentia invenerunt quendam sanctum senem in cella orantem, qui super cacumen cellæ habebat imaginem crucifixi erectam. Qua visa ait Catarina intra se dicens: Iste senex et ego unum deum colimus. Tunc intrans cellam senis, cœpit eum de variis interrogare. Senex autem cœpit eidem de perditione hominis et divina incarnatione ac passionis eius redemptione loqui. Cumque hæc Catarina non curaret utpote pagana, senex inspiratus a deo interrogavit eam, cur tanto tem-

M (= cod. lat. Monac. 18358, fol. 356a):

Postea elapsis paucis diebus regina post regem exspiravit. Katherina vero in omnibus diligenter et prudenter regni gubernacula suscepit. Et de loco ad loca pergebat, omnia diligenter ordinando. Contingebat autem non sine causa, sed extraordinaria providentia, quod in fine regni Alexandriæ cum suis comitibus viam amitteret et ad densa nemora una cum suis virginibus perveniret. Sol declinabat et nox appropinquabat. Habuit autem secum, quattuor virgines ex duodecim (?) electas et duodecim honestas matronas et quamplures milites et centum armigeros, prout talem virginem decebat. Virgo autem K. non oblita paterni testamenti (fol. 356b) et doctrinæ, cum vidit sibi deficere lumen, adiutorium dei magni devote cum suis cœpit implorare ac vigilandum præcepit. Post mediam vero noctem incipientes iterum quærere viam, et ecce appropinquante luce diei K. circumspectiens vidit de longe (!) et in quadam valle et in de-

pore sponsum accipere noluisse. Quæ narravit, quod sibi pater suus mandaverit, et quod ideo non acceperit sponsum, quia non inveniret sibi comparem nobilitate, formositate, divitiis et sapientia. Ad quam senex ait: Quid te iactas de mundanis? Numquid audisti de quodam regis magni filio, qui est super omnes reges et dominos, cuius pulchritudinem sol et luna et omnia mirantur, qui omnia scit præterita,

præsentia et futura, cuius divitiæ nunquam decrescunt, qui non vult habere sponsam nisi semper castam manentem, cuius mater virgo est et pater feminam nescit, cui angeli serviunt? Tunc nutu dei cœpit Catarina desiderare ardentem, quis esset ille et ubi aut quomodo ad eius notitiam posset venire. Cœpit etiam senem de hoc rogare instanter, ut eidem hunc manifestaret. Ait senex: Ecce in tabula parva imaginem matris illius virginis et filii tibi dabo, quam diligenter custodi et nocte futura coram ista imagine provoluta genibus rogita matrem hanc virginem, ut tibi ostendat filium, nam benigna est et te exaudiet. Accepta tabula illa et a sene de recta via edocta venerunt ad villam in hospitia. Et nocte eiectis omnibus Catarina cœpit cum lachrymis coram imagine precari, et tandem lassata fletibus obdormivit et videbat ecce se quasi in prato amoenissimo esse et a longe (!) virginem elegantem et filium in ulnis tenentem secundum similitudinem picture in tabula. Appropinquans Catarina volebat videre faciem illius, sed ille divertit. Dixit ei mater: Videsne, fili, quanto desiderio flagrat hæc puella Catarina te videre? Respondit puer matri dicens: Tu nosti, quod pedisseque nostræ præcellunt istam, et quomodo potest hæc me videre, cum non sit lota facie, sed sordida? Et visio disparuit. Evigilans ergo mane facto ardentiori desiderio ad senem rediit. Interim angelus seni apparuit dicens, quod eam de fide instrueret et baptizaret. Cum ergo venisset et visionem narrasset, senex respondit, quod nisi crederet et lavaretur baptismo, videre illum non posset. Baptizata ergo dimisit mandans, ut in hospitio iteratis orationibus instaret coram dicta imagine. Quod cum fecisset, iterum obdormiens vidit se esse in prato amoeno, quo prius viderat, et ibi virgo cum filio eodem modo cum fulgore gloriæ in multitudine angelorum apparuit. Et ait virgo filio: Fili, videsne Catarinam mandatis obedientem? Oro, ut eam exaudias et in sponsum accipias. Filius ait: Si placet tibi, mater mi, accipiam. Tunc virgo Maria annulum de filii sui digito accepit et dexteram manum Catarinæ subarravit. Tunc Christus de gremio matris descendit et apparuit quasi spinis coronatus et apertis quinque vulneribus sanguinem fundens et dixit: Ecce tanta passus sanguine te redemi. Si ergo venire vis post me, sequere me ad coronam perpetuam. Et eidem Christus valedicens

angelicis cantibus ascendit in cælum. Tunc Catarina evigilans annulum in manu repperit et mira spiritus dulcedine repleta gratias egit deo. Tandemque ad domum suam rediens cœpit servos et ancillas in fide catholica informare et suas facultates pauperibus distribuere, orationi et contemplationi iugiter vacare.

20 f. — VI. Adalékok a m. t. Akadémia megalapítása történetéhez. I. *Szilágyi István*. II. *Vasváry Károly*. III. *Révész Imre*. 1 K 20 f. — VII. *Bartalus István*: Emlékezésed Mátyás Gábor I. t. felett. 20 f. — VIII. *Barna Ferdinánd*: A mordvaiak történelmi viszontagságai. 40 f. — IX. *Telky Iván*: Eranos. 40 f. — X. *Joannovics György*: Az ik-es ígéről. 80 f. (1876.)

VII. k. I. Barna Ferdinánd: Egy szavazat a nyelvújítás ügyében. 1 K. — II. *Budenz József*: Podhorszky Lajos magyar-sínai nyelvhasználtása. 20 f. — III. *Zichy Antal*: Lessing. 40 f. — IV. *Barna Ferdinánd*: Kapcsolat a magyar és szlomi irodalom között. 20 f. — V. *Barna Ferdinánd*: Néhány ösműveltségi tárgy neve a magyarban. 60 f. — VI. *Telky Iván*: Rankavis Kleon új-görög drámája. 60 f. — VII. *Imre Sándor*: A nevek nk és tk személynagairól. 40 f. — VIII. *Ballagi Mór*: Emlékezésed Székács József t. tag fölött. 40 f. — IX. *Vámbery Ármín*: A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. 20 f. — X. *Velky György*: Bátori László és a Jordánszky-codex bibliafordítása. 20 f. (1877—1879.)

VIII. k. I. Dr. Ábel Jenő: Corvin-codexek. 1 K 20 f. — II. *Barna Ferdinánd*: A morivaiak pogány istenei s ünnepi szertartásai. 1 K. — III. *Dr. Genetz Arvid*: Orosz-lapp utazásomból. 40 f. — IV. *Gr. Zichy Agost*: Tanulmány a japáni művészetéről. 2 K. — V. *Szász Károly*: Emlékezésed Pázmáni Horvát Endre 1839-ben elhunyt r. t. fölött. 20 f. — VI. *Hunfalvy Pál*: Ukkonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egyik töredéke. 40 f. — VII. *Mayer Aurél*: Az ugynevezett lágy aspiráták phonetikus értékéről az ó-indben. 1 K 20 f. — VIII. *Dr. Ábel Jenő*: Magyarországi humanisták és a dunai tudós társaság. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Pozder Károly*: Ujperza nyelvjárások. 1 K. — X. *Imre Sándor*: Beregszászi Nagy Pál élete és munkái. 60 f. (1879—1880.)

IX. k. I. Budenz J.: Emlékezésed Schiefner Antal k. tag felett. 20 f. — II. *Gr. Zichy Agost*: A Boro-Budur Jáva szigetén. 80 f. — III. *Ballagi Mór*: Nyelvünk újabb fejlődése. 40 f. — IV. *Vámbery Ármín*: A hunok és avarok nemzetisége. 60 f. — V. *Hunfalvy Pál*: A Kún- vagy Petrarka-codex és a kúnok. 60 f. — VI. *Szász Károly*: Emlékezésed Lewes Henrik György külső tag felett. 10 f. — VII. *Barna Ferdinánd*: Ős vallásunk főistenei. 80 f. — VIII. *Dr. Ruzsicska Kálmán*: Schopenhauer aesthetikája. 20 f. — IX. *Barna F.*: Ős vallásunk kisebb isteni lényei és áldozat szertartásai. 60 f. — X. *Dr. Kont Ignác*: Lessing mint philologus. 60 f. — XI. *Bogisich Mihály*: Magyar egyház népének a XVIII. századból. 1 K. — XII. *Simonyi Zsigmond*: Az analogia hatásáról, főleg a szóképzésben. 40 f. (1880—1881.)

X. k. I. Simonyi Zsigmond: A jelentéstan alapvonalai. 60 f. — II. *Heinrich Gusztáv*: Etzelburg és a magyar hünmonda. 40 f. — III. *Hunfalvy Pál*: A M. T. Akadémia és a szémi irodalmi társaság. 40 f. — IV. *Joannovics György*: Értsük meg egymást. 60 f. — V. *Ballagi Mór*: Baranyai Decsi János és Kis-Viczay Péter közmondásai. 20 f. — VI. *Dr. Pecz Vilmos*: Euripides tropusai összehasonlítva Aeschylus és Sophokles tropusaival. 1 K 20 f. — VII. *Szász Károly*: Id. gróf Teleki László ismeretlen versei. 20 f. — VIII. *Bogisich Mihály*: Cationale et Passionale Hungaricum. 60 f. — IX. *Jakab Elek*: Az erdélyi hírlap-irodalom története 1848-ig. 1 K. — X. *Heinrich Gusztáv*: Emlékezésed Klein Lipót Gyula kültag felett. 80 f. — XI. *Bartalus István*: Újabb adalékok a magyar zene történelméhez. 80 f. — XII. *Bánóczi József*: A magyar romanticismus. 20 f. — XIII. *Bartalus I.*: Újabb adalék a magyar zene történelméhez. 80 f. (1882.)

XI. k. I. Hunfalvy Pál: Ugor vagy török-tatár eredetű-e a magyar nemzet? 40 f. — II. *Telky Iván*: Újgörög irodalmi termékek. 80 f. — III. *Telky Iván*: Középkori görög verses regények. 60 f. — IV. *Dr. Pozder Károly*: Idegen szók a görögben és latinban. 1 K. — V. *Vámbery Ármín*: A csuvasokról. 60 f. — VI. *Hunfalvy Pál*: A számlálás módjai és az év hónapjai. 40 f. — VII. *Majláth Béla*: Telegli Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből. 20 f. — VIII. *Dr. Kiss Ignác*: Káldi György nyelve. 1 K. — IX. *Goldziher Ignác*: A muhammedán jogtudomány eredetéről. 20 f. — X. *Barna Ferdinánd*: Vámbery Ármín «A magyarok eredete» című műve néhány főbb állításának bírálata. 1 K 20 f. — XI. *Ballagi Mór*: A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr. 40 f. — XII. *Vámbery Ármín*: A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet. I. 60 f. (1883—1884.)

XII. k. I. Dr. Kont Ignác: Seneca tragédiái. 1 K 20 f. — II. *Dr. Nagy Sándor*: Szombatos codexek. 60 f. — III. *Szász Béla*: A reflexiv és vallásérkölesi elem a költészetben s Longfellow. 60 f. — IV. *Kúnos Ignác* és *Munkácsi Bernát*: A belviszonyragok használata a magyarban. 1 K. — V. *Vámbery Ármín*:

- A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. 1 K. — VI. *Volf György*: Kik-től tanult a magyar írni, olvasni? 1 K. — VII. *Thury József*: A kasztamuni-i török nyelvjárás. 1 K. — VIII. *Télffy Iván*: Nyelvészeti mozgalmak a mai görögöknél. 40 f. — IX. *Kálmány Lajos*: Boldogasszony, ősvallásunk istenasszonya. 40 f. — X. *Brassai Sámuel*: A mondat dualismusa. 1 K 20 f. — XI. *Gr. Kuun Géza*: A kunok nyelvéről és nemzetiségéről. 80 f. — XII. *Ábel Jenő*: Isota Nogarola. 1 K. (1884—1885.)
- XIII. k. I. Heinrich G.**: Kudrun, a monda és az eposz. 80 f. — II. *Barna F.*: A votják nép multja és jelene. 60 f. — III. *Goldziher I.*: Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben. 80 f. — IV. *Ábel Jenő*: A homeroszi Demeter-hymnusról. 1 K. — V. *Barna Ferdinánd*: A votjakok pogány vallásáról. 40 f. — VI. *Szarvas Gábor*: A régi magyar nyelv szótára. 20 f. — VII. *Budenz J.*: Egy kis viszhang Vámbéry Ármin ur válaszára. 40 f. — VIII. *Szilv Kálmán*: Ki volt Calepinus magyar tolmácsa. 20 f. — IX. *Bogisich Mihály*: Szegedi Lénárt énekeskönyve. 1 K. — X. *Joannovics György*: Szőrendi tanulmányok. I. rész. 60 f. — XI. *Pecz Vilmos*: A kisebb görög tragikusok tropusai. 20 f. — XII. *Télffy Iván*: Heraclius. Rankavis Leon hellén drámája. 60 f. (1885—1886.)
- XIV. k. I. Ábel Jenő**: Az ó- és középkori Terentius biographiák. 80 f. — II. *Joannovics György*: Szőrendi tanulmányok II. rész. 80 f. — III. *Barna F.*: A mordva nép házassági szokásai. 60 f. — IV. *Télffy Iván*: Jelentés ujhellén munkákról. 60 f. — V. *Kálmány Lajos*: Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. 20 f. — VI. *Putnoky Miklós*: Etymologium magnum Romaniae. 40 f. — VII. *Simonyi Zsigmond*: A magyar szótók. 60 f. — VIII. *Simonyi Zsigmond*: A nyelvújítás történetéhez. 40 f. — IX. *Brassai Sámuel*: Szőrend és accentus. 80 f. — X. *Télffy Iván*: Három francia hellenista és a volapük. 40 f. — XI. *Némethy Géza*: Euhemerii reliquiæ. 1 K 20 f. — XII. *Vikár Béla*: Gáti István steganographiája, kapcsolatban a modern stenographiával. 80 f. (1887—1889.)
- XV. k. I. Dr. Schreiner Márton**: Az iszlám vallásos mozgalmak az első négy században. 60 f. — II. *Haraszi Gyula*: André Chénier költészete. 3 K. — III. *Simonyi Zsigmond*: Kombináló szóalkotás. 80 f. — IV. *Hunfalvy Pál*: Az aranyosszéki mohácsi nyelvemlékek. 30 f. — V. *Zichy Antal*: Psychiatria és politika. 20 f. — VI. *Télffy Iván*: Ujabb hellén munkák és a hellén nyelvtanítás. 1 K 20 f. — VII. *Ponori Theurewk Emil*: A magyar zene tudományos tárgyalása. 40 f. — VIII. *Asbóth Oszkár*: A hangsúly a szláv nyelvekben. 1 K 60 f. — IX. *Simonyi Zsigmond*: A nyelvújítás és az idegenszerítések. 1 K 20 f. — X. *Télffy Iván*: Kisfaludy Károly «Mohács»-a görögül. 80 f. — XI. *Dr. Kégl Sándor*: Tanulmányok az újbabkori persa irodalom történetéből. 3 K. — XII. *Gróf Kuun Géza*: Ujabb adatok a kún Petrarca-Codexhez. 30 f. (1889—1892.)
- XVI. k. I. Finaly Henrik**: A besztercei szöszedet. 4 K. — II. *Goldziher Ignác*: A pogány arabok költészetének hagyománya. 1 K 20 f. — III. *Asbóth Oszkár*: A szláv szók a magyar nyelvben. 90 f. — IV. *Pecz Vilmos*: Paraspondylos Zotikos költeménye a várnai csatáról. 60 f. — V. *Télffy Iván*: Uj-görög munkák ismeretése. 40 f. — VI. *Télffy Iván*: Két új-görög nyelvtan magyarul és a mai görög verstan. 40 f. — VII. *Szamoti István*: A Murelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból. 1 K. — VIII. *Hegedűs István*: Guarinus és Janus Pannonius. 1 K 60 f. — IX. *Dr. Kúnos Ignác*: Kisázsia török dialektusairól. 90 f. — X. *Hegedűs István*: Dícsének Jacobus Ant. Marcellusra. Irta Janus Pannonius. (1892—1897.)
- XVII. k. I. Dr. Mahler Ede**: Egyiptologiai tanulmányok a chronologia köréből. 30 f. — II. *Kúnos Ignác*: Naszreddin hodsa tréfái. 3 K. — III. *Dr. Kégl Sándor*: A perzsa népdal. 90 f. — IV. *Melich János*: Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai? 1 K 20 f. — V. *Kozma Ferencz*: Brassai Sámuel mint æsthetikus és műkritikus. 2 K. — VI. *Décsi Lajos*: Sz. Agoston regulának magyar fordítása Cælius (Bánffy) Gergelytől. 2 K. — VII. *Vadnai Károly*: Czako Zsigmond ismeretlen drámái költeménye. 30 f. — VIII. *Gyomlay Gyula*: Szent István veszprémvölgyi donatiójának görög szövegéről. 1 K 20 f. — IX. *Mahler Ede*: Adalékok az egyiptomi nyelvhez. 60 f. — X. *Id. Szinnyi József*: Az első magyar bibliographus. 60 f. (1898—1901.)
- XVIII. k. I. Gyomlay Gy.**: Bölcs Leo Taktikája mint magyar történelmi kútforrás. 1 K 20 f. — II. *Katona L.*: Temesvári Pelbárt Példái. 1 K 20 f. — III. *Némethy G.*: A római elegia viszonya a göröghöz. 48 f. — IV. *Thury J.*: A «Behdset-ül-Lugat» csagatáj szótár. 1 K 20 f.